

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DELİL BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**SUÇLA MÜCADELEDE ADLİ SOSYAL HİZMETİN ROL
VE İŞLEVLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mirwais BİK**

**Danışman
Doç. Dr. Nevin GÖKSAL**

Ankara – 2023

T.C.
POLİS AKADEMİSİ
ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DELİL BİLİMİ ANABİLİM DALI

SUÇLA MÜCADELEDE ADLİ SOSYAL HİZMETİN
ROL VE İŞLEVLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mirwais BİK

Danışman
Doç. Dr. Nevin GÖKSAL

Ankara – 2023

ONAY

Mirwais BİK tarafından hazırlanan “Suçla Mücadelede Adli Sosyal Hizmetin Rol ve İşlevleri” başlıklı bu çalışma, 04/07/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Delil Bilimi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Hakan YILMAZ (Başkan)

İmza

Doç. Dr. Nevin GÖKSAL (Danışman)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇETİNÖZ (Asil)

TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ

ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferinde yollama yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim.

Enstitü veya başka herhangi bir mercii tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih.../.../....

İmza

Adı SOYADI

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan ve bana kattığı değer ve bilgiden dolayı değerli tez danışmanım Doç. Dr. Nevin GÖKSAL’a, yüksek lisans eğitimim boyunca yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Elaine BİK’e, aileme ve teşvik eden tüm insanlara teşekkürlerimi sunarım.

Mirwais BİK – 2023

ÖZET
T.C.
Polis Akademisi
Adli Bilimler Enstitüsü
Delil Bilimi Anabilim Dalı
Suçla Mücadelede Adli Sosyal Hizmetin Rol ve İşlevleri
Hazırlayan: Mirwais BİK
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Nevin GÖKSAL
2023 - 84 Sayfa

Suç, toplumların yüz yüze kaldığı en ciddi problemlerden birisidir. Suç, mağdurları üzerinde ölüm ve yaralanmalarla sonuçlanabilen yıkıcı etkilere sahiptir. Suçun mağdur üzerindeki fiziksel zararlarını yanında psikolojik, ekonomik ve sosyal zararları da bulunmaktadır. Bireye ve topluma verdiği zararlar nedeniyle suçla etkili bir biçimde mücadele edilmelidir. Adli sosyal hizmet suçla mücadele kullanılabilecek araçlardan bir tanesidir. Adli sosyal hizmet suçlular, suça sürüklenmiş çocuklar ve suç mağdurlarının rehabilitasyonu, iyileştirilmesi ve güçlendirilmesini sağlayarak sosyal işlevselliklerini artırmayı ve yeniden topluma kazandırmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, uygulamada ceza adalet sistemi faaliyetlerinin ıslah faaliyetlerine odaklandığı ve suçla mücadele yönünün ihmal edildiği ve gerçekleştirilen adli sosyal hizmet faaliyetleriyle suçun yeniden işlenmesinin önlenemediği gözlemlenmektedir. Bu araştırmanın amacı adli sosyal hizmetin suçu önlemede ve suçluların rehabilitasyonunda işlevinin ne olduğunu ve sosyal çalışmacının adalet sistemi içerisindeki görevlerinin neler olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmanın birinci bölümünde suç ve suçluluğu açıklamak için geliştirilmiş olan ve kriminoloji alanında sıklıkla kullanılan üç suç kuramı hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde sosyal hizmet kavramı tanımlanmış, amaç ve ilkeleri açıklanmış ve sosyal hizmet uygulamalarında kullanılan belli başlı sosyal hizmet yaklaşımları hakkında açıklamalar yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde adli sosyal hizmet kavramı açıklanmış ve çocuklara, kadınlara, yaşlılara, engellilere ve hükümlülere yönelik adli sosyal hizmet uygulamaları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ayrıca suç kuramları ile adli sosyal hizmet uygulaması ilişkisi de tartışılmıştır. Araştırmanın

sonuç bölümünde ise araştırmanın amacı doğrultusunda birinci, ikinci ve üçüncü bölümde verilen bilgiler değerlendirilerek bir analiz yapılmıştır. Sonuç kısmında ayrıca adli sosyal hizmet uygulamalarının suçla mücadelede etkin olarak kullanılabilmesi için bazı önerilerde de bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suç, Suç Kuramları, Suçla Mücadele, Adli Sosyal Hizmet, Kriminoloji.

ABSTRACT
Police Academy
Institute of Forensic Sciences
Department of Evidence Science
Role and Functions of Forensic Social Work in Combating Crime
Prepared by: Mirwais BİK
Master's Thesis
Supervisor: Doç. Dr. Nevin GÖKSAL
2023 - 84 Pages

Crime is one of the most serious problems that societies face. Crime has devastating effects on its victims, which can result in death and injury. Besides the physical harms of the crime on the victim, there are also psychological, economic and social harms. Crime should be dealt with effectively because of the harms it causes to the individual and society. Forensic social work is one of the tools that can be used in the fight against crime. Forensic social work aims to increase social functionality and regroup by providing rehabilitation and empowerment of offenders, delinquent children and victims of crime. However, in practice, it is observed that criminal justice system activities focus on correctional activities and the aspect of fighting crime is neglected and re-offending of crime cannot be prevented with forensic social work activities. This study aims to reveal what the function of forensic social work is in preventing crime and rehabilitation of criminals, and what the duties of the social worker are in the justice system. In the first part of the study, information is given about three crime theories, which were developed to explain crime and delinquency and are frequently used in the field of criminology. In the second part, the concept of social work was defined, its aims and principles were explained, and some explanations were made about the main social work approaches used in social work practices. In the third part, the concept of forensic social work is explained and information is given about the forensic social work practices for children, women, the elderly, the disabled and convicts. In this section, the relationship between crime theories and forensic social work practice is also discussed. In the conclusion part, an analysis was made by evaluating the information given in the first, second and third sections in line with the purpose of the research. In the conclusion part, some suggestions were also made for the effective use of forensic social work practices in the fight against crime.

Keywords: Crime, Crime Theories, Fight Against Crime, Forensic Social Work, Criminology.

SUÇLA MÜCADELEDE ADLİ SOSYAL HİZMETİN ROL VE İŞLEVLERİ

İÇİNDEKİLER

ONAY	Error! Bookmark not defined.
TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
TABLOLAR.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SUÇ ve SUÇ KURAMLARI

1.1. SUÇ	4
1.2. SUÇ KURAMLARI.....	6
1.2.1. Biyolojik Suç Kuramları	7
1.2.2. Psikolojik Suç Kuramları	10
1.2.3. Sosyolojik Suç Kuramları	13

İKİNCİ BÖLÜM SOSYAL HİZMET VE SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMLARI

2.1. SOSYAL HİZMET	20
2.1.1. Sosyal Hizmetin Tanımı ve Amaçları	20
2.1.2. Sosyal Hizmetin Tarihi.....	22
2.1.3. Türkiye’de Sosyal Hizmetin Tarihi	24
2.1.4. Sosyal Hizmetin İlkeleri	26
2.1.5. Hak (Görev) Temelli Sosyal Hizmet Yaklaşımı	27
2.1.6. Sosyal Hizmetin Uygulama Alanları	28
2.1.7. Sosyal Hizmet Kuruluşları.....	29
2.2. SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMLARI	29
2.2.1. Ekolojik Yaklaşım	30

2.2.2. Güçlendirici Yaklaşım	32
2.2.3. Görev Merkezli Yaklaşım	34
2.2.4. Krize Müdahale Yaklaşımı	37
2.2.5. Birey Merkezli Yaklaşım	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

3.1. ADLİ SOSYAL HİZMETİN AMACI, TANIMI, TARİHİ VE İLKELERİ	43
3.1.1. Adli Sosyal Hizmetin Amacı ve Tarihi	43
3.1.2. Adli Sosyal Hizmetin Tanımı	45
3.1.3. Adli Sosyal Hizmetin Sorunları	47
3.2. ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI.....	48
3.2.1. Çocuklara Yönelik Adli Sosyal Hizmet Uygulaması.....	48
3.2.2. Kadına Yönelik Şiddete ve Ev İçi Adalet Sistemine Yönelik Adli Sosyal Hizmet Uygulamaları	54
3.2.3. Yaşlılara ve Engellilere Yönelik Adli Sosyal Hizmet Uygulamaları...	55
3.2.4. Hükümlülere Yönelik Adli Sosyal Hizmet Uygulaması	58
3.2.4.1. Ceza İnfaz Kurumlarında Sosyal Hizmet Uygulamaları	58
3.2.4.2. Ceza İnfaz Kurumlarından Ayrıldıktan Sonra Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları (Denetimli Serbestlik)	60
3.3. ADLİ SOSYAL HİZMET VE SUÇ KURAMLARI.....	61
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA.....	69
ÖZGEÇMİŞ	Error! Bookmark not defined.

TABLÖLAR

TABLO 3.2.1.1: 2011 Yıl Sonu Verileri.....53

TABLO 3.2.1.2: 2022 Yıl Sonu Verileri.....53

GİRİŞ

Suç, toplumların yüz yüze kaldığı en ciddi problemlerden birisidir. Suç, mağdurları üzerinde ölüm ve yaralanmalarla sonuçlanabilen yıkıcı etkilere sahiptir. Mağdurlar ayrıca suçun yarattığı travma nedeniyle psikolojik olarak da sağlık sorunları yaşayabilmektedirler. Suç, mağdurları üzerinde ekonomik zararlara da yol açmaktadır. Suçun yol açtığı doğrudan ekonomik kayıpların yanında suç nedeniyle yatırım ve ekonomik aktivitelerin azalması da dolaylı ekonomik zararlar doğurmaktadır. Bunun dışında suçla mücadele etmek için harcanan ekonomik kaynaklar da suçun ekonomik zararı kategorisinde yer almaktadır. Bunların dışında suç, toplumsal hayatı da olumsuz etkilemektedir. Suç korkusu nedeniyle toplumsal bir huzursuzluk ve endişeye neden olmakta ve insanlar arasındaki güven duygusunu zedelemektedir. Tüm bu zararlı etkileri nedeniyle suçu anlamak ve suça karşı etkili bir mücadele geliştirmek devletlerin öncelikli politikaları arasında yer almıştır.

Farklı disiplinler tarafından suç ve suçluluğu açıklamak için çok sayıda kuram geliştirilmiştir. Suçun önlenmesi ve suçlunun rehabilitasyonu sürecini desteklemek amacıyla çalışan disiplinlerden birisi de sosyal hizmetlerdir. Sosyal hizmet mesleği ağırlıklı olarak ıslah alanında çalışmaktadır. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda gerçekleştirilen yeni yasal düzenlemeler ve programlarla birlikte sosyal hizmet disiplini içerisinde suçun önlenmesine dair faaliyet gösteren uzmanlaşmış bir alt bilim dalı olan adli sosyal hizmet işlevsellik kazanmıştır. Bireyi çevresel etkileşim içerisinde ele alan adli sosyal hizmet, suçun sebeplerini incelerken çevresel sistemle bireyi bir bütün olarak ele almaktadır. Günümüzde yargılama süreçlerinde suçun sebepleri çok yönlü olarak araştırılmadığı için suçluların tekrardan suç işlemeleri etkin bir biçimde önlenememektedir. Bu çalışmada adli sosyal hizmetin değişen ve evrilen ceza adalet sistemiyle beraber hizmet alanını genişleterek bu sorunların üstesinden ne kadar gelebildiği ve ne kadar katkı sağlayabildiği konusundaki rol ve işlevleri ortaya konulacaktır.

Bu çalışmada odaklanılan araştırma problemi; adli sosyal hizmetin fonksiyonlarını tam olarak yerine getirip getiremediğidir. Bununla ilgili olarak; ceza adalet sisteminde adli sosyal hizmetlerin odak noktasının ıslah unsurları üzerine gerçekleşmesi ve suçu önleyici unsurların arka planda kalması, adli sosyal hizmet

alanında çalışan adli sosyal hizmet uzmanlarının suçla mücadelede belirgin rollerinin ne olduğunun net ortaya konulmaması ve adli sosyal hizmet alanında yapılan çalışmaların literatürde yeterli olmaması ve bu çalışmaların genel olarak suçun mağdurlarını kapsamı alt problemleri de hedeflenmektedir.

Ceza adalet sisteminde sosyal hizmetlerin odak noktası ıslah unsurları üzerine gerçekleşmektedir. Islah hizmetleriyle karşılaştırıldığında, yapısı gereği öncelikli olan önleyici programlarda Sosyal hizmet uzmanları daha az oranda istihdam edilmektedir. Ayrıca, alanyazında adli sosyal hizmetlerin suçla mücadelede kullanılması konusunda yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Bu araştırmanın amacı adli sosyal hizmetin suçu önlemede ve suçluların rehabilitasyonunda işlevinin ne olduğunu ve sosyal çalışmacının adalet sistemi içerisindeki görevlerinin neler olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca adli sosyal hizmetlerin tipik rolleri ve suça yönelimi azaltmak konusundaki etkisini incelemektir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılacaktır. Çalışmanın amacına uygun; tez, makale ve kitaplar gibi kaynaklardan yararlanıp bu kaynakların sunduğu bulgular ışığında sosyal hizmet mesleğinin suçu engellemedeki rolü ve görevi açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma bir giriş bölümü, üç ana bölüm ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. İçinde bulunulan giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amacı ve kapsamı açıklanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde suç ve suçluluğu açıklamak için geliştirilmiş olan ve kriminoloji alanında sıklıkla kullanılan suç kuramları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde sosyal hizmet kavramı tanımlanmış, amaç ve ilkeleri açıklanmış ve sosyal hizmet uygulamalarında kullanılan belli başlı sosyal hizmet yaklaşımları hakkında açıklamalar yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde adli sosyal hizmet kavramı açıklanmış ve çocuklara, kadınlara, yaşlılara, engellilere ve hükümlülere yönelik adli sosyal hizmet uygulamaları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ayrıca suç kuramları ile adli sosyal hizmet uygulaması ilişkisi de tartışılmıştır. Araştırmanın son kısmı olan sonuç bölümünde ise araştırmanın amacı doğrultusunda birinci, ikinci ve üçüncü bölümde verilen bilgiler değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmında ayrıca adli

sosyal hizmet uygulamalarının suçla mücadelede etkin olarak kullanılabilmesi için bazı önerilerde de bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SUÇ ve SUÇ KURAMLARI

1.1. SUÇ

Suç olgusu insan doğasının bir parçası olarak insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Suç her ne kadar bireyin bir eylemi olsa ve bireyin duygu, düşünce, irade ve isteğinden kaynaklansa da suç olgusu ancak toplumsal yaşamın olduğu bir yerde oluşabilmektedir. Düzenli ve güvenli bir toplumsal hayat sürdürmek için her toplum belirli kurallar etrafında inşa edilmiştir. Bu kuralların ihlal edilmesi suç olarak tanımlanmaktadır. Suçlar toplumsal dinamiklere, maneviyata ve ekonomik şartlara göre toplumlarda şekillenmektedir ve resmi bir devlet otoritesinin oluşmadığı toplumlarda da suçun yasaklandığı ve suça karşı müeyyidelerin uygulandığı bilinmektedir (Dönmezer, 1994: 55).

Durkheim'a göre suç toplumsal yapıya ve sisteme uyum sağlayamama ve bu yapıdan kopma olarak kabul edilmektedir. Durkheim, toplumsal vicdanı rahatsız eden her türlü eylemin suç olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Durkheim, suçun insan doğasının, özellikle çocuk doğasının bir ürünü olduğunu ve bu nedenle suç işlenmesinin normal olduğunu, yasaların insan güdülerini engelleme gücü olsa dahi yok etme gücünün olmadığını belirtmiştir (Soyaslan, 1998: 12). Durkheim, suçun bir nedenini de toplumun farklı bireylerden oluşmuş olmasıyla açıklamaktadır. Birbirinden farklı bireylerden oluşan toplumlarda kaçınılmaz bir şekilde suçun ortaya çıkacağı öngörülmektedir (Dönmezer, 1994: 45). Durkheim, suçu toplumu durağanlık uzaklaştırması ve ona bir dinamizm kazandırması açısından ise yararlı görmektedir. Foucault ise suçun işlenmesiyle bir zarar, bir karışıklık ve genel bir sorun olduğu için suçu topluma karşı yapılmış bir haksızlık olarak tanımlamıştır (Foucault, 2005: 219).

En yaygın tanımıyla suç, yasalarca yapılması yasaklanmış olan ve yapılması durumunda cezai bir yaptırımı bulunan olumlu veya olumsuz her türdeki davranışlardır (Soyaslan, 2003: 32). Dolayısıyla suç olgusunun varlığı yasal bir norm ve cezai bir müeyyideye bağlıdır. Daha geniş bir tanımda ise suç şu şekilde tarif edilmiştir: “Bireysel alanı aşarak kamusal alana giren ve yapılması yasaklanan kuralları veya kanunları çiğneyen, bunlara bağlantılı olarak yasal yaptırım ve cezaların

uygulandığı ve bir kamu otoritesinin müdahalesini gerekli kılan eylemler" (Marshall, 2005: 702).

Suç tanımı esas olarak iki ana ilkeye dayandırılmaktadır. Bunlardan bir tanesi biçimsel kanunilik ilkesi diğeri ise öze ilişkin kanunilik ilkesidir. Bu iki ilke birbiriyle tam olarak uyumlu değildir ve suçun tanımına ilişkin tartışmaların doğmasına neden olmaktadır. Biçimsel kanunilik ilkesine göre gerçekleştiği zamanda yasalarca açık bir biçimde suç olarak tanımlanmamış bir eylem suç olarak sayılamaz ve bu eylem cezalandırılmaz. Öze ilişkin kanunilik ilkesine göre ise yürürlükteki yasalarca açıkça suç olarak tanımlanmasa dahi toplumsal açıdan bir tehlike doğuran ve toplum düzenini bozan davranışlar suç olarak kabul edilmeli ve bu davranışa uygun cezalar verilmelidir. Bu iki ilke arasında günümüzde ağırlıklı olarak kabul gören görüş biçimsel kanunilik ilkesidir (Toroslu, 1994: 36).

Her ne kadar suç tüm toplumlarda görülse de suçun izafi yönleri bulunmaktadır. Bazı eylemler bir toplumda suç kabul edilirken bir diğer toplumda suç olarak kabul edilmeyebilir. Cinayet ve hırsızlık gibi eylemler tüm toplumlarda suç olarak tanımlanmış olsalar dahi bu eylemlerin tanımı ve eylemler karşılığında cezai müeyyideler açısından farklılıklar bulunabilir (Urhal, 2009: 224). Suçun izafi olma özelliğinin bir parçası da zamanla ilişkilidir. Zaman içerisinde bazı eylemler suç olarak kabul edilmekten çıkarken diğer bazı eylemler suç olarak kabul edilir duruma gelmektedir (Dönmezer, 1994: 49). Toplumdan topluma ve zamana göre suç kabullerinin farklılaşıyor olması değişen toplumsal değerler ve normlarla ilişkilidir. Yasalar toplumları ve onların değer ve normlarını yansıttığından toplumdan topluma ve zamana göre suç kabullerinde farklılaşmalar meydana gelmektedir (İçli, 2007: 23-25). Suç bilim dalları açısından da farklı şekillerde ele alınmaktadır. Hukukçular yasalarca men edilmiş ve cezai müeyyidesi olan davranışları suç sayarlar, kriminologlar bireysel irade ve farklı nedenlerin suçu doğurduğunu kabul ederler, sosyologlar suçu sosyal nedenlere bağlı olarak normlara karşı gelme olarak görürler (Bal, 2008: 203).

Suç olgusunun tanımı ve ele alınması toplumlar içerisinde tarih sürecinde farklı aşamamalardan geçmiştir. August Comte bu aşamaları teolojik, metafizik ve pozitivist çağlar olarak sınıflandırmıştır. Comte göre Orta çağın sonuna kadar suç dini bir

terminoloji ile açıklanmaya çalışılmış ve şeytanca bir eylem olarak tanımlanmıştır. Yeni çağla birlikte Metafizik dönem başlamış ve suç artık rasyonel davranan bireyin muhtemel faydaları ve zararları akli olarak değerlendirip iradesiyle tercih ettiği bir eylem olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde bireyin sonuçlarını öngörerek suçu bilinçli bir şekilde işlediği kabul edilmiştir ve suç karşılığında mutlaka bir cezalandırılma olması gerektiği düşünülmüştür. Bu görüş klasik suç kuramlarının temelini oluşturmaktadır ve günümüzde halen yaygın olarak kabul görmektedir. 19. yüzyılda başlayan Pozitivist çağda ise suç bir takım nedenlerin ortaya çıkarttığı bir sonuç olarak tanımlanmakta ve yapılan deney ve gözlemlerle suçun nedenlerinin ortaya çıkartılabileceği öngörülmektedir. Bu dönemde suça karşı yaklaşımlar laikleşmiştir ve suçun nedenleri birey ve toplum arasındaki ilişkilerde aranmıştır (Soyaslan, 2003: 35; Dönmezer, 1994: 5-6).

Suç toplumda bazı fonksiyonları gerçekleştirmektedir. Bu fonksiyonlar olumsuz olabildiği gibi olumlu da olabilmektedir. Suçun olumlu fonksiyonları olarak toplumda normları pekiştirmesi ve normlara uyulması gerekliliğini göstermesi, dayanışmayı artırması, toplumdaki hoşnutsuzlukların başka kanallara yönlendirilmesi ve toplum sorunlarını ortaya çıkartarak çözümüne katkı sağlaması sayılabilir. Suçun olumsuz fonksiyonları olarak ise norm ve değerlerin yıpranması, toplumun değerli kaynaklarının suçları önlemek ve çözümlemek için kullanılması ve toplumda huzur ve güvenin azalması olarak sıralanabilir (Bal, 2003: 181).

1.2. SUÇ KURAMLARI

Suç kuramının amacı suçu ve suçluluğu açıklamaktır. Suç kuramları suça neden olan etkenleri belirlemeyi, suç davranışını tahmin edebilmeyi ve ceza adalet sisteminde karar mekanizmasının daha etken çalışmasını hedeflemektedir (İçli, 2013). Suç türlerinin fazla olması ve suçluluğu ortaya çıkartan genetik, eğitim, ekonomik durum, aile, sosyal çevre, kültür, göç, modernleşme, alkol ve uyuşturucu kullanma, yerleşim yeri vb. pek çok etken bulunması nedenleriyle çok sayıda suç kuramı geliştirilmiştir ve geliştirilmeye de devam etmektedir. Suçların çok çeşitli olması, suçun farklı türlerinin bulunması ve suçların nedenlerinin farklı olması nedeniyle suçu ve

suçluluğu tek başına açıklayabilen bir kuram bulunmamaktadır. Suç kuramlarının suç ve suçluluğu açıklamak açısından güçlü ve zayıf olduğu yanları bulunmaktadır. Her ne kadar yüzlerce suç kuramı bulunuyor olsa da öne çıkmış ve daha çok bilinen ve kabul gören suç kuramları bulunmaktadır. Bu çalışmada biyolojik kuramlar, psikolojik kuramlar ve sosyolojik kuramlar hakkında özet bilgiler sunulmuştur.

1.2.1. Biyolojik Suç Kuramları

19. yy sonlarında pozitivist yaklaşımların etkisiyle ortaya çıkan bir suç kuramlarıdır. Pozitivist yaklaşım suç ve suçluluğu pozitivist bir çerçevede açıklamaya çalışır. Bu yaklaşıma göre suç eylemi bir sonuç olarak bazı nedenlere dayanır ve bu nedenler gerçekleştiği zaman suç sonucu ortaya çıkar (Yücel, 2004: 47). Suç eyleminin gerçekleşmesi bireyin kontrolünde değildir. Suçun etkenleri ölçülebilir ve test edilebilir (İçli, 2004: 47-48). Pozitivist yaklaşım psikolojik ve sosyolojik etkenleri de kabul etse dahi daha çok ölçülebilir somut etkenler üzerine yoğunlaşmıştır (Dolu vd., 2012: 27).

Pozitivist yaklaşımın önde gelen simge isimlerinden birisi Cesera Lombroso'dur. Lombroso kuram, suçu pozitivist yaklaşımla olduğu kadar bireyin biyolojik özellikleriyle de açıkladığı için biyolojik suç kuramları altında da sınıflandırılabilir. Lombroso suçluluğun doğumla gelen bir özellik olduğunu ve bunun değiştirilemeyeceğini savunmaktadır. Kurdun yırtıcı olması ve koyunun uysal olması nasıl doğuştan gelen ve değiştirilemeyen özelliklerse bazı bireylerin de doğuştan suç işlemeye uygun donanımda dünyaya geldikleri görüşü benimsenmiştir. Lombroso evrim teorisinden de etkilenmiş ve suçlu bireylerin evrim sürecini başarılı şekilde tamamlayamayan bir grup olduklarını ileri sürmüştür (Tunç, 2008). Lombroso bu görüşlerini desteklemek için hapishanelerdeki mahkûmlar üzerinde araştırmalar yapmış, onların davranışlarını incelemiş, geçmişlerini araştırmış ve hatta ölmüş mahkûmların cesetleri üzerinde incelemelerde bulunmuştur. Ayrıca çok sayıda asker de bu incelemelere dahil edilmiştir. Lombroso ayrıca mahkûmların bedensel özelliklerini, şekillerini ve ölçümlerini araştırmıştır. İncelemeleri sonucunda Lombroso suçlu bireylerin bedensel özelliklerini tanımlamıştır. Örneğin suçlu bireylerin büyük çenesi, büyük kulakları, kıvrık burunları, uzun kolları, kıllı bedenleri,

çıkık elmacık kemikleri ve güçlü köpek dişleri olduğunu belirlemiştir (Dolu vd., 2012: 36). Ayrıca suç türüne göre bedensel özelliklerin de farklılaştığı savunulmuştur. Hırsızların hareketli bir yüz ve vücut yapıları olduğu, gözlerinin küçük ve şaşlı olduğu ve kaşlarının da birleşik olduğu iddia edilmiştir. Cinsel suçluların ise gözlerinin parladığı, yüzlerin ince ve dudaklarının da kalın olduğu ileri sürülmüştür. Katiller ise buz gibi, sabit ve ara sıra kanlanan gözlere sahip olan bireyler olarak tanımlanmışlardır (Demirbaş, 2005: 60). Suçlu bireylerin zeka olarak da geri oldukları kabul edilmiştir (Adler, Mueller ve Laufer, 1991:64). Özetle, Lombroso suç işleyen bireylerin doğuştan suçlu olarak doğduklarını, sahip oldukları bedensel özellikleriyle diğer bireylerden ayrıldıklarını ve bu özellikleri nedeniyle kendi kontrolleri dışında suça sürüklendiklerini öne sürmüştür. Lombroso'ya göre suçu önlemek için suçlu birey özelliğine sahip olanların tespit edilmesi, bunların uzun süre tecrit edilerek eğitilmesi gerekmektedir (Dönmezer, 1994: 85).

Lombroso suçu doğum ve ölüm gibi doğal bir olarak kabul etmiş ve suçu belirleyen nedenleri ortaya çıkartabilmek için bilimsel araştırmalar yürütmüştür. Araştırmalarında biyolojik ve psikolojik etkenler kadar iklim, mevsimler ve hava durumu gibi etkenlerin de suç üzerinde etkilerini araştırmıştır. Buğday ve ekmek fiyatlarındaki değişimin farklı suç türleriyle olan ilişkilerini ayrıntılı olarak açıklamaya çalışmıştır (Aycan, 1991: 86).

Lombroso'nun yaklaşımları kendinden sonra gelen ve kendisi gibi İtalyan olan iki bilim insanı ile sürdürülmüş ve bu yaklaşımın benimsenmesini artırmıştır. Rafael Garafalo ve Enrico Ferri Lombroso gibi bireyin bedensel özelliklerini kullanarak suçu ve suçluluğu açıklamaya çalışmışlar ve bu alanda pek çok araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmaları suç kuramları açısından bir köşe taşı oluşturmuş ve İtalyan Ekolü olarak anılmalarını sağlamıştır. Bu ekol 1940'lara kadar popülerliğini sürdürmüştür (Dolu vd., 2012: 36). İtalyan ekolünün etkisiyle Avrupa ve ABD'de de suç kuramları bireyin bedensel özelliklerine odaklanmışlardır. Almanya'da Ernst Kretschmer yüzlerce akıl hastası üzerinde yaptığı araştırmalarla vücut tipleri ile karakterler arasında ve suçluluk arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Kretschmer tiplemesine göre dört vücut tipi bulunmaktadır. Bunlar; astenik (zayıf), piknik (şişman), atletik (kaslı) ve karma vücut tipleridir. Bu tiplerden atletik olanların şiddet suçlarına, şişmanların hırsızlık suçlarına, zayıfların cinsel suçlara ve

karma tiplerinde farklı türlerdeki suçlara yatkın oldukları ileri sürülmüştür (Lilly vd. 1989: 35). ABD’de ise Sheldon bir rehabilitasyon merkezinde bulunan 200 çocukla yaptığı araştırmada Kretschmer tarafından yapılan tiplmeye benzer olarak kendisine özgü bir tipoloji geliştirmiş ve bu vücut tipleri ile suç türleri arasında bir ilişki olduğunu iddia etmiştir. Sheldon’un tipolojisinde ektomorfik (zayıf), mezomorfik (atletik) ve endomorfik (şişman) olmak üzere üç vücut tipi bulunmaktadır ve Sheldon genelde atletik tipteki çocukların suç işlediğini ileri sürmüştür.

Lombrosocu yaklaşım bir dönem rağbet görse de pek çok açıdan da eleştirilmiştir. Lombroso’ya karşı ileri sürülen en büyük eleştirilerden bir tanesi Lombroso’nun ölçümlerini sadece hapishanedeki yakalanmış suçlularla sınırlı tutmasıdır. Faili belirli olmayan pek çok suç olduğu gibi faili belirli olsa dahi yakalanamayan da pek çok suçlu olduğu hesaba katılınca Lombroso’nun çıkarımlarının gerçekliği tartışılır olmuştur. Normal olarak kabul edilen bireylerin aslında suçlu olmadığını da hiçbir zaman bilme imkanı yoktur (McCaghy, 1976: 15).

Pozitivist yaklaşımın ve biyolojik suç kuramlarına bir diğer örneği de öncülüğünü bir anatomi uzmanı olan Franz Gall’ın yaptığı frenoloji kuramıdır. Frenoloji kafatası bilimi anlamına gelmektedir ve insanların bedensel yapıları ve özellikle kafatası yapıları ile suçlulukları arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Biyolojik suç yaklaşımları suç ve suçluluğu insan biyolojindeki patolojik durumlarla açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımlar yukarıda Lombroso örneğinde açıklandığı gibi insanın dış görünüşüne bakarak suçla ilişkisini belirleye çalışmışlardır (Dolu vd., 2012: 43).

Her ne kadar frenoloji tarihi 19. yy’de başlamış olsa dahi insanların bedensel özellikleriyle suçluluklarının ilişkilendirilmesi daha eski tarihlere dayanmaktadır. İlkel çağlarda dahi insanların kötü görünüşlerinin onların şeytani olduklarına işaret ettiğine inanılmıştır. Ortaçağ’da ise şüpheliler arasında en çirkin olanının suçu işlediğine hükmedilmiştir (İçli, 2004: 60). Gall’dan önce de Johan Caspar Lavater bedensel özelliklerle suçluluğu açıklamaya çalışmış ve sakal yapısı, gözler ve çeneyi inceleyerek bunların şekilleriyle insan davranışları arasında bir ilişki kurmaya çalışmıştır (Johnson, 1974: 160).

Gall frenoloji kuramını desteklemek için akıl hastaları ve mahkumlar üzerinde araştırmalar yapmış ve onların kafatası biçimleriyle karakterleri arasında bir ilişki

tespit etmeye gayret etmiştir. Gall insan karakterini insanın beyindeki bazı fonksiyonların belirlediğini ve fonksiyonların ise kafatası yapısına bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Kafatasındaki girinti ve çıkıntıların beyin ve beyindeki fonksiyonların şekillenmesinde etkili olduğu iddia edilmiştir. Dolayısıyla kafatası yapısının beyne etkilediği ve böylece beyindeki bazı fonksiyonların gerçekleşmesinin engellendiği ve bu şekilde insan karakterinin belirlendiği varsayılmıştır.

Gall yaklaşımını şu şekilde formüle etmiştir: Beyin düşüncenin merkezidir ve beyin değişik bölgeleri insanda farklı davranışları oluşturmaktadır. Beynin bölgelerindeki şekil ve ölçü farklılıkları farklı karakterleri doğurabilmektedir. Kafatası ise beyne çerçevelediğinden kafatasının yapısı beyin bölgelerinin şekil ve ölçüsünü belirleme açısından rol sahibi olmaktadır. Gall yaptığı incelemeler sonucunda vardığı çıkarımlar şu şekildedir: Bireyin kafatasının arkasındaki çıkıntı bu bireyin maddi zevklere düştün olduğunu göstermektedir. Alın kısmındaki çıkıntı ise bireyin servete ve mala düşkün olduğuna işaret etmektedir (İçli, 2007: 77). Gall'ın yaklaşımını destekler nitelikte yapılan bazı araştırmalar beyinde meydana gelen hasarların saldırganlık ve şiddet içeren eylemlere eğilimi artırdığını göstermiştir. Ayrıca, testosteron, dopamin ve serotonin gibi hormonların insan beyinini etkilediği tespit edilmiştir. Testosteron artışının insanı daha saldırgan yaptığı, dopamin artışının ise insanı daha tahammülsüz yaptığı saptanmıştır. Serotonin eksikliğinin ise depresyon ve anksiyete eğilimini artırdığı belirlenmiştir (Dolu vd., 2012: 43).

Pozitivist suç kuramlarına yöneltilen eleştirilerle birlikte bu kuramların ceza adalet sistemine sağladığı önemli getiriler de olmuştur. Pozitivist yaklaşım sayesinde ceza adalet sistemi uygulamaları bilimsel araştırmaların konusu olmuş ve bilimsel olarak ele alınmaya başlanmıştır. Suça değil suçluya odaklanılması da bu yaklaşımın getirilerindendir. Ayrıca, suçun önlenmesi için önleyici tedbirlerin geliştirilmesi de bu yaklaşımla hayat bulmuştur (Dönmezer ve Erman, 1997: 421; Soyaslan, 1998: 44).

1.2.2. Psikolojik Suç Kuramları

Psikanaliz insanın bilinç altına dikkat çeker ve insan davranışlarının bilinçaltının da etkisi altında olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda psikanalitik suç yaklaşımı suçun bilinçaltının etkisi ve güdülemesiyle açıklar (Dönmezer, 1994: 144–145). Bu anlamda

psikanalitik kuramın suçun doğuştan gelen özelliklerle ve bireyin kontrolü dışında ortaya çıktığını savunarak bir anlamda suçluluğu koruduğu söylenebilir. Ayrıca, psikanalitik suç kuramı suç olgusunun kendisinden çok nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır (Aycan, 1991: 43).

Psikanaliz Freud tarafından geliştirilmiştir. Freud insan davranışlarını id, ego ve süper ego kavramlarıyla açıklar. İd, biyolojik dürtülerle ilişkili doğuştan var olan güdülerdir. İd bireyin içerisindeki doymak bilmeyen ve bireyin hayvani yönünü temsil eden bencil dürtülerdir. Ego, bireyin kendi dış dünyasıyla olan ilişkilerinin davranış, alışkanlık ve düşünce olarak yansımasıdır. Ego, id ile çevre arasında bir uyum oluşturur ve bireyin hayatını sürdürmesini sağlayan zihinsel işlemleri yönetir. Süper ego ise bireyin hayatına değerler ve kurallar çerçevesinde yön verir. Süper ego sayesinde birey normlara ve kültüre uygun bir yaşam sürer (Karaosmanoğlu, 2002). Freud nevroz ve psikoz olmak üzere iki psikolojik durumun bireyin antisosyal davranışla ilgili olduğunu ileri sürmüştür. Nevroz bireydeki aşırı endişeyle ortaya çıkan düzensizliklerdir. Psikoz ise nevrozdan daha şiddetli bir düzensizliğe işaret eder ve bireyin günlük fonksiyonlarıyla uyumlanmayan anormal davranışlarıdır. Psikozun ilkel idin bireyi etkilemesiyle ortaya çıktığı belirtilmektedir. Psikozlar da kendi aralarında şiddetlerine göre ayrılırlar ve psikozlar arasında en şiddetlisi şizofreni olarak tanımlanmıştır (İçli, 2004: 59).

Psikanalizin suçu açıklamak için kullanılması Avusturyalı psikolog August Aichorn öncülüğünde olmuştur. 1925 yılındaki Dikbaşlı Gençlik isimli eseriyle id, ego ve süper ego fonksiyonlarının bireyde nasıl suçluluğa yol açtığını açıklamaya çalışmıştır (Dolu vd., 2012: 39-40). İd her zaman bireyi belirli davranışlara yönlendirmektedir. Ego ve süper ego ise idi engelleyerek bireyi toplumun istediği davranışlara uymaya zorlamaktadır. Bu nedenle id, ego ve süper ego tarafından sürekli baskılanmaktadır. Baskılanan bu dürtüler olumlu bir şekilde ifade edilemezlerse farklı formlarda gün yüzüne çıkarlar. Çocuklar güdülerıyla birlikte doğarlar ve çocuğun doğal güdülerinin (id) anne baba ve eğitim araçlarıyla uygun şekilde yönlendirilmesi ve süper egoya dönüştürülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde çocukta baş edilememiş ve gizlenmiş güdüler suç dahil farklı olumsuzluklarla sonuçlanabilir (Polat, 2004: 38). Çocuğun yetişmesinde görülen ego ve süper ego gelişiminin zayıflığı çocuğun davranışlarının kontrolünde yetersizlikle, sosyal yaşamda yetersizlikle ve

davranışlarının sonuçlarını öngörme yetersizliğiyle sonuçlanabilir. Tüm bu süreçler bireyin suça eğilimini artırmaktadır (Henry ve Milovanovic, 1996: 131). Gizlenmiş ve bastırılmış dürtülerin kontrolsüz şekilde açığa çıkmasının bir şekli de suç olabilir. Bu durumda suç bireyin bir çeşit savunması olarak tanımlanmaktadır. Şizofreni saldırganlığı, sara kundakçılığı, alkol psikozu saldırganlığı, kleptomani (çalma tutkusu), ktinomi (öldürme tutkusu), pironami (yangın çıkartma tutkusu), poriomani (serserilik tutkusu) gibi psikoz ve nevroz türleri aynı zamanda bir suç olarak bilinçaltının güdülemesiyle ortaya çıkmaktadır (Dönmezer, 1994: 145–152).

Aichorn’a göre bazı bireyler doğuştan suçlu doğarlar ve bunlar açık suçlulardır, diğer bazıları ise suç için uygun şartlar oluşana dek beklerler ki bunlarda gizli suçlulardır. Suç işlemiş bir bireyin aslında derinlerde bir yerlerde psikolojik bir problemi bulunmaktadır. Suç psikolojik etkenler dikkate alınmadan sadece suç fırsatları, kötü arkadaşlar, aile vb. etkenlerle açıklanabilecek bir olgu değildir (Dolu vd., 2012: 39-40).

Psikanalitik suç kuramının bazı zayıf yönleri bulunmaktadır. Bireyin bilinçaltının doğrudan gözlemlenememesi ve sonuçlarının öngörülememesi bunlardan birisidir. Bireyin bilinçaltının davranışlara nasıl yansıtacağını belirlemek için bireyin uzun süre gözlemlenmesi gerekmektedir. Ayrıca bu kuramı her suça uygulamak mümkün görünmemektedir. Bu kuram sadece belirli suçlar açısından açıklayıcı olmaktadır (Johnson, 1974: 159; Dolu, 2010: 180).

Bir diğer psikolojik suç kuramı ise Bilişsel Davranışçı Kuramıdır. Bu Kuram suç davranışını bireylerin düşünceleri, inançları, değerleri ve öğrenme süreçleriyle açıklayan bir kuramdır. Bu kurama göre, suçlu davranış, bireyin düşünce süreçleri ve öğrenme deneyimleriyle ilişkilidir. Bilişsel-Davranışçı Kuramı, suçlu davranışın bireyin düşünce kalıpları ve içsel motivasyonlarıyla şekillendiğini vurgular (Bandura, 1973: 3-14).

Kurama göre, suçlu davranış, bireyin algılamaları, düşünceleri ve yargılarına dayalı olarak gerçekleşir. Bireyler suç işlemeye yönelik düşünce ve inançları geliştirebilir ve bu düşünceleri eylemlerine yansıtabilirler. Örneğin, bir birey suçlu bir modeli taklit ederek suçlu davranışları öğrenebilir ve bu davranışları gerçekleştirebilir. Bilişsel-

Davranışçı Kuramı, suçun önlenmesinde bireylerin düşünce süreçlerinin ve öğrenme deneyimlerinin yönlendirilmesinin önemini vurgular(Bandura, 1973: 3-14).

Bilişsel-Davranışçı Kuramı, suçlu davranışın değiştirilebileceğini ve suçun önlenmesinde bireylerin düşüncelerinin ve inançlarının yeniden yapılandırılması, pozitif modellemelerin teşvik edilmesi, etkili iletişim becerilerinin geliştirilmesi gibi faktörlerin etkili olabileceğini öne sürer (Bandura, 1973: 3-14).

Bir diğer psikolojik suç kuramı Travma Bilgili Kuramıdır. Bu kuram bireylerin travmatik deneyimlerin etkilerini anlamak ve onlara uygun hizmetler sunmak için kullanılan bir kuramdır. Bu kuram, travmatik deneyimlerin bireylerin yaşamları üzerindeki uzun süreli etkilerini vurgular ve bu etkileri ele almanın önemini vurgular. Travma Bilgili Kuramı, travma sonrası stres bozukluğu, travma sonrası büyüme ve diğer travma sonuçlarına ilişkin anlayışı geliştirir ve bu deneyimlere duyarlı hizmet sunmayı hedefler(Harris & Fallot, 2001: 6-7).

Bu kurama göre, travmatik deneyimler, bireylerin zihinsel, duygusal ve fiziksel sağlığını etkileyebilir. Bireyler, travmatik deneyimlerin etkisi altında kalan, güvenlik hissi zedelenen ve kontrol kaybı yaşayan kişilerdir. Travma Bilgili Kuramı, bireylerin travmatik deneyimlerini anlamak, onlara güvenlik ve destek sağlamak, kontrol ve seçenekler sunmak, onların toplumsal bağlantılarını güçlendirmek için çalışmalar yapılması gerektiğini vurgular(Harris & Fallot, 2001: 6-7).

Travma Bilgili Kuramı, hizmet sunucuların, sağlık profesyonellerinin ve toplumun travmatik deneyimlere hassas ve duyarlı bir şekilde yaklaşmasını önerir. Bu kurama göre, travma bilgili hizmetler, bireyleri travmatik deneyimlerinin etkilerine karşı korumak, travma sonrası iyileşme sürecini desteklemek ve toplumda travmaya duyarlı bir ortam yaratmak amacıyla geliştirilmelidir (Harris & Fallot, 2001: 6-7).

1.2.3. Sosyolojik Suç Kuramları

Bazı suç kuramı suç ve suçluluğu sosyoloji biliminin imkanlarını kullanarak açıklamaya çalışmışlardır. Sosyolojik kuramlar suçun ortaya çıkışının bireysel nedenlere değil toplumsal ve çevresel nedenlere bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Biyolojik ve psikolojik nedenlerin suçu tek başına açıklamakta yeterli olmayacağı ve

suçu açıklayabilmek için sosyolojik etkenlerin de mutlaka hesaba katılması gerektiği kabullenilmiştir (İçli, 2007: 87). Bu kuramlara anomi kuramı, toplumsal kontrol kuramı, çatışmacı suç kuramı, ayırıcı birleşim kuramı ve etiketleme kuramı örnek verilebilir. Bu kuramlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Anomi kuramı özellikle sanayi devrimi ile yoğun göç hareketlerinin ve kentleşmenin yaşandığı 19. yy sonu ve 20. yy başında gelişmiş ve benimsenmiştir (Başbüyük ve Karakuş, 2010). Anomi kuramı toplum içerisinde neden herkesin değil de bazılarının suç işlediğini toplumun organizasyonel yapısına ve bu yapı içerisinde bazı bireylerin toplumun yapısına uyum sağlayamamasına bağlamaktadır (Henry ve Milavanovic, 1996: 139). Anomi kuramı suçu bireysel nedenlerle değil toplumsal koşullarla açıklamaya çalışmaktadır (İçli, 1994: 76). Anomi topluma ters düşme halidir. Anomi kavramı ilk olarak Durkheim tarafından ileri sürülmüştür. Durkheim'a göre toplum istek ve arzuları sınırsız olan birbirinden farklı özellikteki bireylerden oluşur. Bireyler farklı olsa dahi toplum varlığını sürdürmek için bireyleri norm ve değerlerle kontrol eder. Ancak, toplum savaşlar, afetler, ekonomik zorluklar vb. bireylerin günlük yaşam biçimlerini etkileyen durumları tecrübe ettiğinde mevcut norm ve değerleriyle bireyleri kontrol etmekte zorlanır ve anomi ortaya çıkar. Toplumda günlük hayat hızlı değişirken toplumsal normlar ve değerler daha yavaş değişmektedir. Dolayısıyla günlük hayatı düzenlemekte normların ve değerlerin yetersiz kaldığı durumlar olabilmektedir. Anomi böyle durumlarda ortaya çıkan kuralsızlık ve düzensizlik halini tanımlamaktadır (Başbüyük ve Karakuş, 2010). Anomi bir kuralsızlık hali değil kurallarla davranışlar arasındaki uyumsuzluk durumudur. Anomi durumu suç ve suçluluğu açıklamak için de kullanılmıştır. Anominin yaşandığı toplumlarda daha fazla suç işlendiği ileri sürülmüştür (Dolu, 2013: 11). Merton ve Agnew tarafından anomi kuramına katkılar yapılmıştır (Wallace ve Wolf, 2004: 66; Giddens, 2000: 187; Conklin, 1989: 208; Güçlü ve Akbaş, 2016: 80; Dolu, 2010: 317).

Diğer bir sosyolojik suç kuramı olan Sosyal Sistemler Kuramı, suç davranışını sosyal yapı ve sistemlerin etkileşimiyle açıklayan bir kuramdır. Bu kurama göre, suç, toplumsal yapının ve sosyal sistemlerin işleyişindeki bozulmaların bir sonucudur. Sosyal Sistemler Kuramı, suçun sosyal ve yapısal faktörlerle bağlantılı olduğunu

vurgulayarak, suçun önlenmesinde toplumsal düzenin sağlanması gerektiğini savunur (Merton, 1938: 672).

Kurama göre, suç davranışı, toplumsal yapıdaki adaletsizlikler, sosyal eşitsizlikler ve fırsat eşitsizlikleri gibi sosyal sistemlerdeki bozulmaların bir sonucudur. Örneğin, yoksulluk, işsizlik, eğitim fırsatlarındaki eşitsizlikler gibi faktörler, suç davranışını etkileyen sosyal sistemlerin işleyişindeki sorunlardır. Sosyal Sistemler Kuramı, bu sorunların çözülmesi ve toplumsal düzenin sağlanması gerektiğini vurgular (Merton, 1938: 672).

Sosyal Sistemler Kuramı, suçun önlenmesinde yapısal çözümlerin önemini vurgular. Toplumsal adaletin sağlanması, sosyal eşitsizliklerin azaltılması, eğitim ve istihdam fırsatlarının iyileştirilmesi gibi faktörler, suçun önlenmesinde etkili olabilir (Merton, 1938: 674).

Bir diğer sosyolojik suç kuramı toplumsal kontrol kuramıdır. Bu kuram suç ve suçluluğu açıklarken insan davranışının kontrolüne odaklanmıştır. Kuram, insan davranışının kontrolünde etkili olduğu düşünülen aile, sosyal çevre, inançlar ve değerler gibi sosyal faktörleri benimsemiştir. Kurama göre bireyin toplumla uyumu ve topluma bağlılığı suçların açıklanması açısından kritik öneme sahiptir. Bireyin toplumla olan uyumu bozulduğunda ve toplumun öğeleri olan aile, okul, arkadaş, din gibi kurumlarla bağları zayıfladığına veya koptuğunda suça yöneldiği ileri sürülmektedir (Kızmaz, 2005:165; Darçın, 2017: 93). Toplumsal kontrol kuramının önde gelen savunucularından birisi Nye'dir. 1957 yılındaki çalışmalarıyla Nye toplumsal kontrol kuramını ilk defa gündeme getirmiştir. Nye'ye göre birey doğumundan başlayan sosyalleşme süreci içerisinde doğru ve yanlış davranışları öğrenmekte ve bilgileri kullanarak kendisi için bir oto kontrol sistemi geliştirmektedir. Bu oto kontrolün dışında bireyler çevrelerindeki özellikle anne ve babaları olmak üzere şefkat ve sevgi bağıyla bağlı olduğu diğer kişiler tarafından doğruları yapma ve yanlışları yapmama konusunda denetlenmektedirler (İçli, 2004: 124). Bireyin kendi oto kontrolü ve çevresindeki kişilerin denetimi bireyi suçtan uzak tutmaktadır. Nye bireyin toplumla olan bağları güçlendiği zaman suç oranlarının azalacağını ve tersi olduğu zaman ise suç oranlarının artacağını belirtmiştir (Bal, 2008: 257-258). Toplumsal kontrol kuramının bir diğer savunucu ise Travis Hirschi'dir. 1969 yılında

yayımladığı eseriyle bazı bireylerin neden suça yöneldiğini açıklamaya çalışmıştır. Hirschi farklı bir bakış açısıyla “neden suç işleniyor?” sorusuyla birlikte “biz bunu neden yapmıyoruz?” sorusunun da yanıtını aramıştır. Hirschi’ye göre her birey eşit şekilde potansiyel bir suçludur. Ancak, bireyler aileden başlayarak toplum içerisinde bir ilişki ağı oluşturmaktadırlar ve bu ilişkilerle bir statü elde etmektedirler. Bireyin toplumla bağları güçlü olduğu sürece suç davranışı eğilimi azalmaktadır. Birey toplumsal bağlarına, ilişkilerine zarar vereceğini düşündüğü için suç davranışından uzak durmaktadır (Eitzen, 1985: 50). Bireyin toplumla yaptığı bağ dört türde tanımlanmıştır: Aileye arkadaşlara ve öğretmenlere bağlılık, geleneksel aktivitelere bağlılık, davranışın geleneksel biçimine bağlılık ve ahlaki değerlerin önemine inanma. Ailesiyle, okulla, diğer toplumsal kurumlarla bağları azalan birey kendi başına kalır ve yalnızlaşır. Bu zayıf durumu çevresel faktörlerle de birleşince birey suça sürüklenir (Maguire, Morgan ve Reiner, 2002). Hirschi’nin yaklaşımı suçun motivasyonel nedenlerini dikkate almamaktadır. Bu yaklaşımın bir diğer özelliği ise özellikle ergenlik dönemine odaklanması ve genç suçluluğunu açıklamasıdır. Bu yaklaşım çocukları ve gençleri suç davranışından uzak tutmayı hedeflemiştir. Gençlerin toplumla bağların güçlü olduğu sürece, ilgi ve inançları yüksek olduğu sürece gençlerin suçtan uzak duracakları öngörülmektedir (Özbay, 2004: 55–56).

Çatışmacı suç kuramı, toplumun farklı sınıflardan oluştuğunu, bu sınıflar arasında eşitsizlikler bulunduğunu, hem bu eşitsizlikler hem de sınıflar arası rekabet nedeniyle sınıflar arasında çatışmaların olduğunu ve bu çatışma alanının da suça zemin hazırladığını ileri sürmektedirler. Bu kuramcılar toplumsal düzenin toplumsal sınıflar arasında bir uzlaşma sağlanmasıyla mümkün olabileceğini belirtmekle birlikte çatışma olgusunun toplumsal hayattan kaldırılmasının olası olmadığını ileri sürmektedirler (Croall, 1998: 67; Schnalleger, 2006: 289). Çatışmacı suç kuramı suçu ve suçluluğu ekonomik temellere dayanarak açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu kuram ayrıca sanayileşme sonrası toplumsal sınıflar arasındaki sınırların açıldığına da vurgu yapmaktadır. Bu kuram toplumun birbiriyle çatışan öğelerden meydana geldiğine ve toplumsal düzenin çatışan öğelerin dengelenmesiyle meydana geldiğine odaklanmaktadır. Çatışmaları ise bireysel ve toplumsal temellere dayandırmaktadırlar. Bireysel olarak çatışmanın bireyin doğal ve evrensel bir özelliği olarak kaçınılmaz olduğu savunulmaktadır. Toplumsal olarak ise toplumun içindeki gruplar çıkarlarının

peşindedir ve bu çıkarlar bir şekilde çatışmak zorunda olduğundan kaçınılmazdır (Kongar, 1995: 185–86). Çatışmacı suç kuramın ilkeleri Karl Marx’a dayandırılmaktadır. Marx doğrudan suç ile toplumdaki çatışma arasında bir ilişki kurmamıştır. Marx toplumda güçlü sınıfların gücü ellerinde tutmak için eğitim, bilim, hukuk, din, ekonomi ve hükümet gibi kurumlara hakim olduklarını belirtmiştir (İçli, 2004: 134-138). Marx sermayeyi elinde bulunduran burjuva sınıfının gücü elinde bulunduran sınıf olduğunu, emeğin temsilcisi olan proletarya sınıfının ise zayıf sınıf olduğunu belirtmiş ve bu iki sınıf arasında bir çatışmaya dikkat çekmiştir. Marx toplumda kaynakların az olduğunu ancak bu kaynaklara erişim ve kaynakların kullanımı açısından burjuva sınıfı ile proletarya sınıfı arasında eşitsizlik olduğunu ve bu nedenle iki sınıf arasında bir çatışma olduğunu belirtmektedir (Williams ve McShane, 2003: 173). Proletarya sınıfı haklarını savunmak ve kendilerini ezdirmemek için mücadele ederken güçlü burjuva sınıfı ellerindeki üstünlüğü ve imkanları kaybetmemek için mücadele etmektedir. Bu karşılıklı mücadele bir toplumsal çatışmaya ve suça zemin hazırlamaktadır (Dolu, 2010: 419). Marx ayrıca insanların doğaları gereği üretken olmak istediklerini ancak kapitalist düzende insanların yeterli ortamlarda üretken olarak çalışmadıkları için demoralize olduklarını ve bu nedenle her türlü ahlak dışı davranışa açık hale geldiklerini ileri sürmüştür (Vold, Bernard, Snipes, 2001: 252). Marx’ın ilkelerine dayanarak Engels, Bonger, Sellin ve Vold suç ve suçluluğu çatışma kavramı üzerinden açıklamaya çalışmışlardır (Demirbaş, 2005: 142-143; Vold vd., 2001: 253; Burkey, 2008: 13; Schmallegger, 2006: 292; Beirne ve Messerschmidt, 2006: 388).

Bir diğer sosyolojik suç kuramı olan ayırıcı birleşim kuramı 1930’larda Edwin Sutherland tarafından geliştirilmiştir. Ayırıcı birleşim kuramı suçu ve suçluluğu sosyal öğrenme teorisine dayandırarak açıklamaktadır. Bir diğer deyişle bu kuram sosyoloji temelli bir kuramdır ve suçu sosyolojinin ilkelerini kullanarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu kuramda bireyin hayatında pek çok davranışı öğrenerek edindiği gibi suç davranışının da öğrendiği ileri sürülmüştür (Sözer ve Balcıoğlu, 2016: 93). Bu kurama Sutherland tarafından ayırıcı birleşim denmesinin sebebi; suç davranışı öğrenmek için birlikte olmayla beraber birlikte olunanların da belirli niteliklerde olmasının gerekliliğidir. Birey suçu öğrenebilmek için suç davranışını gözlemleyebileceği kişilerle birlikte olmalı ve aynı zamanda bu kişiler bireye etki

edebilecek nitelikte olmalıdır (Dolu, 2012: 238). Ayırıcı birleşim kuramı suç davranışını öğrenmiş olan bireyin suç eylemi için öğrenilmiş hazır alt yapısını kullandığını ve çoğunlukla bireyin iradesini kullanmadığını ileri sürmektedir (İçli, 2013: 109).

Bir başka sosyolojik suç kuramı olan Sosyal Öğrenme Kuramı, suç davranışının sosyal etkileşim ve öğrenme süreçleriyle şekillendiğini öne süren bir kuramdır. Bu kurama göre, bireyler çevrelerinden aldıkları sosyal mesajlar, modeller ve deneyimler yoluyla suçlu veya suçsuz davranışları öğrenirler. Sosyal Öğrenme Kuramı, suçlu davranışın çevresel faktörlerin etkisiyle ortaya çıktığını vurgulayarak, suçun önlenmesinde sosyal öğrenme süreçlerinin önemini vurgular(Bandura, 1977: 21-24).

Sosyal Öğrenme Kuramı, bireylerin gözlem, taklit ve takdir yoluyla suçlu davranışları öğrenebildiğini savunur. Örneğin, bir birey suç işleyen bir modeli gözlemleyerek suçlu davranışları öğrenebilir ve bu davranışları kendi yaşamında uygulayabilir. Bu süreçte, takdir veya cezalandırma gibi sosyal sonuçlar, bireyin davranışlarını şekillendirir(Bandura, 1977: 21-24).

Sosyal Öğrenme Kuramı, suçlu davranışın öğrenilmiş bir davranış olduğunu ve sosyal etkileşimlerin bu öğrenme sürecinde önemli bir rol oynadığını vurgular. Bu kurama göre, suçun önlenmesi için olumlu sosyal modellerin teşvik edilmesi, suçla ilişkili mesajların ve normların değiştirilmesi, sosyal beceri ve yeteneklerin geliştirilmesi gibi faktörler önemlidir(Bandura, 1977: 21-24).

Bu çalışma kapsamında incelenen son sosyolojik suç kuramı etiketleme kuramıdır. Etiketleme kuramı sosyolojinin temel kuramlarından olan Mead'ın sembolik etkileşim kuramından esinlenmiştir. Sembolik etkileşim kuramı bireyler arasındaki etkileşimlerin nasıl geliştirildiğine, nasıl anlaşıldığına ve nasıl değiştirildiğine ve bu etkileşimlerin toplumsal hayata nasıl yön verdiğine odaklanmıştır. Kurama göre birey, toplum içindeki diğer bireylerle etkileşimi sonucu kendisi hakkında bir takım imajlar edinir. Örneğin, etkileşimleri neticesinde kendisi hakkında iyi görünüşlü, cesur, vefalı, cömert vb. olduğu hakkında bir kanaat edinir ve bunu benimser. Birey kendisi hakkındaki imajına göre de davranışlarına şekil verir (Walklate, 2003: 23). Etiketleme kuramı bireyin suç davranışını sosyal etkileşimlerinin belirlediğini ve sosyal etkileşimleri sonucunda bireyin suçlu olarak

etiketlendiği için suç işlediğini ileri sürmektedir. Etiketleme kuramına göre suç olarak tanımlanan şey aslında suç eylemi değil, toplum tarafından o eyleme yüklenen tepkidir (Gölbaşı, 2007: 98-99). Etiketleme kuramının suçu ele alış tarzı diğer kuramlardan farklıdır. Diğer suç kuramları bireyin suç işlemesinin nedenlerine odaklanırken etiketleme kuramı neden bazı davranışların suç olarak tanımlandığına açıklık getirmeye çalışmaktadır (Marshall, 1999: 212). Etiketleme kuramı insan davranışlarının sınırlarını ve bu sınırları tanımlayan hukuk sistemine odaklanmaktadır. Kuramın ilgi alanı birey değil kural koyanlardır. Etiketleme kuramı iki temel soruya yanıt arar: Birincisi; sosyal sapma nasıl oluşur ve sosyal sapmayı belirleyen kurallar kimler tarafından belirlenmektedir? İkincisi; bireyin bir davranış açısından etiketlenmesi o bireyin davranışları açısından nasıl sonuçlar doğurur? (Kızılçelik, 1996: 150; Sezal, 2002: 658). Etiketleme kuramının savunucuları Frank Tannenbaum, Edwin M. Lemert ve Becker gibi akademisyenlerdir (İçli, 2004: 127; Vold vd., 2001: 210–211; Williams ve McShane, 2003: 147; Vito ve Holmes, 1994:189-192; Walklate, 1998: 24-25; Sokullu Akıncı, 1999).

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HİZMET VE SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMLARI

2.1. SOSYAL HİZMET

2.1.1. Sosyal Hizmetin Tanımı ve Amaçları

Özel gereksinimleri olan bireyi veya grubu rehabilite etmek üzere sunulan hizmete sosyal hizmet denmektedir. Sosyal hizmet kavramı ilk kez 20. yy başlarında Jeffrey Brackets tarafından kullanılmıştır. Brackets sosyal hizmet kavramının bireyin aile, arkadaş, okul, iş ortamı, çevre ve toplum ile ilişkilerine odaklandığını belirterek sosyal hizmetin hayır işlerinden farklı olarak hazırlıklı ve eğitilmiş kişiler tarafından standartlara uygun ve bir yapı içerisinde verilebileceğini ifade etmiştir (Sheafor ve Horejsi, 2014: 21-22). Sosyal hizmetin profesyonel bir hizmet olduğuna ve bu hizmetin insan ilişkileri konusunda bilimsel bilgi ve beceri sahibi kişilerce verilebileceğine vurgu yapılmıştır (Friedlander, 1966: 7).

Sosyal hizmeti, bireylerin ve grupların sosyal işleyişlerini nitelikli bir şekilde devam ettirmek ve amaçlarına uygun sosyal şartlar geliştirmelerine yardım etmek üzere sürdürülen bir faaliyet olarak tanımlamak mümkündür (Selcik ve Güzel, 2016: 462). Zastrow ise sosyal hizmeti amaçlara uygun toplumsal koşulları sağlamak üzere kapasiteyi yenileyerek, güçlendirerek, sosyal işlevselliği artırarak bireylere, gruplara, ailelere ve topluma yardım eden mesleki bir faaliyet olarak tanımlamaktadır (Zastrow, 2013). Uluslararası Sosyal Hizmetler Federasyonu sosyal hizmet mesleğini “sosyal işlevselliği artırmak, kapasiteyi yenilemek, güçlendirmek ve özlenen amaçlara uygun toplumsal koşulları yaratmak üzere; birey, grup, aile ve topluma yardımı kapsayan mesleki bir çalışmadır” şeklinde tanımlamıştır (Barker, 1995: 408).

Sosyal hizmet, yardıma ihtiyaç duyan birey, grup ve topluma hizmet sunmayı hedefleyen bir yardım mesleğidir. Sosyal hizmetin ağırlıklı olarak yardım götürmeyi hedeflediği gruplar yoksullar, engelliler, suçlular, yaşlılar, korunmaya muhtaç çocuklar, evsizler, mülteciler ve doğal afet mağdurlarıdır (Gökçearslan Çifci ve Altınova, 2012).

Sosyal hizmetin üç formu bulunmaktadır. Bunlar bilim, eğitim ve uygulamadır. Sosyal hizmet bir bilim olarak çalışılmakta, sosyal hizmete ilişkin eğitim faaliyetleri

yürütülmekte ve sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmektedir (Çağlar, 2012: 46). Sosyal hizmet çalışmaları bir bilim dalı olarak sosyoloji bilimi altında şekillenmiştir. Hayırseverlik uygulamaları olarak başlayan bu faaliyetler daha sonra üniversitelerde bir disiplin olarak yerini almıştır. Her ne kadar sosyal hizmetler yeni bir disiplin olsa dahi uygulamaları çok daha köklüdür (Hatipoğlu, 2012: 5). Sosyal hizmet disiplini diğer disiplinlerden ayıran üç özelliği bulunmaktadır. Bunlar; bu disiplinin insanı bir bütün olarak ele alması, sorun çözmeye odaklanmış olması ve uygulama niteliğinde olmasıdır (Kongar, 2007: 47-48). Sosyal hizmeti niteleyen beş özellikten bahsedilebilir (Ashman ve Hull, 2009: 6): (1) Sosyal hizmet çözümü zor bile olsa bir probleme odaklanır, (2) sosyal hizmet bireyin çevresini değiştirmeyi hedefler, (3) sosyal hizmet faaliyetlerinin aynı zamanda savunuculuğunu da yapar, (4) sosyal hizmet maneviyata önem verir ve ona bağlıdır ve (5) sosyal hizmet evrensel ve toplumsal değerlere önem verir.

Sosyal hizmetin temelini insanın sosyal bir varlık olması ve toplum içinde başkalarıyla karşılıklı etkileşim içerisinde yaşıyor olması oluşturmaktadır. İnsan var olmak ve varlığını sürdürmek için diğer insanlara muhtaçtır. Doğmak, büyümek, korunmak, hayatın gereklerini öğrenmek, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için insan diğer insanlara bağlıdır (Sheafor ve Horejsi, 2014). Bu temelden hareketle sosyal hizmet toplum içerisinde bireyin ilişkilerinin etkinliğini ve niteliğini artırmayı amaçlamaktadır. Sosyal hizmetin temel amacı insanın kendisine ve çevresine odaklanarak gelişimi, refahı ve mutluluğunu sağlamaktır (Gil, 1973). Sosyal hizmet ayrıca insanın toplum içerisinde karşılaştığı sorunların bir takım çelişkilerden kaynaklandığına dikkat çekerek insanın başka insanlarla ve çevreleriyle olan karşıtlıkları da ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Kongar, 2007: 25). Bu amaca ulaşabilmek için sosyal hizmetin bağlı olduğu ilkeler insan hakları, sosyal adalet, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygıdan oluşmaktadır.

Sosyal hizmetin, bireyin toplumun bir parçası olarak toplumsal görev ve sorumluluklarını daha nitelikli olarak yerine getirmesi açısından da bir rolü bulunmaktadır (Yolcuoğlu, 2017: 177). Sosyal hizmet sağladığı yardım ve desteklerle bireyin, ailenin, grupların veya toplumun sosyal işlevselliklerinin artmasını, bu yönde yetkinliklerinin geliştirilmesini, sosyo-ekonomik yönden eksikliklerinin giderilmesini ve ayrıca toplumda güçlü bir dayanışma iradesi oluşturarak toplumsal birlikteliğin

geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu hedefe uygun olarak sosyal hizmetler toplumsal koşulların düzeltilmesi için plan ve politika üreten ve bunların uygulanmasına katkı sağlayan bir meslektir (Duyan, 2016: 14).

Zastrow (2013) sosyal hizmetin amaçlarını detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bu amaçlar şunlardır:

- Bireylerin problemlerini çözmek ve potansiyellerini yükseltmek,
- Kaynak, hizmet ve şanslar tanıyan sistemler kullanarak bireyleri bir araya getirmek,
- Bireylerin etkileşimde bulunduğu sistemlerin etkili ve insancıl işlemlerini sağlamak,
- Sosyal politikanın gelişimine yardım etmek,
- Kadınlar, yaşlılar, engelliler, çocuklar, işsizler, yoksullar, madde bağımlıları, eski hükümlüler, istismar mağdurları, eşcinseller, ruh sağlığı bozuk olan insanlar vb. risk altındaki grupların savunuculuğunu yapmak,
- İnsan haklarını korumak, güçlendirmek ve yaymak,
- Sosyal ve ekonomik adaleti sağlamak,
- Birey ve toplum refahını korumak, düzenlemek ve geliştirmek,
- Uzmanlık gerektiren bilgi ve becerileri geliştirmek ve test etmek.

2.1.2. Sosyal Hizmetin Tarihi

İnsanlar toplum halinde yaşayan canlılar olarak tarih boyunca yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri içerisinde bulunmuşlardır. Tüm dinler de toplumda zayıf ve güçsüz durumda olanlara yardım etmeyi özendirdiğinden dini faaliyetler kapsamında tüm toplumlarda zayıf ve güçsüzlerin korunması sağlanmıştır. Ağırlıklı olarak hayırseverlerin organize ettiği ve yürüttüğü yardım faaliyetleri sosyal hizmetler mesleğinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Kut, 1988: 9; Acar ve Çamur Duyan 2003; Zastrow, 2013). Sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı sanayileşme ve buna bağlı olarak göç ve kentleşmenin arttığı ve kapitalist sistemin etkilerini yoğun olarak

hissettirdiği şartlarda ortaya çıkmıştır. Sanayileşme öncesi aile, akrabalık ve din ile bir arada tutulan ve görece daha sağlam ilişkileri olan toplum bireyleri sanayileşme sonrası üretim, pazarlar, firmalar, bürokrasi ve patronların oluşturduğu yeni dinamiklerle daha kırılgan, yalnız ve sorunlu hale gelmişlerdir. Bu şartlar altında ortaya çıkan işsizlik, yoksulluk, sahipsiz çocuklar, yaşlılar, çocuk işçiliği, aile sorunları, suçluluk gibi problemleri çözmek için sosyal hizmetler profesyonel bir disiplin olarak faaliyet yürütmeye başlamıştır (Koşar, 1989: 8-10; Jordan, 2015: 101). Sosyal hizmet hem sanayileşme ve modernleşmenin yaralarını sarmak üzere hem de insan olmanın gereği olan temel insani yardımları sağlama görevini üstlenmiştir (Kongar, 2007: 4). Sanayileşme öncesi çoğunlukla dini motivasyondan kaynaklanan toplumsal yardımlaşma ve dayanışma sosyal hizmet disiplininin ortaya çıktığı sanayileşme sonrasında daha çok seküler bir forma bürünmüştür (Şeker, 2015: 26).

Sanayileşme ile sosyal hizmet daha organize ve sistematik bir yapıya kavuşmuş olsa da dünyada sanayileşme öncesinde de sosyal hizmet faaliyetlerini örneklendirmek mümkündür. İngiltere’de 1601’de Yoksullar Yasası çıkartılarak sosyal yardımların düzenlenmesi ve denetlenmesi hedeflenmiştir (Denney, 1998: 6). 1782 ve 1795 yıllarında çıkartılan Gilbert Kanunu ve Speenhamland Kanunu ile aynı alanda daha kapsamlı ve detaylı düzenlemeler getirilmiştir. Sanayileşmenin yarattığı yeni toplumsal şartların doğurduğu problemlere karşı ilk sosyal hizmet kuruluşları 19. yy başlarında kurulmaya başlanmıştır. Bu kuruluşların ana amacı kentlerde yaşayan zayıf ve güçsüzlerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu kuruluşların ilk örneği 1820 yılında ABD’de John Griscom tarafından kurulan Yoksulluğu Önleme Derneği’dir. Bu dernek ABD’de kentlerde yaşayan yoksulları tespit ederek onların ihtiyaçlarını giderdiği gibi onları yoksulluktan kurtaracak yol ve yöntemler aramıştır (Zastrow, 2013: 2). Bu tür sosyal hizmet kuruluşlarının sayılarının artması üzerine bu kuruluşları organize etmek ve koordinasyon sağlamak için ilki 1869’da Londra’da olmak üzere Hayırseverlik Örgütlenme Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet faaliyetleri değerlendirmek, raporlamak ve sosyal hizmet gönüllülerini eğitmek gibi görevleri üstlenmiştir (Denney, 1998: 10-12; Karataş, 1999: 37). Bu gelişmeleri 1884 yılında ilki Tonybee Hall ismiyle açılan işsiz, yoksul, yaşlı ve kimsesizlere gönüllü yardım sunan evlerin açılması izlemiştir. Bu evin ABD’deki karşılığı olan Yerleşim Evi ülkede bir model olmuş ve hızla yayılmıştır. 1920 yılına kadar bu evlerin sayısı 500’e ulaşmıştır (Yolcuoğlu, 2017: 82).

Sosyal hizmet eğitimiyle ilgili olarak ilk teşebbüsün 1899 yılında Amsterdam'da ilk sosyal hizmet okulunun açılmasıyla yapıldığı görülmektedir (Şeker, 2015: 84). Yine sosyal hizmetin eğitimi alanında yaşanan bir gelişme ABD'de New York Hayırseverlik Okulunun bir yıllık sosyal hizmet eğitimi veren bir eğitim programı başlatmasıdır. Daha sonra bu program 1917 yılında New York Sosyal Hizmet Okulu ismini almış ve ilk sosyal hizmet uzmanlarını yetiştirmiştir (Austin, 1997: 396). Takip eden yıllarda Avrupa'da, Güney Amerika'da, Afrika'da ve Asya'da sosyal hizmet okullarının açılmaya başlandığı görülmüştür (Özdemir, 1999: 23).

Sosyal hizmetin bilimsel gelişimi ise daha çok 1930 yılından sonra olmuştur. Bu yıllarda ABD başta olmak üzere tüm dünyada Büyük Buhran ekonomik krizinin etkisinin gösteriyor olması toplumda sosyal hizmete olan ihtiyacı çok belirgin hale getirmiş ve bu alana olan ilgi artmıştır. Sosyal hizmetin bilime dayalı profesyonel bir disiplin olarak gelişmesi için üniversitelerde çalışılmaya başlanmış ve kuruluşlarda sosyal hizmet uzmanları istihdam edilmeye başlanmıştır (Karataş, 1999: 38-39).

2.1.3. Türkiye'de Sosyal Hizmetin Tarihi

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de sosyal hizmetlerin gelişimi tarihsel bir süreç içerisinde olmuştur. Türk tarihi sosyal hizmet kavramı açısından zengin bir içeriğe sahiptir. İslam öncesi dönemden başlayarak günümüze kadar yardımlaşma ve dayanışmanın sayısız örnekleri toplumun tüm kesimlerinde tarih boyunca gözlemlenmiştir. Dul, yetim, engelli, kimsesiz ve yoksul kişilerin korunup gözetilmesi için vakıflar, loncalar, hayratlar vb. kuruluşlar inşa edilmiş ve başarılı bir şekilde işletilmiştir. Batının aksine Osmanlı'da sanayi devrimi gerçekleşmediği ve bir sınıf hareketi olmadığı için sosyal hizmet hareketi dini ve sosyal yardımlaşma motivasyonlarıyla şekillenmiştir (Kesgin, 2012: 11). Osmanlı'da sosyal hizmetin resmi belgelerde yer bulması ilk kez Sened-i İttifak antlaşmasında olmuştur. Bu belgede yoksulların ve gayr-i Müslimlerin hükümet tarafından korunup gözetilmeleri garanti altına alınmıştır (Tanör, 1999: 45). 1868 yılında Mithat Paşa tarafından çocuklar için ıslahhaneler ve göçmenler için göçmen hastaneleri açtırılması da sosyal hizmet faaliyetleri çerçevesinde değerlendirilmektedir (Koç, 2017: 56). II. Abdulhamit de 1896 Darülaceze'yi, 1899'da göçmenler ve kimsesiz çocuklar için Hamidiye Etfal

Hastanesini, 1903 yılında yetim çocuklar için Darülhayr-ı Ali'yi, Müslüman çocuklar için Darül Eytamları açarak sosyal hizmet uygulamalarını genişletmiştir (Kesgin, 2012: 65-67). II. Abdulhamit sonrası dönemde de sosyal hizmet faaliyetleri devam etmiş ve 1911 yılında Hilal-ı Ahmer (Kızılay) kurulmuş ve 6 Mart 1917'de de Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur (Buğra, 2016).

Cumhuriyet dönemi öncesi bu çabalarla birlikte yasal ve sistematik olarak sosyal hizmetlerin gelişmesi Cumhuriyetin kurulmasıyla başlamıştır. Bu dönemde yapılan geniş yasal düzenlemelerin bir parçası olarak sosyal hizmetlerin de temelleri atılmıştır (Tokol, 1997). Milli mücadelenin ardından başlatılan sanayileşme çabaları çerçevesinde sosyal hizmetler de şekillendirilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda Çocuk Esirgeme Kurumu açılmış, İzmir İktisat Kongresinde ekonominin stratejileri belirlenmiş, devletçi politikalara hız verilmiş, iş kanunu çıkartılmış ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu yürürlüğe konmuştur (Yolcuoğlu, 2017: 121-122; Çelik, 2014). Ancak zaten yeterli olmayan bu çabalar II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle kesintiye uğramıştır (Zengin, Şahin ve Özcan, 2012). Türkiye'de sosyal hizmetlerin gelişmesinde hükümetleri zorlayan etkin bir emek hareketi olmamıştır. Sosyal hizmetler alanındaki politikalar daha çok hükümetlerin tek yönlü inisiyatifine bağlı olarak gelişim göstermiştir (Buğra, 2016).

Türkiye'de sosyal hizmetler açısından asıl gelişim II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanmıştır. 1945-1960 arası işçi sınıfının çalışma şartlarını ve olanaklarını düzenleyen değişiklikler yapılmıştır. 1961 Anayasası özgürlükçü niteliği ile sosyal hizmetler açısından önemli katkılar sağlamıştır. Bu kapsamda yeni anayasa, çalışma hakkı, zorla çalıştırma yasağı, kadın ve çocuk işçiler, tatil hakkı, ücrette adalet, sosyal güvenlik, sağlık, konut, öğretim hakkı, kooperatifçiliğin geliştirilmesi, tarım ve çiftçinin korunması, sendika, toplu sözleşme ve grev gibi konularda sosyal hizmetlerin amacına uygun düzenlemeler getirmiştir (Görmüş, 2007). 1964 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu çıkartılarak çalışanların hakları teminat altına alınmıştır. 1971 yılında BAĞ-KUR kurularak bağımsız çalışanların da sosyal bir güvenceye kavuşmaları sağlanmıştır. 1982 Anayasası özgürlükleri kısıtlayan, sosyal devlet ilkelerini yeterince öncelikleme ve ekonomik önceliklere daha çok önem veren yapısıyla sosyal hizmetler açısından bir geriye gidiş olarak görülebilir. 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurularak ihtiyaç sahiplerinin

sağlık, yiyecek ve yakacak giderlerinin karşılanması için bir kaynak oluşturulmuştur. 1992 yılında yürürlüğe giren Yeşil Kart uygulamasıyla imkanı olmayanların tedavi masraflarının ve sağlık giderlerinin karşılanması hedeflenmiştir (Şener, 2010; Koray, 2011). 1989 yılında Aile Araştırma Kurumu olarak inşa edilen yapı 2004 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırılmıştır. Sosyal Güvenlik Kurumuna bağlı olarak tüm hastaneler tek bir çatı altında birleştirilmiş ve tüm sigortalıların ayırım yapılmadan yararlanması sağlanmıştır. 2011 yılında ise Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak yeniden düzenlenmiştir ve bu yapı 2018 yılında Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına dönüşmüştür. 2021 tarihinde ise bu bakanlık bölünerek Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere iki ayrı bakanlık kurulmuştur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

2.1.4. Sosyal Hizmetin İlkeleri

Friedlander sosyal hizmetin köklü ilkeleri olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu ilkeler dört başlık altında toplanabilmektedir (Friedlander, 1965: 1-6):

Birinci ilke kişinin doğuştan var olan bütünlük ve haysiyetine duyulan inanç ilkesidir. Bu ilke insana sadece insan olması nedeniyle duyulan saygıyı ifade eder. Bu ilke kapsamında sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmetin hedefi, birey, grup ve topluma karşı yaklaşım tarzı düzenlenir.

İkinci ilke ekonomik, kişisel ve sosyal ihtiyaç içerisinde bulunan birey, grup ve toplumun ihtiyaçlarını tespit etme ve bunların karşılanma yöntemlerini kendisinin belirleme hakkı olduğu ilkesidir. Bu ilke gereğince sosyal hizmetin hedefi olanların kendi kararını kendilerinin vermesi hakkına saygı duyulur. İhtiyaçların bizzat ihtiyaç sahipleri tarafından belirlenmesinin, çözüm yollarının kendileri tarafından üretilmesinin, bu çözümlere ulaştıracak yolların bulunmasının bu ihtiyaç sahiplerinin gelişmesine yardım edeceği düşünülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları ihtiyaç sahiplerine destek olur ve yol gösterirler, ancak seçimleri ve kararları ihtiyaç sahiplerine bırakırlar.

Üçüncü ilke herkesin, ancak doğal yetenekleriyle sınırlanan, eşit haklara sahip olması gerektiğine duyulan inanç ilkesidir. Bu ilke gereğince sosyal hizmet faaliyetleri

yürütülürken ırk, dil, din, siyaset, sınıf, zümre farkı gözetmeksizin tüm topluma eşit mesafede durulur. Bu kapsamda toplumun tüm kesimlerine eşit ve adil sosyal hizmet sunulması hedeflenir.

Dördüncü ilke kişisel haklarının bireyin kendine, ailesine ve topluma karşı olan sosyal sorumlulukları ile bağlı olduğu inancı ilkesidir.

2.1.5. Hak (Görev) Temelli Sosyal Hizmet Yaklaşımı

Mevcut sosyal hizmet uygulamaları şekillenirken hayırseverlik veya ihtiyaç temelli yaklaşımlar esas alınmaktadır (Tufan, Sayar ve Koçyıldırım, 2009). Hayırseverlik yaklaşımı motivasyonunu çoğunlukla dini inançlardan almaktadır ve ihtiyacı olan kişilere yardım ulaştırmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşıma dayanan sosyal hizmetler neticesinde sevap kazanma çabası yatmaktadır. Hayırseverlik yaklaşımı sosyal hizmetin ortaya çıkması ve gelişmesi için önemli rol oynamıştır (Rengasamy, 2010). Bununla birlikte hayır severlik yaklaşımı görünen ve açık ihtiyaçları gününbirlik karşıladığı için ve sistematik olmadığı için sosyal hizmetin kapsamını daraltmaktadır (Barnes, 1991). İhtiyaç temelli yaklaşım birey, grup veya toplumun ihtiyaçlarını karşılamada hayırseverlik yaklaşımına göre daha başarılı olsa dahi bu yaklaşımın da sosyal hizmeti sadece ihtiyaçların karşılanmasına indirgemesi gibi bir sakıncası bulunmaktadır. Bu yaklaşımda ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının sadece ihtiyaç tespit edici ve yardım sağlayıcı gibi algılanması tehlikesi de bulunmaktadır (Ife, 2008: 89-94).

Birey, grup veya toplumun gerçek ihtiyaçlarını kapsamlı ve kalıcı şekilde karşılayabilmek için hak temelli yaklaşım geliştirilmiştir. Hak temelli yaklaşım sosyal hizmeti insan ihtiyaçlarının değerlendirilmesi ve karşılanmasını gözetten bir disiplin olarak değil insan haklarını temel alan, gerçekleştiren ve güvence altına alan bir disiplin olarak kabul eder (Ife, 2008: 89-94). Hak temelli yaklaşım birey, grup veya toplumu hak sahibi olarak tanımlarken devleti ve devlet dışı bir grup aktörü ise görev sahibi olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre hak sahiplerinin güçlendirilmesi ve görev sahiplerinin ise kapasitelerinin artırması gereklidir (Gneiting vd., 2009).

Hak temelli yaklaşım tüm kadın, erkek ve çocukların hiçbir ayırım gözetmeksizin yaşama, özgürlük (düşünce, vicdan, inanç ve din özgürlüğü), güvenlik,

eşitlik, adalet, beslenme, barınma, sağlık, sosyal hizmet, eğitim, çalışma gibi evrensel haklara koşulsuz olarak sahip olduklarını kabul eder. Hak temelli yaklaşım sosyal hizmeti insan haklarına odaklanarak gerçekleştirmekte ve yoksulluk, adaletsizlik, çatışma ve marjinalleştirme gibi sorunları insan haklarının ihlali olarak değerlendirmekte ve bu sorunlarla insan haklarını en yüksek düzeyde sağlamak için mücadele etmektedir. Hak temelli yaklaşım sosyal hizmeti insanlara yardım dağıtmaktan çok öte onların haklarını teslim etme ve kendilerini geliştirme hakkını sağlama çabası olarak görmektedir (Benest, 2010:10-13). Hak temelli sosyal hizmet uygulamalarında hak kavramı ihtiyaç kavramından daha sık kullanılmaktadır.

2.1.6. Sosyal Hizmetin Uygulama Alanları

Sosyal hizmetin üç uygulama alanı bulunmaktadır. Bunlar; bireyler, gruplar ve toplumdur. Sosyal hizmet bu üç alanda ihtiyaçları gidermek için değil birey, grup ve toplumun kendi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilmeleri ve başkalarına bağımlılıklarının minimuma indirilmesi amacıyla uygulanmaktadır (Kongar, 2007: 59). Sosyal hizmetin uygulamaları mikro, mezo ve makro olarak da ayrıca sınıflandırılmaktadır. Mikro uygulamalar birey ve aileyi hedeflemektedir. Mikro sosyal hizmet uygulamaları çocuk, genç, yaşlı, engelli, işsiz vb. nitelikteki bireylerin sosyal, psikolojik, biyolojik ve manevi benliğine yönelik kurum desteği sunma, danışmanlık yapma ve yönlendirme gibi faaliyetlerdir. Mezzo sosyal hizmet uygulamaları resmi grupları ve örgütleri hedeflemektedir. Mezzo sosyal hizmet uygulamaları bağımlılık, şiddet, istismar, kanser gibi grupları temsil eden bireylere yönelik olarak yürütülen terapi, oyun, müzik vb. faaliyetlerdir. Makro sosyal hizmet uygulamaları ise büyük grupları ve toplumun genelini hedeflemektedir. Makro sosyal hizmet uygulamaları toplumun geneline yönelik olarak yürütülen ekonomik, sosyal, kültürel vb. fırsatların toplumlarda adil şekilde dağıtılması ve teknolojik/bilimsel gelişmelerin toplumun geneline yaygınlaştırması faaliyetleridir. Sosyal hizmet hangi alana hangi düzeyde uygulanırsa uygulansın eğitim, sağlık, barınma, rehabilitasyon, sosyal refah, sosyal güvenlik ve boş vakti değerlendirme şekillerinde olabilmektedir (Kongar, 2007: 34; Zastrow, 2013: 9-11; Yolcuoğlu, 2017: 373).

2.1.7. Sosyal Hizmet Kuruluşları

Sosyal hizmetler bireysel olarak değil bir kurum çatısı altında organize ve sistematik olarak sağlanır. Bu kurumlara sosyal hizmet kuruluşları ismi verilmektedir (Çoban ve Özbesler, 2009). Bireysel olarak kişiler sosyal hizmet niteliğinde faaliyetlerde bulunsalar dahi bunlar sosyal hizmet kuruluşları çatısı altında yürütülmediği sürece sosyal hizmet olarak adlandırılmazlar. İki türde sosyal hizmet kuruluşu olabilir. Birincisi doğrudan sosyal hizmet vermek üzere kurumuş olan çocuk bakımevi, çocuk yuvası, kreş, gençlik merkezi, kadın konukevi, sığınma evleri ve sosyal dayanışma merkezleri gibi kuruluşlardır. İkincisi ise başka amaçlarla kurulmuş olmalarıyla birlikte içlerindeki birimlerle sosyal hizmet sağlayan okullar, üniversiteler, hastaneler, cezaevleri ve psikiyatri klinikleridir (Dilik, 1980).

Sosyal hizmet kuruluşları hizmet sundukları insanların özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterirler. Yaşlı, engelli, mülteci, fakir, kimsesiz, çocuk, genç vb. farklı türde gruplara hizmet götüren sosyal hizmet kuruluşları yapılanması bulunmaktadır. Sosyal hizmet kuruluşları 24 saat hizmet sunan yataklı kuruluşlar olabileceği gibi sadece gündüz faaliyet gösteren türde de olabilirler. Sosyal hizmet kuruluşları hukuki yapılanmaları açısından da farklı özelliklerde olabilirler. Bu anlamda sosyal hizmet kuruluşları kamu kuruluşu, yerel yönetim kuruluşu, sivil toplum kuruluşu, özel sektör kuruluşu vb. olabilir. Bu bağlamda sosyal hizmet kuruluşlarının bir diğer sınıflandırması ticari kuruluş, eğitim kuruluşu, adalet kuruluşu, sosyal kuruluş şeklinde olabilir (Özateş, 2010).

2.2. SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMLARI

Sosyal hizmet faaliyetlerini şekillendiren bazı sosyal hizmet yaklaşımları bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar sosyal hizmet faaliyetlerini planlanırken ve yürütülürken rehber olarak kullanılmaktadır. Aşağıda bu yaklaşımlardan en sık tercih edilen beş tanesi hakkında bilgi verilmiştir. Bunlar; ekolojik yaklaşım, güçlendirici yaklaşım, görev merkezli yaklaşım, krize müdahale yaklaşımı ve birey merkezli yaklaşımdır.

2.2.1. Ekolojik Yaklaşım

Ekolojik yaklaşım, olguları bir sistem olarak ele alarak çözümlmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşıma göre her sistemin ayırıcı özelliği ve bu sistemi çevresindeki diğer sistemden ayıran sınırları var. Her bir sistemi şekillendiren yapısal özellikleri vardır ve bu yapı içerisinde güç, statü ve ayrıcalıklar açısından bir hiyerarşi vardır. Sistemler dengeye ulaşmayı ve bunu sürdürmeyi hedeflerler. Her bir sistem bir bütündür ve bu bütünün bir parçasında meydana gelen bir değişiklik sistemin tamamını etkiler. Her bir sistem kendi dışındaki sistemle etkileşim halindedir. Her bir sistemdeki roller ve işleyiş diğer sistemlerle olan etkileşimlerden etkilenir. Sistemler değişime açıktır ve her bir sistem düzeyinde değişimler yaşanabilir (Cummins, Sevel ve Pedrick, 2012).

Ekolojik yaklaşımının iki temel varsayımı vardır. İlki, sisteminin niteliği sistemin kendisiyle sistemin içinde bulunduğu çevre arasındaki etkileşim tarafından belirlenir. Örneğin aile kurumu bir sistem olarak ele alınırsa aile kurumunun niteliği ailenin kendisiyle ailenin dışındaki ekonomi, din, siyasi şartlar vb. çevresel etkenlerle belirlenmektedir. İkincisi, sistem içerisinde sistemi oluşturan parçalar tarafından her zaman değişme ve çatışma olasıdır. Değişim ve ilerlemenin kaynağı bu çatışmalardır.

Ekolojik yaklaşıma göre:

- Birey çevresiyle güçlü bir şekilde ilişkilidir ve birey kendisi ve davranışları içinde bulundukları çevre dikkate alınarak değerlendirilir.
- Birey çevresiyle etkileşim içerisindedir. Bu etkileşim bireyin ve davranışlarının değişmesine neden olur. Birey değişerek gelişim gösterir. Bireyin çevresini etkileyerek değiştirmesi de yine kendisindeki değişimlerle mümkündür.
- Birey çevresinde bulunan ve davranışlarını etkileyen çeşitli kurumlarla uyum içindedir.
- Birey farklı etkileşimler neticesinde çevresindeki sistemlerle oluşturduğu dengenin bozulması durumunda dengeyi yeniden oluşturmak için çaba gösterir.
- Sosyal sorunlar bireyin ve bireyin çevresini oluşturan diğer sistemlerin etkileşimi neticesinde ve birey ve çevresindeki sistemlerin talepleri arasındaki farklılıklara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Cummins vd., 2012).

1950’li yıllardan bu yana sosyal hizmet faaliyetlerini yürütürken ekolojik yaklaşımdan yararlanmaktadır. Sosyal hizmetin kendi dışında beş sistemle etkileşim halinde olduğu kabul edilmektedir (Pincus ve Minahan, 1973; Compton vd., 2005: 37):

- 1- Değişim ajanı sistemi: Hizmet uzmanlarının kendilerinin oluşturduğu sistemdir ve kendileri dışındaki politikalar, kaynakların yeterliliği ve kısıtlamalar gibi etkenlerden etkilenirler.
- 2- Müracaatçı sistemi: Sosyal hizmet için müracaat eden, sosyal hizmete ihtiyacı olan ve bu sosyal hizmeti kabul edenlerin oluşturduğu sistemdir.
- 3- Hedef sistemi: Sosyal hizmet uzmanlarının etkilemeyi ve değiştirmeyi amaçladığı birey ve grupların oluşturduğu sistemdir.
- 4- Eylem sistemi: Sosyal hizmet uzmanlarının faaliyetlerini yürütürken birlikte hareket ettiği ve destek aldığı yardım grupları, toplumsal gruplar, aileler, komşular vb. oluşturduğu sistemdir.
- 5- Meslek sistemi: Sosyal hizmet mesleğinin alt sistemlerinin oluşturduğu sistemdir. Bu alt sistemler kanunlar, değerler, etik ilkeler, dernekler, sosyal hizmet kuruluşları, okullar ve benzeridir.

Sosyal hizmet faaliyetleri uygulanırken ekolojik yaklaşımının kullanılması sosyal hizmetin hedefleri olan birey, grup ve toplumun çözümlenmesinde ve bunların kendileri dışındaki çevreyle olan etkileşimlerinden nasıl etkilendiklerini belirlemekte fayda sağlamaktadır (Cummins vd., 2012). Birey ve gruplar birer alt sistem olarak toplum sisteminin bir parçası olarak kabul edilirler. Bu sistemler arasında etkileşim olduğu ve birbirlerini etkiledikleri varsayılır. Toplum sistemindeki bir değişimin birey ve grup alt sistemini de etkilediği ve onlarda da değişime yol açtığı, tersine birey veya grup alt sistemindeki bir değişimin de toplum sisteminde değişime yol açtığı kabul edilir. Sistemler arasındaki uyumsuzluklar problemleri doğurur. Bu anlamda bireyin problemleri bireyin hedef ve beklentileri ile kendi dışındaki sistemlerin hedef ve beklentilerinin farklılık göstermesidir.

Sosyal hizmet ekolojik yaklaşımını kullanarak sorunlara bir bütüncül olarak yaklaşır. Sadece bireyin sorunlarını değil birey dışında ve bireyin sorunlarını etkileme imkanı olan sistemlerin sorunlarını da dikkate alıp çözümlemeye çalışır. Birey ve

dışındaki sistemler arasında uyumu artırıcı faaliyetlerde bulunur (Cummins vd., 2012). Ekolojik yaklaşımın sosyal hizmetlerde kullanılması ayrıca insancıl bir bakış açısıyla müracaatçıyı kaynak ve sosyal hizmet uzmanını da kolaylaştırıcı olarak kabul eder ve çevrenin başa çıkma yollarını geliştirilmesinde bir kaynak olarak kullanılmasını öngörmektedir (Duyan, Sayar ve Özbek, 2008: 52). Ekolojik yaklaşım birey ve çevresi arasındaki etkileşimlere odaklandığından bu yaklaşım hem tedavi hem de reform yaklaşımlarını bir araya getirme imkanı sunmaktadır. Bu bağlamda ekolojik yaklaşımın sosyal hizmet uygulamalarında kullanılmasının üç belirgin faydası olacağı öngörülmektedir (Germain ve Gitterman, 1996): Birincisi, ekolojik yaklaşım diğer sistemleri de dikkate aldığından bireyi ve davranışlarını açıklamakta diğer yaklaşımların güçlü yanlarından yararlanmaktadır. İkincisi, ekolojik yaklaşım bireyi ve davranışlarını açıklarken bireyin ailesi, bağlı olduğu gruplar, örgütler ve toplumla olan ilişki ve etkileşimlerini de dikkate alarak bütüncül bir yaklaşıma imkan tanır. Üçüncüsü, sorunlar değerlendirilirken tek taraflı bir bakış açısı yerine sorunun kaynağı birey ve çevresindeki diğer sistemlerle olan etkileşimlerde aranır.

2.2.2. Güçlendirici Yaklaşım

Güçlendirici yaklaşım 1992 yılında Saleebey tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşım bireyin etrafındaki diğer sistemlerin sorun üzerindeki etkisini ihmal eden ve bireyin sorunlarından dolayı bireyi suçlayan mevcut teşhisçi modele bir alternatif olarak tasarlanmıştır (Duyan vd., 2008: 62). Bu yaklaşımın ana düşüncesi bireyin sahip olmadıkları yüzünden suçlanması yerine sahip olduklarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekliliğidir. Güçlendirici yaklaşım bireyin kendi kaderini tayin etme hakkını temel alarak bireyin yaşadığı olumsuzlukların ve travmaların ortadan kaldırılabilmesi için bireye kendini tanıma, kendine eleştirel yaklaşabilme, sahip olduklarını fark edebilme yetisi kazandırmayı ve sahip olduğu yeteri kullandırmayı hedeflemektedir (Erbay, 2019: 46). Bir diğer deyişle, bireyin sorunlarını çözebilmesi için sorunları doğru şekilde kavraması, sorunların üstesinden gelebilecek yetilerini fark etmesi ve sorunları çözecek şekilde bireyin kendisini geliştirmesi güçlendirici yaklaşımın odak noktasıdır. Güçlendirici yaklaşım toplumun güçsüzleştirilmiş yapılarından gelen birey veya grupların kendilerini geliştirerek ve güçlenerek kendi

yaşamlarının kontrollerini ellerine alarak yaşam kalitesini düşüren ayrımcılık, ırkçılık, önyargı ve sömürü gibi sorunları fark etmelerine ve bunlara karşı durmalarına katkı sağlamaktadır (Tuncay ve Erbay, 2006: 66).

Güçlendirici yaklaşımın beş temel ilkesi bulunmaktadır (Saleebey, 1997: 12-15; Yalçın, 2020: 62; Gönül, 2020: 58):

Birincisi, bireyin fiziksel, bilişsel, duygusal, ilişkisel, sosyal ve ruhsal kaynaklı pek çok yetileri ve becerileri bulunmaktadır. Bu yeti ve beceriler değişim olasılıklarını artırmak için kullanılabilir çok değerli kaynaklardır. Bu nedenle bireyler ele alınırken bu mevcut yeti ve becerileri dikkate alınmalı ve sorunların çözümünde kullanılmalıdır.

İkincisi, bireyin etrafındaki sosyal çevreler sayısız potansiyel kaynaklarla doludur. Bu kaynaklar dikkate alınmalı ve değerlendirilmelidir.

Üçüncüsü, bir sorun kaynağı olarak görülen travmalar, hastalıklar, istismar, yoksunluklar vb. yıkıcı etkilere sahip olabilirler. Ancak, bu sorunlar aynı zamanda başka fırsatların ve olası faydaların da kaynağı olabilirler.

Dördüncü ilke sosyal hizmet uzmanı ile birey arasındaki ilişkideki rolleri tanımlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanı birey üzerinde çalışan kişi olarak değil birey ile iş birliği yapan kişi olarak tanımlanmaktadır. Sosyal hizmet faaliyetlerinin başarısı birey ile sosyal hizmet arasındaki iş birliğinin niteliğine bağlıdır ve bu iş birliğinin üst düzeyde olması hedeflenmektedir.

Beşinci ilke sosyal hizmet uzmanının sorunlardan dolayı bireyi sorumlu tutmaması ve suçlamaması gerekliliğiyle ve onun görüşlerini dikkate alıp önemsemekle ilgilidir. Sorunlardan dolayı bireyin sorumlu tutulması diğer sistemler kaynaklı etkenlerin göz ardı edilmesine neden olacağı gibi böyle bir yaklaşımın bireyin sorun çözümü için gerekli olan özgüvenin azalmasına neden olacaktır.

Güçlendirici yaklaşımın sosyal hizmetler alanında kullanılmasının sağlayacağı yararlar şu şekilde sıralanabilir (Duyan vd., 2008: 62; Cummins vd., 2012):

- Güçlendirici yaklaşım sosyal hizmet faaliyetlerinin bireylerle iş birliği içerisinde ve suçlayıcı dil kullanmadan yürütülmesini sağlar. Böylece bireyler

öz güvenlerini kaybetmeden ve çaresizlik hissi yaşamadan sorunların üzerine gidebilirler.

- Güçlendirici yaklaşım bireylerin sorunlarını çözebilmek için sahip oldukları yeti ve becerilerinin farkına varmalarını ve bunların sorun çözümü için nasıl kullanabileceklerini öğrenmelerini sağlar. Böylece sorunlar etkili şekilde ve bireyin gelişimi sağlanarak çözümlenmiş olur.
- Güçlendirici yaklaşım sosyal hizmet uzmanını bir rehber ve bireyi de sorunları hakkında bir uzman olarak konumlandırır. Böylece sorun sahibi bireyi sorundan dolayı suçlamamış ve aşağılamamış olur. Ayrıca sorun sahibinin çözüm sürecine katılmasını sağlayarak onun benlik saygısını yükseltir ve gelişimine katkı sağlar.

2.2.3. Görev Merkezli Yaklaşım

Sosyal hizmet uygulamaları açısından son derece önemli bir rolü bulunan görev merkezli yaklaşım William Reia ve Laura Epstein tarafından 1970 yıllarda geliştirilmiştir. Bu yaklaşım problem çözme odaklı bir yaklaşım olup bu yaklaşımla müracaatçıların problem çözme yeteneklerinin artırılması amaçlanmaktadır (Reid ve Epstein, 1972: 1; Reid, 1992: 1). Bu yaklaşım özellikle uygulamada karşılaşılan sorunlara odaklanmıştır (Marsh ve Doel, 2005: 11; Orellano, 2005: 1). Sorunların sebeplerinden ziyade yol açtığı neticeler üzerinde durulmuş, ihtiyaç sahiplerinin sosyal işlevselliğinin artırılması hedeflenmiş ve uygulamaların sonunda ulaşılabilecek hedeflere odaklanılmıştır (Turan, 1999: 304; Shefor, 2003: 104).

Görev odaklı yaklaşım problem çözme yaklaşımını temel almaktadır ve ona dayandırılarak geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre problem; “bireyin tanımladığı, algıladığı ve kendi eylemleri sonucunda değiştirebileceği veya etkisini azaltabileceği bir olgudur” (Reid ve Epstein, 1972: 41). Yaklaşıma göre problem, çözümü zorlaştıran kişi veya durumlar anlamında engellerle ve müracaatçının sahip olduğu güçlü tarafları, çevresinden edindiği sosyal, maddi ve duygusal destek anlamında kaynaklarla birlikte değerlendirilmelidir. Görev odaklı yaklaşım müracaatçının problemi tanımasını, çözüm için gerekli görevleri belirlemelerini ve belirlenen görevlerin icrasını

içermektedir. Müracaatçıyla yapılan görüşmelerde görevlerin tanımı, planı, hazırlığı, çözüme engel sorunların belirlenmesi ve tartışılması üzerinde durulur (Reid, 1992: 2).

Görev merkezli yaklaşımı tanımlayan bazı temel özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler; deneysel yönelim, bütünleştirici yapı, soruna odaklanma, sistemler ve bağlamlara vurgu yapma, kısa süreli planlama, burada ve şimdiye odaklanma, işbirliği ve katılım, öz determinasyon ve güçlendirme, yapı ve problem çözme eylemleridir (Reid, 1992: 3). Aşağıda her bir özellik kısaca tanımlanmıştır:

- Deneysel yönelim: Görev merkezli yaklaşım bilimsel yöntemlere önem vermektedir ve uygulamalarını teorileri kullanarak sürekli test etmektedir. Her bir vaka bilimsel bir çalışma gibi ele alınmakta, hipotezler ve yöntemler üzerinden teori temelli uygulamalar sürdürülmektedir. Her bir vakanın verileri de bilimsel olarak değerlendirilmektedir.
- Bütünleştirici yapı: Görev merkezli yaklaşım uygulamalarını geliştirirken diğer pek çok teori ve yaklaşımın imkanlarını da kullanmaktadır.
- Soruna odaklanma: Görev merkezli yaklaşım yalnızca müracaatçının sorun olarak belirlediği konulara yoğunlaşmaktadır. Görüşmeler sırasında sosyal hizmet uzmanı kendisi başka sorunları tespit etse dahi müracaatçının belirttiği sorun dışına çıkılmamaktadır.
- Sistemler ve bağlamlara vurgu yapma: Görev merkezli yaklaşım ekolojik yaklaşımı da kullanarak problemlerin başka sistemlerle ilişkili olabileceği üzerinde durur. Ancak, görev merkezli yaklaşımın odaklandığı sistemler daha çok birey, aile ve grupların oluşturduğu sistemlerdir.
- Kısa süreli planlama: Görev merkezli yaklaşım müdahalelerini belirli bir zaman aralığı içerisinde planlar. Yaklaşım, belirlenen zaman aralığını da mümkün olduğunca kısa tutar. Böylece hem müracaatçının hem de sosyal hizmet uzmanının daha motive olacağını ve hedefe daha çok odaklanacağını öngörür.
- Burada ve şimdiye odaklanma: Görev merkezli yaklaşım geçmişe değil şimdiye odaklanmaktadır. Problemin geçmişiyle ilgilenir ancak müracaatçının geçmişiyle ilgilenmez.

- İşbirliği ve katılım: Görev merkezli yaklaşım uygulamalarında müracaatçı ve sosyal hizmet uzmanının işbirliği ve katılımına önem verir. Şeffaflık ve güven esastır. Gizli amaç ve planlardan uzak durulur. Müracaatçı, ihtiyaç ve isteklerini kendisi rasyonel olarak belirleyen ve değişime karar veren bireyler olarak kabul edilirler.
- Öz determinasyon ve güçlendirme: Görev merkezli yaklaşım müracaatçının zayıf yönleri üzerinde değil güçlü yönleri üzerine odaklanır. Bununla birlikte sosyal hizmet uzmanı müracaatçının güçlenmesini de hedefler. Yaklaşım, sürecin müracaatçı kadar sosyal hizmet uzmanını da güçlendireceğini öngörür.
- Yapı: Görev merkezli yaklaşımının uygulamaları yapılandırılmıştır. Müdahale, önceden belirlenmiş, standardize edilmiş ve planlanmış aşamalardan oluşur. Böylece sorunların önüne geçme ve başarı şansını artırmak hedeflenir.
- Problem çözme eylemleri (görevler): Görev merkezli yaklaşım müracaatçının değişim ve gelişiminin hem görüşme içinde hem de görüşme dışında sosyal çevresinde gerçekleştireceği görevler aracılığıyla olacağını varsaymaktadır. Görüşmeler boyunca bu görevlerin başarıyla icrası için çalışmalar yapılır ve müracaatçı bu hedefe uygun olarak motive edilir ve desteklenir.

Görev merkezli yaklaşım yapılandırılmış sistematik bir süreç içerir. Bu sürecin bütün aşamaları belirlenmiştir. Her aşamada neler yapılacağı ve ne kadar süre harcanacağı planlanmıştır. Yaklaşım az sayıda oturum içeren kısa süreli müdahalelerin müracaatçı için daha yararlı olduğu inancına dayanmaktadır. İstisnalar olsa dahi çoğu durumda müdahale 3-4 ay ve 6-12 görüşme ile tamamlanmaktadır. Her bir müdahale üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar başlangıç, orta dönem ve sonlandırma aşamalarıdır (Reid, 1992: 6). Başlangıç aşamasında müracaatçının başvuru veya havale nedeni ortaya konur ve detayları tartışılır. Problem ve problemin nedenleri belirlenir ve incelenir. Problemin çözümü için hedefler belirlenir, çözüm için müracaatçıyla aşamalar ve süre konusunda bir anlaşmaya varılır. İkinci aşama olan orta dönem aşamasında ise problem ve belirlenen görevler gözden geçirilir. Varsa problemin çözümü için engeller bunlar belirlenir ve kaldırılır. Görüşmenin içeriği ve sürdürülmesiyle ilgili görevler icra edilir. Müracaatçının yapması gereken görevlerin uygulanması planlanır, olasılıklar değerlendirilir, olası engellerin çözümü tartışılır,

müracaatçı motive edilir ve uzlaşa sağlanır. Son aşama olan sonlandırma şamasında problemin mevcut durumu ve geline aşama değerlendirilir. Müracaatçının problemin çözümü için yaptıkları ve özellikle çözüm için etkili olan stratejiler belirlenir. Müracaatçının varsa başka problemleri bunlar için neler yapılabileceği değerlendirilir.

Görev odaklı yaklaşım sosyal hizmette kullanılan diğer yaklaşımlarla bazı ortak noktalar barındırmaktadır. Özellikle krize müdahale yaklaşımı ile benzerlikleri çok daha fazladır. Her ne kadar görev odaklı yaklaşım krize müdahale yaklaşımının düşünce biçimine benzerlik gösterse de görev odaklı yaklaşımda krizin tedavisine değil daha çok bir probleme ve bu probleme karşı müracaatçının gerçekleştireceği görevlere yoğunlaşmıştır. Görev odaklı yaklaşımın müracaatçının sahip oldukları kaynaklara yönelmesi ve müracaatçının geliştirilmesi yönleri güçlendirme yaklaşımına da benzerlik göstermektedir (Tolson vd., 2003: 19).

2.2.4. Krize Müdahale Yaklaşımı

Kriz müdahalesi kriz anında doğrudan, odaklanmış, pratik ve destekleyici nitelikteki yardımlardır (Cowles, 2000: 78). Krize müdahale yaklaşımı ise kriz yaşayan müracaatçıların onlara yardım etmek amacıyla içerisinde bulundukları durumu anlamaya, problemleri belirlemeye, etkilerini tespit etmeye, kriz durumuyla ve etkileriyle baş etmeyi öğretmeye yönelik pozitif gelişim ve değişim hedefleyen tedavi amaçlı bir uygulamadır (Barker, 1999: 36). Bu yaklaşımla, baş etmesi zor ve imkansız gibi görünen olaylarla karşılaşan insanlar için kullanılabilecek uygulamaların geliştirilmesi hedeflenmektedir (Thomas ve Pierson, 2001: 98).

Kriz, duygusal zorlanmaların yol açtığı sınırlı sürede ortaya çıkan akut bir denge bozulması durumudur (Sayıl vd., 2000: 7). Kriz durumu açısından denge önemli bir kavramdır. Kriz durumuyla bireyin ruhsal dengesi olumsuz etkilenir ve bir uyumsuzluk hali ortaya çıkar. Kriz durumu bireyin karşılaştığı problemi nasıl çözümlemeyeceğini bilemediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Krizler stres, üzüntü ve endişeye neden olurlar ve normal yaşam fonksiyonlarını sürdürmeyi zorlaştırırlar. Baş etme yetisini zayıflatırlar. Bununla birlikte krizler geçicidir ve uzun dönemli negatif etkileri olduğu kadar pozitif etkileri de olabilir (Brammer ve McDonald, 1999: 103).

Tanımlarından da anlaşılacağı gibi kriz yaşayan bireyler kendi başlarına kriz durumundan kurtulamamaktadırlar ve baş etme yetileri de azalmıştır. Bu nedenle kriz müdahalesine ihtiyaç duymaktadırlar. Kriz müdahalesinin en temel amacı ise krizdeki bireyi en kısa sürede kriz önceki durumuna döndürebilmektir (Sayıl vd., 2000: 21). Bu temel amacı gerçekleştirmek için krizin yol açtığı stresi azaltmak, bireyin güçlenmesini sağlamak ve baş etme yetisini geliştirmek hedeflenir. Bu süreçte bireye edindirilecek becerilerle mevcut kriz durumunu aşması sağlandığı gibi gelecekte benzer kriz durumlarına karşı da hazırlıklı olması ve onlarla baş etme gücü kazanması da hedeflenir.

Kriz müdahalesi; hızlı şekilde krize müdahale etme, aktif olma, yöntemde esnek olma, kriz yükünü hafifletme, güncel duruma odaklanma, çevrenin katılımını sağlama ve eş güdümlü çalışma ilkeleriyle yürütülür. Kriz müdahalesini temellendiren bir kısım özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler ise şu şekilde sıralanabilir (Aktaş, 2002: 31; Turan, 1999: 291):

- Kriz müdahalesi kısa süreli bir müdahaledir. Bireyin içinde bulunduğu duruma ve uygulamanın mikro, mezzo ve makro olma durumuna göre farklılaşmakla birlikte müdahalenin 6-8 hafta içerisinde tamamlanması hedeflenir.
- Kriz müdahalesi sadece o an bireyin içinde bulunduğu kriz durumuyla ilgilendir. Müracaatçının geçmişte yaşadığı sorunlar kriz müdahalesinde gündeme getirilmez. Bu tür sorunlar sadece kriz durumuyla doğrudan ilişkisi olması durumunda ele alınır.
- Kriz müdahalesinde sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı eşit düzeyde değillerdir. Müracaatçı yaşadığı kriz nedeniyle fonksiyonel olamadığı için sosyal hizmet uzmanı daha aktiftir.
- Kriz müdahalesi müracaatçının kriz durumundan çıkabilmesi için uygulanabilecek ve en kısa sürede sonuç alınabilecek en fonksiyonel müdahaledir.

Kriz müdahalesi yapılırken bazı aşamalar takip edilmektedir. Bu aşamalar benzerlik gösterse dahi bireysel boyuttaki, grup boyutundaki ve toplum boyutundaki

krize müdahale aşamalarının farklılıkları bulunmaktadır. Aşağıda bireysel boyutta krize müdahalenin aşamaları açıklanmıştır.

Bireysel boyuttaki krize müdahalenin üç aşaması bulunmaktadır. Bunlar; ön değerlendirme ve müracaatçıyla bağlantı aşaması, uygulama aşaması ve gelecek planlama aşamasıdır (Aguiller ve Messick, 1974; Okun, 1997; Halley vd., 1998).

Ön değerlendirme ve müracaatçıyla bağlantı aşamasında sosyal hizmet uzmanı müracaatçının hangi nedenle baş vurduğunu, başvuru anındaki durumunun ne olduğunu ve duygusal durumunun nedenlerini belirlemeye çalışır. Ayrıca, müracaatçının durumu nasıl değerlendirdiği ve geleceğini nasıl etkileyeceğini öngördüğü öğrenilir. Bu aşamada ayrıca müracaatçının nasıl bir destek alacağına, kimlerden destek alabileceğine, kimlere yakın hissettiğine karar verilir. Daha önce benzer bir durumla müracaatçının karşı karşıya kalıp kalmadığı, eğer kalmışsa o durumu nasıl atlattığı öğrenilir. Son olarak, bu aşamada müracaatçının yaşadığı kriz nedeniyle kendisine veya başkasına bir zarar verip vermeyeceği çözümlenmeye çalışılır.

Uygulama aşamasında müracaatçının güçlü ve zayıf yönleri belirlenir ve güçlü yönleri krizi atlatmak için öne çıkartılır ve zayıf yönleri desteklenir. Oluşturulan güven ortamı ve etkili iletişimle bireyin kendini rahatça ve samimi olarak ifade etmesi sağlanır. Müracaatçıya uygun baş etme yolları belirlenerek bunları kullanmanın yolları telkin edilir. Müracaatçının bireysel ve toplumsal yaşam fonksiyonlarının yeniden düzene sokulmasına çalışılır.

Gelecek planlama aşamasında kriz müdahalesinin nihai değerlendirmesi yapılır. Değerlendirmede müracaatçının performansı değerlendirilir, neyi tam neyi eksik yaptığı ifade edilir. Müracaatçının gelişme sağladığı yönleri, öğrendiği yeni baş etme yöntemleri ve bunlar içerisinde hangisinde ne kadar başarılı olduğu gibi değerlendirmeler yapılır. Ayrıca, müracaatçı için bir izleme planı oluşturulur ve ilgili kurumlar aracılığı ile müracaatçının gelecekte de izlenmesi sağlanır.

2.2.5. Birey Merkezli Yaklaşım

Birey merkezli yaklaşım, 1960 yıllardan sonra Abraham Maslow ve Carl Rogers gibi bilim insanlarının insanın doğasının ihmal edildiğini belirterek insana odaklanmalarıyla bilinir ve kullanılır olmuştur. Bu yaklaşıma göre insan için en önemli motivasyon kaynağı onun kendisini gerçekleştirme isteğidir ve bu istek insanının doğası gereği onda doğuştan bulunur (Geçtan, 1984). Varoluşçu yaklaşımın da birey merkezli yaklaşım üzerinde etkileri olmuştur.

Bu yaklaşım bireyin çocukluk döneminden ve eğitim hayatından etkilendiğini varsayar ve ayrıca bireyin kendi hayatına şekil vermek açısından oynadığı role dikkat çeker. Bireyin davranışı onun kişisel tercihleri sonucu ortaya çıkmaktadır ve insan ile hayvan arasındaki önemli fark insanın seçimlerinin farkında olması ve seçme özgürlüğünü kullanmasıdır. Bu yaklaşım kişisel sorumluluk, “şimdi ve burada”, birey fenomenolojisi ve kişisel gelişim kavramlarına odaklanmaktadır (Jones, 1982; Corey, 1990).

Birey merkezli yaklaşıma göre:

- Birey özgürdür ve kendi başına ve kendisi için karar verebilir.
- Birey rasyoneldir, neyin yanlış ve neyin doğru olduğunu ayırt edebilir.
- Birey benlik ve kişilik bütünlüğünü sağlayabilir.
- Birey biyolojik yapısından dolayı ve sosyal çevrede yaşadığından dolayı etki altındadır.
- Birey değişebilme yetisine sahiptir.
- Birey için gerçek dünya kendi algıladığı ve yaşadığı dünyadır.
- Birey kendi algıladığı dünyada kendi doğrularına göre eylemde bulunur.

Birey merkezli yaklaşım insanların kendi gerçekleştirme hedeflerinden kaynaklı olarak insanların problemlerinin farkına varabildiklerini ve bunları kendi başlarına çözebildiklerini varsayar. Bireydeki sorun ise ne olduğu ile ne olmak istediği arasında bir çelişki oluşması halinde meydana gelmektedir. Buradan hareketle birey merkezli yaklaşımda bireyin kendisini gerçekleştirmesine yardım etmek, birey bu motivasyonu kaybettiye ona destek olmak hedeflenir. Bireye uygun şartları

sağlayarak bireyin sorunlarından sıyrılması ve kendini gerçekleştirme kapasitesine yeniden sahip olması amaçlanmaktadır. Bu amaçla sosyal hizmet uzmanı bireyi olduğu gibi kabul eder, kendisini onun yerine koyar ve tam bir içtenlik sergilemeye çalışır (Geçtan, 1984).

Birey merkezli yaklaşımın beş temel kavramı bulunmaktadır. Bunlar; benlik, potansiyelini tam kullanan kişi, kaygı ve savunma, koşulsuz olumlu kabul ve algı ve farkındalıktır (Jones, 1982):

Benlik, doğumdan itibaren bireyin geliştirmeye başladığı bir olgudur. Birey farkındalığı sayesinde benliğini geliştirir. Birey kendinin farkına varmasını takiben kendine saygı duyulmasını da beklemektedir. Bireyin sevgi, saygı, takdir ve kabul gömesi onun kişiliğinin gelişmesine olumlu katkı sağlamaktadır. Bu etkenlerin yeterlilik düzeyine bağlı olarak birey ya kendisini sever veya kendisinden nefret eder.

Potansiyelini tam kullanan kişi kavramı bireyin kendini gerçekleştirme ve bunu yaparak bir doyuma ulaşması için mevcut potansiyelini kullanmakla ilişkili bir kavramdır. Potansiyelini tam kullanan bireyler kendilerine ve duygularına güvenirlir. Hayatın kendilerine sunduğu fırsatları görmek için potansiyellerini kullanmaktan çekinmezler. Kalıplaşmış davranışlara bağlı kalmazlar.

Kaygı ve savunma kavramları, bireyin kendisiyle ilgili sahip olduğu bilgilerle uyumlu olmayan bir durumla karşılaştığında hissettiği kaygıyla ve bu kaygı durumuna karşı farklı psikolojik yöntemler kullanarak kendisini savunmakla ilişkilidir. Bireyin karşılaştığı bilgi benlik kavramıyla çelişirse tehdit edici bir bilgi olarak algılanır ve bilinçaltına atılır. Kaygıyla başa çıkmak için en sık kullanılan savunma mekanizması çarpıtmadır. Bazen inkarda çarpıtmaya eşlik edebilir. Savunma mekanizmaları kaygıyı gidermek için yeterli olmadığı durumlarda düzensizlik yaşanır ve aşırı kaygı sonucu ortaya çıkar.

Koşulsuz olumlu kabul kavramı, tutarsız bilgiyi kabul etmenin birey için neden bu kadar zor olduğunu açıklamak için kullanılır. Birey yetişirken sadece kendisinden bekleneni yerine getirdiği sürece olumlu kabulle karşılaşmıştır ve bu bir koşullu kabuldür. Birey koşullu kabule şartlandığından tutarsız bilgiyle karşılaştığından kabul edilmeme durumunu yaşayacağını algılamaktadır. Bu nedenle bireyin koşulsuz olumlu

kabul şartlarında yetiştirilmeleri ve böylece kaygı ve savunma düzeylerinin azaltılması önerilmektedir.

Algı ve farkındalık kavramı, bireyin kendisini ve çevresini algılaması ve farkında olması olgularının karşılığıdır. Birey algı ve farkındalığını kullanarak bir geçmiş yaşam ve geleceğe ait beklenti ve tahminler oluşturur.

Birey merkezli sosyal hizmet yaklaşımında bireyin gerçek benliği ile ideal benliği arasındaki farklılıklar giderilmeye gayret edilir. Bireyin benliği ile yaşantısı arasında bir uyum ve düzen tesis ettirilmeye ve böylece bireyin kendisini gerçekleştirmesine çalışılır. Sosyal hizmet uzmanı daha ilk görüşmesinde müracaatçıya sorunların kaynağının kendisi olduğu ve iyileşmenin kendisine bağlı olduğu mesajını vermek için müdahalenin amacı hakkında ve müracaatçının yükümlülükleri hakkında açıklamada bulunur.

Birey merkezli sosyal hizmet yaklaşımında sosyal hizmet uzmanı müracaatçının yardım talebiyle geldiğini ve ona yardım etmek için sürenin sınırlı olduğunun farkındadır. Sosyal hizmet uzmanını eleştirmeden ve yargılamadan, etkin iletişimi olan güven verici bir ortam hazırlar ve bu ortam içerisinde müracaatçının kendisini ifade etmesi beklenir. Sosyal hizmet uzmanı müracaatçıyı yönlendirmez, ona dilediği gibi konuşma imkanı hazırlar. Sosyal hizmet uzmanı aktif dinleme yapar ve doğru, açık ve net geri bildirimlerde bulunur. Öneride bulunma, soru sorma, yorumlama ve cesaretlendirme gibi yöntemler kullanmak yerine sosyal hizmet uzmanı daha çok anlayış, daha çok kabul ve daha çok saygı sergiler. Sosyal hizmet uzmanı müracaatçının benliği ile yaşantısı arasındaki bütünleşmeyi tesis etmeyi amaçlar. Böylece müracaatçının kendisini gerçekleştirmesine engel olan duygusal düzensizliği ortadan kaldırmayı hedefler (Wilkins, 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

3.1. ADLİ SOSYAL HİZMETİN AMACI, TANIMI, TARİHİ VE İLKELERİ

3.1.1. Adli Sosyal Hizmetin Amacı ve Tarihi

Sosyal hizmet, özel gereksinimleri olan bireyi, aileyi ve grupları rehabilite etmek ve onların sosyal işleyişlerini nitelikli bir şekilde devam ettirmek amacıyla gerçekleştirilen bir hizmettir. Sosyal hizmet disiplini bir birinden farklı ve zor yoksulluk, evsizlik, işsizlik, boşanma gibi sosyal ve toplumsal problemleri ele almaktadır (Maschi ve Killian, 2009: 3). Bu zorlu sorunlar arasında şiddete maruz kalma, kadın ve çocuk istismarı, çocuk ve yetişkin suçluluğu gibi adli sorunlar da bulunmaktadır. Ayrıca, sosyal hizmetin giderek genişleyen faaliyet alanı suçun önlenmesini ve insanların suçtan mağdur olmasını engellemeyi de içerdiğinden sosyal hizmetle ceza adalet sisteminin yolları kesişmektedir. Ceza adalet sisteminde giderek artan cezalandırma eğilimi yerine ıslah etme eğilimi ve ayrıca suç işleyen kişiye onu etkileyen biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerden dolayı mağdur gözüyle bakılması suçluların ıslah edilip topluma kazandırılması için sosyal hizmetin kullanılmasını daha çok gündeme getirmektedir (Değirmenci, 2008: 55). Tüm bu gelişmeler sosyal hizmetin altında adli sosyal hizmet uygulamalarının gelişmesiyle sonuçlanmıştır.

Adli sosyal hizmetin bir yönü de adalet mekanizmasıyla etkileşimde olan suçlu, mağdur, tanık ve suça sürüklenene bakış açısıyla ilgilidir. Adli sosyal hizmet bu tarafların adalet mekanizması içerisinde bir baskı altında olduklarını, kendilerini çaresiz hissettiklerini kabul eder ve bu yöneyle bu tarafların desteklenmesi gerektiğini öngörür (Wexler, 1996; Weinstein, 1997). Verilen sosyal hizmetle tarafların güçlendirilmeleri, baskının hafifletilmesi, kaynaklara ulaşımının artırılması ve süreci daha iyi yönetmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Diğer taraftan sosyal hizmet hak temelli bir anlayışa sahip olduğundan ve her bireyi haysiyetli, değerli ve özerk kabul ettiğinden birey suçlu dahi olsa desteklenmesi ve güçlendirilmesi gerektiğini varsayar (Sheafor ve Horejsi, 2015). Müracaatçı sorun kadar çözümün de anahtarı olan sosyal sistemin bir parçası olarak kabul edilmektedir (Güdek, 2016). Adli sosyal hizmet müracaatçının davranışında bir değişim hedeflediği

kadar onun ailesi ve çevresiyle ilişkilerini de düzenlemeyi hedefler. Ayrıca ceza adalet sisteminin işleyişini iyileştirmek ve bu sistemi daha etkin hale getirmek de adli sosyal hizmetin hedefleri arasındadır. Adli sosyal hizmetin temel amacı ise insan haklarını iyileştirmek, refahı artırmak ve sosyal adaleti güçlendirmektir (Maschi ve Killian, 2011).

Adli sosyal hizmet uygulamalarının uygulamaları her ne kadar daha eski tarihlerde görülüyor olsa dahi adli sosyal hizmetin bir uzmanlık olarak ortaya çıkışı 19. yy sonlarında olmuştur. İlk adli sosyal hizmet uygulamaları ABD’de görülmüştür. 1874’de ilk kez toplanan Ulusal Yardım ve Ceza-İnfaz Konferansında adli sosyal hizmet kayıtlara geçmiştir. Adli sosyal hizmetin ilk uygulamaları hapisane şartlarının iyileştirilmesine ve çocuk mahkemelerinin kurulmasına katkı sağlamıştır (Brownell ve Roberts, 2002). İlk çocuk ve aile mahkemesi ABD’de 1899’da kurulmuştur. Özellikle 1950’den sonra aile mahkemelerinin sayısı hızla artmıştır (Başcılar ve Taşçı, 2018). 1930 ve 1940’lı yıllarda ABD’de çok sayıda sosyal hizmet uzmanı suça sürüklenen ve suçun mağduru olan çocukların sorunlarıyla ilgilenmek için istihdam edilmiştir. İlk olarak ıslah programları ve çocuk suçluluğu gibi uygulamalarla gün yüzüne çıkan adli sosyal hizmet uygulamaları sonraki yıllarda suç oranlarını azaltmak, suçun tekrarlanmasını önlemek, uyuşturucu suçlarını azaltmak gibi uygulamalarla yaygınlaşmaya başlamıştır. 1959’da hükümlülerin ıslahı için 13 ciltlik bir manuel yayınlanmıştır. 1960’larda hükümlüler için şartlı tahliye uygulaması başlatılmış ve bu uygulama beraberinde adli sosyal hizmet uzmanları için yeni roller tanımlanmıştır. 1974 yılında Suça Sürüklenen Çocuklar ve Çocukların Suça Sürüklenmesini Önleme Yasası yürürlüğe girmiştir. 1980 ve 1990’lı yıllar boyunca kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik mevzuat değişimleriyle birlikte bu faaliyetler için ayrılan bütçe miktarları artırılmıştır (Maschi ve Killian, 2009; Young, 2014). Adli sosyal hizmetin ağırlıklı olarak odaklandığı konular; suçu önleme, suçla mücadele, bireyi topluma kazandırma, topluma uyum, mağdur hakları, bireyin özelleşen konumu, çocuğun yüksek yararı ve yüksek yargılama giderleridir.

Türkiye’de ise adli sosyal hizmet uygulamaları görece yeni bir alandır ve daha çok çocuk suçluluğuna odaklanılmıştır (Baykara-Acar, 2014). Sosyal hizmet uzmanlarının ceza adalet sistemi içerisindeki ilk istihdamları 1965 yılında olmuştur. Türkiye’de ilk çocuk mahkemesi 1987’de ve ilk aile mahkemesi 2003 yılında

kurulmuştur (Yenisey, 2005; Mutlu, 2017). 2005 tarihli Çocuk Koruma Kanunu suça sürüklenen çocuk ve bu çocuklarla çalışma yürütecek sosyal çalışma görevlisini tanımlamaktadır (Baykara-Acar, 2014). Bununla birlikte, Türkiye’de de adli sosyal hizmetin uygulama alanları çeşitlenmekte ve genişlemektedir. 2005 yılında denetimli serbestlik uygulaması hayata geçirilmiştir. 2012 yılında hastaneler bünyesinde kurulan Çocuk İzleme Merkezleriyle istismara uğramış çocukların takibi yapılmaktadır. 2013 yılında ise Mağdur Hakları Daire Başkanlığı kurularak suçun mağdurlarının desteklenmesi ve geliştirilmesi hedeflenmiştir (Nazlıer-Keser ve Tekin, 2021: 183).

3.1.2. Adli Sosyal Hizmetin Tanımı

En basit tanımıyla adli sosyal hizmet, hukuk sistemi ile sosyal hizmet uygulamalarının kesişmesidir (Robbins vd., 2014). Adli sosyal hizmet, sosyal hizmetin hukuk alanındaki yansımasıdır (İl, 2003). Başka bir tanımda adli sosyal hizmet, suçlu, mağdur ve ceza adalet sisteminin hedefi olan kişilere odaklanmış ve hukuki meseleler ağırlıklı sosyal hizmet olarak betimlenmiştir (Green vd., 2005). Benzer bir tanımda adli sosyal hizmet, özellikle suça karışmış çocuk, suçlu ve mağdur gibi özel nitelikteki grupları hedef alan politikalar, uygulamalar ve sosyal çalışmalar olarak ifade edilmiştir (Wormer vd., 2008: 315). Daha detaylı bir tanımda adli sosyal uygulaması; çocuk gözetimi, boşanma, çocuk suçluluğu, çocuğun hakları, bakım ve ceza ehliyeti gibi hukuki ve adli çözümlenmesi zor konuları adresleyen sosyal hizmet uygulamaları olarak tanımlanmıştır (Barker, 2003).

Adli sosyal hizmetin odaklandığı konuları şu şekilde sıralamak mümkündür (Baykara-Acar, 2014):

- Çocuk hakları savunuculuğu,
- Suça sürüklenmiş çocuklarla yapılan adli görüşmeler,
- Çocuk, kadın ve yetişkinlerin korunması,
- Suç mağdurlarına yönelik hizmetler,
- Mağdurları topluma adapte etme
- Suçluları topluma kazandırma
- Cezaevi sosyal hizmeti
- Denetimli serbestlik,

- Madde bağımlılığı tedavileri,
- Toplum ruh sağlığı hizmetleri
- Aile içi şiddet,
- Sosyal yardımlaşma hakları,
- Çocuk ve yetişkinlerin cezai sorumluluğunun değerlendirilmesi,
- Cezaların hafifletilmesi,
- Arabuluculuk.

Adli sosyal hizmet uygulamalarının önemi konusundaki farkındalık arttıkça daha fazla sayıda adli sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmektedirler. Adli sosyal hizmet Türkiye’de sosyal hizmet uzmanlarının en sık atandığı üçüncü sosyal hizmet alanıdır (Topuz ve Öz, 2014). Adli sosyal hizmet uzmanları çoğunlukla sosyal rehabilitasyon kurumlarında, ceza adalet sistemlerinde, Asliye Hukuk Mahkemeleri, Aile Mahkemeleri, Çocuk Mahkemeleri, Çocuk Ceza Mahkemeleri, Denetimli Serbestlik birimlerinde, şartlı tahliye ve çocuk ve tahliye-öncesi merkezlerde, çocuk şube müdürlüklerinde ve çocuk izlem merkezlerinde (ÇİM) istihdam edilmektedirler (Gökçearslan Çifci, 2014). Adli sosyal hizmet uzmanları savunuculuk rolleriyle suçun mağdurlarının ve suçluların haklarını savunurlar. Güçlendirici rolleriyle suçun mağdurlarının kendi potansiyellerinin farkına varmalarını sağlayarak onlara destek olurlar ve gelişmelerine yardım ederler. Arabuluculuk rolleriyle suçlu ve mağdur rolündeki bireylerle resmi otoriteyi temsil eden kurumlar arasında arabuluculuk yaparlar (Gönültaş, 2016). Adli sosyal hizmet çok çeşitli alanlarda faaliyet yürüttüğünden bu alanın diğer paydaşları olan polis, jandarma, ceza infaz çalışanları, hakim, savcı, avukat, doktor, hemşire, diğer sağlık çalışanları vb. ile işbirliği, iletişim ve koordinasyon içerisinde çalışmayı hedeflemektedir (Maschi ve Killian, 2009). Ayrıca, adli sosyal hizmet uzmanları hem suçlu, mağdur, tanık ve suça sürüklenen tarafla hem de diğer resmi görevliler tarafla iletişim ve etkileşim halinde olduğundan iki taraf arasında bir köprü vazifesi de görmektedir (Butters ve Vaughan-Eden, 2011). Bu kapsamda, adli sosyal hizmet uzmanları suçlu ve mağdur için uygun olabilecek tedbirler hakkında görüş bildirmektedirler (Baykara-Acar, 2014). Ayrıca, adli sosyal hizmet uzmanları bilirkişilik yapma, arabuluculuk yapma, suça sürüklenen çocuklar ve çocuk mağdurların adli makamlarca dinlenmesi için hazırlanması, taraflara yaklaşım konusunda adli makamlara eğitimler verme, rehberlik etme,

danışmanlık yapma, hükümlü için verilen tedbirlerin takip edilmesi, denetlenmesi ve tedbirlerin etkinliği konusunda profesyonel öneriler sunulması gibi uygulamaları da icra etmektedirler. Adli sosyal hizmetin bu karmaşık ve çok fonksiyonlu yapısı adli sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet, hukuk, psikoloji, sosyoloji, pedagoji, kriminoloji ve viktimoloji alanlarında bilgi ve beceri sahibi olmalarını gerektirmektedir (Baykara-Acar, 2014).

3.1.3. Adli Sosyal Hizmetin Sorunları

Adli sosyal hizmet ceza adalet sistemi içerisinde önemli bir işleve sahip bir disiplin olarak çok kritik rollere sahiptir. Adli sosyal hizmetin uygulanmasından yüksek faydalar beklenmektedir. Bununla birlikte adli sosyal hizmetin literatüre yansımış bazı sorunları bulunmaktadır. Adli sosyal hizmetin ve uygulamalarının anlaşılabilmesi için bu sorunlara aşağıda kısaca değinilmiştir.

Adli sosyal hizmet, sosyal hizmet alanı içerisinde küçük bir bölümü işgal ediyor olarak algılanmaktadır. Bu hatalı algı ise adli sosyal hizmet alanının gelişmesini ve standartların oluşmasını yavaşlatmaktadır (Munson, 2011).

Bir diğer sorun da diğer profesyoneller tarafından adli sosyal hizmetin anlaşılabilmesi ve yürüttükleri faaliyetlerin bilinmemesidir. Bu nedenle dışlanmalar yaşanabildiği gibi adli sosyal hizmet uzmanlarında yatıştırıcılık gibi görevleri dışındaki eylemler de beklenmektedir (Baykara-Acar, 2014).

Adli sosyal hizmet hedefindeki birey veya grubu ıslah etmek ve topluma tekrar kazandırmayı amaçlamaktadır. Ancak, ceza adalet sistemi içerisindeki diğer profesyonelleri mesleki yaklaşımları ıslah ve topluma kazandırmaya değil cezalandırmaya daha yakın olabilmektedir. Bu iki yaklaşımın çatışması adli sosyal hizmetin uygulamalarını zorlaştırmaktadır (Young, 2014).

Diğer bir zorluk ise adli sosyal hizmet çalışanlarının sayısının az olması ve bu sayının diğer profesyonellerin sayılarıyla oranlandığında yetersiz kalıyor olmasıdır.

Adli sosyal hizmet faaliyetlerinin ve uygulamalarının bilinirliği azdır. Müracaatçıların adli sosyal hizmet konusundaki bilgileri yetersiz olduğundan ve

konudaki kaynaklara erişimleri sınırlı olduğundan adli sosyal hizmetlere erişimleri kısıtlı olmaktadır (Nazlier-Keser ve Tekin, 2021: 180)

Adli sosyal hizmet Türkiye’de kurumsallaşmasını henüz tamamlamamıştır. Mesleki çalışma standartları ve ilkeleri tam olarak belirlenmemiştir. Meslek çalışanların rehberlik edecek mesleki etik ilkeler netleştirilememiştir (Yanardağ, 2019: 438).

Ayrıca, adli sosyal hizmet uzmanlarının yetişmesini sağlayacak eğitim sistemi açısından ve adli sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarına yön verecek bilimsel araştırmalar açısından yetersizlik söz konusudur.

Adli sosyal hizmetin uygulamayla ilgili sorunları ise şu şekilde sıralanabilir (Şamar ve Urhan, 2020): Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki tecrübe ve eğitimlerinin yetersiz olması, adli görüşmeler için gerekli fiziksel ortamının ve şartların her zaman sağlanamaması, adli görüşmeler öncesi olayla ve olayın taraflarıyla ilgili gerekli bilgiler araştırılmadan görüşmelerin yapılıyor olması ve adli görüşmelerin gerekli uzunlukta ve nitelikte olmaması.

3.2. ADLİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Adli sosyal hizmet uygulamaları giderek çeşitlenmekte ve daha kapsamlı bir duruma gelmektedir. Aşağıda pratikte en sık karşılaşılan adli sosyal hizmet uygulamaları hakkında bilgi verilmiştir. Bunlar, çocuklara yönelik, şiddete uğramış olan kadınlara yönelik, yaşlı ve engellilere yönelik ve hükümlülere yönelik adli sosyal hizmet uygulamalarıdır.

3.2.1. Çocuklara Yönelik Adli Sosyal Hizmet Uygulaması

Sosyal hizmet uygulamalarında çocuklarla birlikte çalışmak kapsamlı ve çok boyutlu bir süreçtir. Çocuğun istismarını, ihmalini tespit etmek, uygun tedaviyi belirlemek ve uygulamak, rehabilitasyon süreçlerini takip etmek ve başarıya ulaşabilmek için kapsamlı, detaylı ve çok disiplinli bir çalışma gerekmektedir (İçağasioğlu Çoban ve Bulut, 2016: 84). Çocuklara yönelik uygulanan sosyal hizmet çalışmaları neticesinde pek çok faydanın elde edildiği ve çocuklarda davranış değişimi meydana geldiği tespit

edilmiştir. Bu faydalara problem çözme, takımın üyesi olabilme, kendisini ifade edebilme, işbirliği ve koordinasyon içinde çalışabilme, ortak yardım edebilme becerisi geliştirme, farklı fikirlere açık olabilme, sorumluluk alma, ortak karar alabilme örnek olarak verilebilir (İçağasıoğlu vd., 2016: 84; Güdek vd., 2016: 94).

Çocuklar fizyolojik olarak zayıf ve korumasız olduklarından ve hayata yönelik bilgi ve tecrübeleri yetersiz olduğundan çoğu zaman istismarın hedefi olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü her yıl 0-14 yaşları arasındaki yaklaşık 40 milyon çocuğun istismarın en az bir türü nedeniyle mağdur olduklarını rapor etmektedir (Yam, 2020: 62). Türkiye’de bu konuda resmi otoritelerce yayımlanmış bir veri bulunmamakla birlikte Türkiye’de de çocuk istismarının sık rastlanan bir olay olduğu tahmin edilebilir (Koçtürk ve Yılmaz, 2018: 1921). Çocuklar anne babalarına bağımlıdırlar ve çocukların suça ve şiddete karşı öncelikli olarak aileleri tarafından korunması beklenir. Bununla birlikte çocukların çoğu zaman anne-babaları veya yakın çevreleri tarafından istismar edildiği, ihmal edildiği veya şiddete uğradığı görülmektedir (Polat, 2014: 138). Çocuk istismarı fiziksel, duygusal, cinsel istismar şeklinde veya ihmal şeklinde olabilir. İstismar, çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıklarına zarar verdiği kadar onların kişiliklerini de etkileyerek ileri de özgür, özgüvenli ve eşit bir yaşam sürme şanslarını da azaltmaktadır (Sokullu-Akıncı, 2008: 65 Genç Hayat Vakfı, 2012: 9). Bu nedenlerle çocuklar sosyal hizmetin öncelikli hedef gruplarından birisidirler. Suiistimale uğramış, istismar edilmiş veya ihmal edilmiş, şiddet görmüş çocukların sosyal hizmetin hedefi olması onların psiko-sosyal iyilik hallerinin sağlanabilmesi, topluma kazandırılabilmeleri ve toplumla uyumlu bir şekilde mutlu ve müreffeh bir hayat sürdürebilmeleri için önemlidir (Garvin, Gutierrez ve Galinsky, 2004:245).

Suçun mağduru veya faili çocuk olduğunda ceza adalet sisteminin işletilmesinde çok daha yüksek düzeyde bir hassasiyet gerekmektedir. Çocuk suçun mağduru olarak veya suça sürüklenerek bir kez mağdur olmuştur, ancak çocuğun ceza adalet sisteminin yorucu ve zorlu şartları nedeniyle bir kez daha mağdur edilmemesi için gerekli koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir.

1983 tarihli sosyal hizmetler kanununda korunma ihtiyacı olan çocuk tanımlanmıştır. Bu tanıma göre “Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya

her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen” çocukların korunması gerektiği belirtilmiştir. Türkiye’de ilk çocuk mahkemesi 1987’de kurulmuştur. 2005 yılında çıkartılan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile yapılan düzenlemelerde adli sosyal hizmet uygulamaları açısından yeni uygulamalar getirilmiştir. Bu kanunda ise korunması gereken çocuk “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” şeklinde ifade edilmiştir. Bu kanun gereğince korunmaya ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar için gerekli görülmesi halinde çevrelerini de kapsayan bir inceleme gerçekleştirilir. Bu inceleme sosyal hizmet uzmanıyla birlikte psikolog ve pedagogların da yer aldığı bir ekip tarafından yapılır. Mahkeme çocuğun işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğini değerlendirirken yapılan incelemenin raporunu dikkate alır (Topçuoğlu, 2014).

Yürürlükte bulunan Çocuk Koruma Kanunu gereğince sosyal hizmet uzmanı atandığı olayla ilgili olarak çocuk hakkında kapsamlı bir inceleme yaparak raporunu ilgili makamlara iletir. Sosyal hizmet uzmanı suça sürüklenen veya mağdur çocuğun kolluktaki ve savcılıktaki ifadesinde ve mahkeme esnasındaki duruşmasında hazır bulunur. Korunma ihtiyacı olan çocukların dosyalarını inceler ve takip eder. Tüm bu süreçler boyunca sosyal hizmet uzmanı sosyal hizmet ilkeleri çerçevesinde ve sahip olduğu bilgi ve beceriyle çocuğun yanında olur ve onu destekler. Tüm bu adli süreçlerde çocuğun olumsuz etkilenmesini, zarar görmesini engellemeye çalışır. Çocuğu muhtemel kaygı, stres, korku ve endişeden uzak tutmaya gayret eder (Klinik Sosyal Hizmet Merkezi, 2000). Çocukla geliştirdiği uygun iletişim kanallarıyla iletişime geçmeye çalışır. Çocuğa içinde bulunduğu durumu ve bu durumda bulunma sebebini algılayabileceği uygun bir biçimde anlatır. Sosyal hizmet uzmanının suça sürüklenen veya mağdur çocukla yürüttüğü tüm faaliyetlere uzmanın çocuğun fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal, ahlaki gelişim boyutlarını ve gereksinimlerini değerlendirmeleri sonucu elde ettiği izlenimler rehberlik eder (Özkan ve Kılıç, 2014). Çocuklarla sürdürülen sosyal hizmet uygulamaları sürecinde sosyal hizmet uzmanı ile

çocuklar arasında olumlu ve sürekli bir iletişimin olması gereklidir. Sosyal hizmet uzmanı süreci ilgi, kabullenme, empati ve içtenlik üzerine inşa etmelidir (Çelik, 2014: 26).

Adli sosyal hizmet uzmanları suça sürüklenmiş çocuklarla veya suçun mağduru olan çocuklarla gerektiğinde adli görüşmeler gerçekleştirmektedirler. Adli görüşme adli sistemin isteği üzerine hedef kişi ile yapılan görüşmedir. Çocuklar için yapılan adli görüşmenin amacı çocuğu tanımak, gereksinimlerini belirlemek ve karşılamak ve suçu aydınlatmaktır (Ziyalar ve Çalıcı, 2016: 178). Adli görüşmeler çocuk merkezli olarak yürütülürler ve çocuğun mahremiyeti ön plandadır.

Görüşmeye başlandığında çocuğa neden görüşme yapıldığı ve görüşmeyle neyin amaçlandığı onun anlayacağı şekilde açıkça anlatılmalıdır. Görüşme sırasında nesnel bir yaklaşımla bilgiler toplanır ve bu bilgiler hukuki ve psikolojik bir kapsamda değerlendirilir (Sheafor ve Horejsi, 2014: 529-531; Alpar, 2016: 191). Adli görüşmenin amacı çocuğun yaşadığı olayı oluşuna uygun şekilde hatırlamasına yardım etmektir. Adli sosyal hizmet uzmanı görüşmede açık uçlu surlar kullanır ve gerekirse kapsamı daraltır. Görüşmenin içeriğinin çocuk tarafından belirlenmesine imkan sağlanır. Çocuğun doğal anlatımına müdahale edilmez ve anlattıkları etkin bir biçimde dilenir. Görüşmede kullanılan dil özenle seçilir, çocuğun yaşına, zihinsel yetilerine ve yetiştirme tarzına uygun bir dil kullanılmaya dikkat edilir. Çocuğa dokunarak iletişim kurmaktan sakınılır. Ayrıca, çocuğun kullandığı kelimelerin farklı anlamları olabileceği de göz ardı edilmez. Sosyal hizmet uzmanı çocuğun ifadelerin arkasındaki anlamı ortaya çıkartmaya çalışır. Çocuk tarafından değinilmeyen konular hakkında bilgi almaya çalışmaz (Lau ve Treacy, 2009: 169; Özbesler ve Çoban, 2013: 148). Adli görüşme sırasında görüşmenin kendisinin çocuğa zarar vermesini önlemek için görüşme çok iyi planlanır ve gereksiz yere tekrarlanmaz. Çocuğun aynı hikayeyi anlatarak ve hatırlayarak zarar görmesi engellenmeye çalışılır. Sosyal hizmet uzmanı duruşu dahil tüm tavırlarına dikkat eder, donuk bir tavır sergilemekten kaçındığı gibi aşırı tepkiler vermekten de kaçınır ve objektiflikten uzaklaşmaz.

Çocuklarla gerçekleştirilen adli görüşmeler çocuğun kendisini rahat hissedeceği ortamlarda yapılmalıdır. Sosyal hizmet uzmanı ve çocuk görüşme süresince fiziksel olarak aynı seviyede bulunmalıdırlar. Görüşme mümkün olduğu

kadar tek uzman tarafından gerçekleştirilir ve diğer resmi görevlilerin gerekirse sırlı cam ardından izlemesi sağlanır. Görüşmeyi kolaylaştırmak için çocuğun yanında kendisini güvende ve rahat hissettiği kişilerin bulunmasına gayret edilir. Çocuğun varsa önem veya değer verdiği objeler bunların da görüşmede çocuğun yanında bulundurulması sağlanır (Erükçü ve Akbaş, 2013: 201; Çelik, 2014: 33; Sheafor ve Horejsi, 2014: 529-531).

Çocuklar adli görüşme yürütmek nazik ve hassas bir konudur. Olayın cinsel istismar gibi bir konuyu içermesi görüşmeyi daha da kırılgan yapmaktadır. Cinsel istismarın gizli gerçekleşmesi, şahitler olsa dahi konuşmak istememeleri, çocuğun anlatılarıyla olay arasında illiyet bağı kurulamaması gibi zorluklar nedeniyle çocuklarla gerçekleştirilen adli görüşmelerin özenle gerçekleştirilmesine, yönlendirmeden uzak durulmaya ve güvenilirliğin sağlanmasına gayret edilmekte ve bu görüşmeler için özel yöntemler geliştirmeye çalışılmaktadır (Çelik, 2014: 27). Tüm bu zorlukları ve hassasiyetleri nedeniyle adli sosyal hizmet uzmanlarının çocuklar gelişimi ve psikolojisi hakkında, suç ve suçluluk hakkında, suça sürüklenme hakkında, istismar hakkında ve sosyoloji hakkında bilgi sahibi olmaları beklenir. Ayrıca adli sosyal hizmet uzmanlarının suçlular için rehabilite edilemeyen, kişiliği problemlili ve sosyal çevresi bozuk kişiler gibi olumsuz tutumlar yerine değişim gösterip gelişebilecek normal kişiler gibi olumlu tutumlara sahip olmaları beklenir (Gönültaş vd., 2019; Melvin, Gramling ve Gardner, 1985).

TABLO 3.2.1.1 : 2011 Yıl Sonu Verileri

Kuruluş Tipi	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
Çocuk Evi (0-18)	448	2.494
Çocuk Yuvası (0-12) + (Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18))	68	3.724
Yetiştirme Yurtları (13-18)	89	4.342
Sevgi Evi (0-18)	36	3.004
Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM=KBRM+BSRM+ÇOGEM)	46	756
Toplam	687	14.320

Çocuğa Yönelik Hizmetler	Sayı
Aileye Döndürülen Çocuk	8.099
Evlat Edindirme Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk	11.444
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Desteklenen Çocuk	34.982
Koruyucu Aile Sayısı	1.190
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk	1.282
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan Çocuk	1.639

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2023).

TABLO 3.2.1.2: 2022 Yıl Sonu Verileri

Kuruluş Tipi	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
Çocuk Evleri Sitesi	113	6.699
Çocuk Evleri	1.187	5.851
İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi	65	1.591
Toplam	1.365	14.141

Çocuğa Yönelik Hizmetler	Sayı
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan Çocuk	14.141
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen Çocuk	154.853
Toplam Evlat Edindirilen Çocuk	18.947
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan Çocuk	9.011
Koruyucu Aile Sayısı	7.439
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan Çocuk	2.744

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2023).

3.2.2. Kadına Yönelik Şiddete ve Ev İçi Adalet Sistemine Yönelik Adli Sosyal Hizmet Uygulamaları

Aile içi şiddet aile üyelerinden birisinin bir diğerine yaşam, beden veya psikolojik bütünlüğünü bozucu, kişisel gelişimini kısıtlayıcı veya özgürlüğünü sınırlayıcı eylemde bulunması veya ihmal göstermesidir (Demirtaş, 2005). Aile içi şiddet fiziksel olabileceği gibi, sözel, cinsel, psikolojik ve ekonomik nitelikte de olabilir (Polat, 2014: s.132). Aile içi şiddetin öncelikli mağdurları kadınlar ve çocuklardır. Kadına yönelik şiddet tüm toplumlar da tarihin tüm zamanlarda varlığını sürdürmüştür. Bununla birlikte özellikle son yüzyılda kadına yönelik şiddet bir sorun olarak ele alınmaya ve bu soruna yönelik çözümler üretilmeye başlanmıştır. Günümüzde her üç kadından bir tanesinin şiddet gördüğü düşünülmektedir (Mağdura Yaklaşım Kılavuzu, 2016: 33). Kadınlar maruz kaldıkları şiddete bağlı olarak fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları yaşadıkları gibi yeme bozuklukları, odaklanma zorlukları, başarısızlık hissi, düşük özgüven, suçluluk, değersizlik, utanma vb. sorunlar da yaşamaktadırlar. Kadına yönelik şiddet, yaygın olmasına karşın aile bütünlüğünün bozulmasından endişe etme, kadının kendi ayakları üzerinde duramaması, korkma-çekinme ve bilgisizlik nedenleriyle şikayet konuş olmamakta ve kapalı kapılar arkasında kalmaktadır (Sokullu-Akıncı, 2008: 61-62). Akrabaların, çevrenin ve kolluk güçlerinin de sosyo-kültürel nedenlerle olayın yargıya taşınmaması, evliliği koruma ve barıştırma çabaları aile içi şiddetin gizli kalmasında etkili olmaktadır.

Türkiye’de 8 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına karşı şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi hedeflenmiştir. Bu kanun ile kamu kurumlarının, kamu görevlilerinin ve vatandaşlarının kadına yönelik şiddet durumunda ve bunun önlenmesi için yapmaları gerekenler kapsamlı şekilde açıklanmıştır. Ayrıca, şiddet mağduru kadınlar için bazı koruyucu tedbirler getirilmiştir.

Adli sosyal hizmet uzmanları aile içi şiddetin mağduru olan kadınlarla sosyal görüşmeler yürütmektedirler. Mağdur kadınlarla yapılan görüşmelerde yaşanan olayın kadınların üzerinde bıraktıkları etkiler değerlendirilir. Kadının fiziksel ve ruhsal

durumu dikkate alınır. Ayrıca, yaşanan olay hakkında görüşme öncesinde kapsamlı bilgi edinilir ve sosyal hizmet uzmanı görüşmesinde takınacağı tutumu yaşanan olayın niteliğine göre belirler. Mağdur kadının eşi, çocukları, akrabaları ve sosyal çevresi hakkında bilgi edinilir ve bunlardan hangilerinin hangi şartlarda ve ne düzeyde bir destek sağlayacağı ortaya çıkartılır (Sheafor ve Horejsi, 2014: 548). Görüşmenin tek seferde bitirilmesine çalışılır. Görüşmeyi kadının yönlendirmesine müsaade edilir. Görüşme boyunca güven tesis etmeye ve bunu korumaya özen gösterilir.

Görüşme öncesinde sosyal hizmet uzmanı açık ve anlaşılır bir şekilde görüşmenin amacını açıklar. Görüşmenin sadece adli makamlarla paylaşılacağı ve yalnızca adli amaçlarla kullanılacağı belirtilir ve bunun dışında mahremiyete önem verileceği vurgulanır. Görüşmelerin uygun fiziki şartlara sahip, mahremiyeti ve ses yalıtımı olan bir odada yapılmasına dikkat edilir. Kadınlara aynı fiziksel seviyede oturulur ve arada bilgisayar ekranı vb. bir engel olmadan iletişim sağlamaya çalışılır. Kesinlikle fiziksel temas kurarak iletişim gerçekleştirilmez. Görüşmede uygun bir dil ve uygun bir tavır belirlenir. Kadının anlattıklarına önem ve değer verilir ve dikkatli şekilde dinlenir. Acıyan, alaya alan ve aşağılayan dil ve tavırlardan uzak durulur. Kadınlara karşı içten, anlayışlı, önyargısız, objektif ve yol gösterici davranılır. Kadının giyim tarzı, konuşma şekli, tutum ve davranışlarıyla anlattıkları arasındaki tutarlılık değerlendirilir. Kadınlar yasal hakları ve kullanabilecekleri imkanlar hakkında bilgilendirilirler. Görüşme sonrasında görüşme hakkında bir geri bildirimde bulunulur ve bundan sonraki süreç hakkında bilgilendirme yapılır (Mağdura Yaklaşım Kılavuzu, 2016: 43).

3.2.3. Yaşlılara ve Engellilere Yönelik Adli Sosyal Hizmet Uygulamaları

Toplum içerisinde fiziksel olarak zayıf olma, akli melekelerini kaybetme ve başkalarına bağımlı olma gibi özellikleri nedeniyle istismar edilen ve suçun mağduru olan bir diğer grup yaşlılar ve engellilerdir. Bu kısımda yaşlılar ve engellilere yönelik adli sosyal hizmet uygulamaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Genel kabul görmüş tanım 65 yaş üzeri olanların yaşlı olarak kabul edilmesi şeklindedir. Yaşlı istismarının tüm ülkelerde görülüyor olması bu olgunun gelişmişlik düzeyiyle, kültürle veya ekonomik gelişmeyle ilişkili olmadığını ve evrensel olduğunu

göstermektedir (Lök, 2015: 150). Her geçen yıl toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfusunun artıyor olması yaşlılara yönelik istismarın üzerinde durulmasını daha fazla zaruri hale getirmektedir.

Yaşlı istismarının tanımı “bir yaşlı bireyin fiziki, finansal veya genel durumunu olumsuz etkileyen herhangi bir suç fiili, fiziki veya duygusal nitelikte bir zarar verme veya etik dışı alınan avantaj” biçiminde yapılmaktadır (Polat, 2014: 154). Yaşlılar suça karşı fiziksel tepki verememe, kaçamama, fiziksel zarar görürlerse iyileşememe gibi nedenlerle suçun mağduru olmaktan endişe etmektedirler. Ayrıca, yaşlılar suçun mağdurları olurlarsa diğer gruplardan daha fazla miktarda fiziksel ve psikolojik travmalar yaşamaktadırlar (Sokullu-Akıncı, 2008: 66). Yaşlıların yakınları tarafından istismar edilmeleri şiddet, tehdit, zorla eşya veya paraların alınması ve mülkiyet devri biçiminde yaşanmaktadır. Yaşlıların yakınlarınca bakımların ihmal edilmesi de bir diğer istismar biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşlılar yakınları tarafından istismar edildiği gibi kapkaç, yankesicilik ve dolandırıcılık suçları açısından genelde tanımadıkları kişiler tarafından da mağdur edilmektedirler. Yaşlıların çoğunlukla kendi yakınlarınca istismar edilmeleri nedeniyle hem açığa çıkartılması hem de müdahale edilmesi zorlaşmaktadır (Cooper vd., 2008: 283).

Yaşlılarla gerçekleştirilen adli görüşmelerde dikkat edilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Yaşlıların gereksinimleri ve beklentileri diğer insanlardan farklıdır. Dolayısıyla bu gereksinimler ve beklentiler dikkate alınarak yaşlılarla adli görüşmeler gerçekleştirilmelidir. Yaşlılar fiziksel aktivitelerini ve bedensel güçlerini büyük oranda kaybetmişlerdir. Ayrıca, sevdiklerinden ve sosyal çevrelerinden pek çok kişi de artık hayatta değildir. Bu nedenlerle kendilerini hassas, kırılgan ve bağımlı hissederler. Yaşlılar ayrıca başkalarına yük olmaktan ve en mahrem bakımlarının dahi başkalarınca yapılmasından dolayı mahcubiyet duyarlar. İhmal edilmeleri, önemsenmemeleri ve değer verilmemeleri nedeniyle de yakınlarla karşı küskünlük duyabilirler. Yaşlıların bu özellikleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca, görüşlerinin dikkate alınmasını ve önemsenmesi beklerler. Bu nedenle yaşlılar sosyal hizmet uzmanı tarafından konuşmak ve anılarını anlatmak için cesaretlendirilmelidirler (Sheafor ve Horejsi, 2014: 543-544).

Yaşlılarla yapılan sosyal görüşmelerin amacı yaşlıların işlevselliğini artırmak, gelişimlerini sağlamak ve yaşam kalitelerini artırmak olmalıdır. İstismarla ilgili

yapılan görüşmelerde ise amaç yaşlılığının özerkliğini sağlamak, yaşlının tehditlerden ve buna bağılı kaygı ve endişelerden uzak bir hayat yaşamasına katkı sağlamaktır (Lymbery, 2005: 45). Yaşlıların istismarıyla ilgili yapılan adli görüşmeler yasal, klinik etik yönlerden daha fazla özen ve hassasiyet gerektirmektedir. Yaşlı ihmali ve istismarıyla ilgili olarak sosyal hizmet uzmanları bilgili olmak, tedavi planı hazırlamak ve gerektiğinde yetkili kurumlara bilgi vermekle yükümlüdür. Sosyal hizmet uzmanının yaşlıyı tanımak, görüşmenin ve tedavinin potansiyel risklerini hesaplamak, hedefleri ve hedeflerin önceliklerini belirlemek ve tedavi sonrası yaşlının durumunu öngörmek gibi görevleri bulunmaktadır (Donovan ve Regehr, 2010:180). Adli sosyal hizmet uzmanı yaşlı istismarı olaylarının karmaşıklığının farkında olmalı ve gerektiğinde diğeri disiplinlerle işbirliği yapmaya hazır olmalıdır (Anetzberger vd., 2005:159). Sosyal hizmet uzmanı istismar olayını, taraflarını, olayın mağdur üzerinde bıraktığı fiziksel ve psikolojik etkiyi çözümlemelidir. Olayın etkisini bertaraf edebilmek için yaşlının sahip olduğı güçlü tarafları belirlenmeli ve bunlar ön plana çıkartılarak geliştirilmelidir (Alon ve Berg-Warman, 2014).

Engelli bireyler de yaşlılar gibi çoğı zaman kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan ve başkalarına bağımlı olan bireyler olarak istismarın konusu olmaktadır. Çok eski zamanlarda şeytanlaştırılma ve kötü ruhların, cinlerin tutsağı olma gibi anlayışlarla çok daha ağır muamelelere maruz kalmış olan engelliler günümüzde de halen alay, ihmal ve reddedilme gibi ağır tutum ve davranışlarla karşılaşmaktadırlar. Bu kötü muamelenin yanında engelliler pek çok diğeri suçun da mağduru olabilmektedirler (Mağdura Yaklaşım Kılavuzu, 2016: 35). Engelli bireyler suçtan mağdur oldukları zaman ağır travmalar yaşamaktadırlar. Ayrıca, özellikle zihinsel engelli bireylerde suçun aydınlatılabilmesi için mağdurun anlatımının tutarlı ve bütüncül olmaması bu suçların aydınlatılmasını daha da zorlaştırarak zararları katlamaktadır.

Engellilerin adli sosyal hizmet açısından bir diğeri önemli yönleri adaletle erişimle ilgilidir. Engellilerin gerek fiziksel engelleri gerekse zihinsel engelleri nedeniyle adaletle erişimleri kısıtlanmaktadır. Engelliler adli süreçleri takip etmekte, bu süreçleri algılamakta, ulaşımında ve kendilerini ifade de zorluklar yaşadıkları için adaletin tesisi gecikmekte ve bazen de hiç gerçekleşmemektedir (Ertürk vd., 2014).

Davranışlarını denetleme yetisi bulunmayan ve işlediğı suçun farkında olmayan zihinsel engellilerin bir suç işlemesi durumunda bu bireyler yürürlükteki

kanunlar gereği cezalandırılmamaktadır. Bununla birlikte bu kişileri mahkeme kararıyla zorunlu olarak psikiyatrik tedaviler verilmektedir (Yanık, 2007). Türkiye’de yüksek güvenlikli adli psikiyatri hastaneleri 2018 tarihinden itibaren hizmet vermeye başlamıştır.

Adli sosyal hizmet uzmanı güçlendirici ve eğitici rolüyle engelli bireylerin ceza adalet sistemi hakkında bilgilendirmelerini ve sistemi anlamalarını sağlamak, arabuluculuk rolüyle engelli bireylerle ceza adalet sisteminin tarafı olan resmi otoriteler ve görevliler arasında arabuluculuk yapmak ve savunuculuk rolüyle engellilerin sorunlarını ilgili mercilere taşımak gibi yükümlülükleri bulunmaktadır (Ashman vd., 1990; Uçan, 2015). Bu rolleri üstlenerek adli sosyal hizmet uzmanı ceza adalet sisteminin engelliler lehine değişimine ve adalet tesisinin yerinde ve zamanında gerçekleşmesine etki etmektedir.

Sosyal hizmet uzmanı engellilerle yapacağı adli görüşmelerde engellilerin koşulları, gereksinimleri ve hassasiyetleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanı görüşeceği engellileri iyi tanımalı onların neyi yapabileceğini ve neyi yapamayacağını iyi bilmelidirler. Engellilerin yaşam koşullarından, bakımlarının ve güvenliklerinin kim tarafından ve hangi düzeyde sağlandığından haberdar olmalıdırlar (Sheafor ve Horejsi, 2014: 554).

3.2.4. Hükümlülere Yönelik Adli Sosyal Hizmet Uygulaması

Hükümlülere yönelik adli sosyal hizmet uygulamalarını ceza infaz kurumlarındaki uygulamalar ve ceza infaz kurumundan ayrıldıktan sonra uygulanan uygulamalar şeklinde iki ayrı başlık altında incelemek mümkündür.

3.2.4.1. Ceza İnfaz Kurumlarında Sosyal Hizmet Uygulamaları

18 yy öncesinde tüm dünyada cezalandırma odaklı bir ceza adalet sistemi yaygınken sonrasında bu anlayışın yerini ıslah etme ve topluma kazandırma anlayışı almaya başlamıştır. Bu nedenle ceza infaz kurumlarında hükümlülerin ıslah edilmesi ve yeniden topluma kazandırılmasını amaçlayan uygulamalar yaygınlaşmıştır. Bu anlamda sosyal hizmet disiplini ceza infaz kurumlarında en aktif disiplinlerden birisi haline gelmiştir (Zengin Taş ve Duman, 2016). Hükümlüler için gerçekleştirilen adli

sosyal hizmet uygulamaları ile hükümlünün suç işlemesine zemin hazırlayan bireysel, çevresel ve sosyal faktörler kapsamlı şekilde değerlendirilerek hükümlünün ıslahı ve yeniden topluma kazandırılması için kullanılmaktadır. Hükümlüler için adli sosyal hizmet uygulamaları bireysel, grup odaklı veya aile çalışmaları şeklinde gerçekleştirilebilir.

Türkiye’de ceza infaz kurumları Adalet Bakanlığına bağlı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir. Ceza infaz kurumları eğitim birimleri ve psiko-sosyal servisler hükümlülerin ıslahı için faaliyet yürütmektedirler. Psiko-sosyal servislerde görevli psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları hükümlülerin olduğu kadar ceza infaz kurumlarında çalışan personelin de ruh be beden sağlığı için koruyucu, geliştirici programları araştırmakta ve uygulamakta ve bireysel gelişimlerine yardımcı olmaktadır.

Türkiye’de ceza infaz kurumlarında uygulanan adli sosyal hizmetler üç aşamada gerçekleştirilmektedir: Kuruma girişteki hizmetler, kurum sürecindeki hizmetler ve kurumu terk ettikten sonraki hizmetlerdir. Kuruma girişte her bir birey tek tek ele alınır, bireylerin biyolojik ve fiziksel özellikleri dahil aile ve çevresiyle birlikte değerlendirilir ve onu suç işlemeye iten nedenler çözümlenmeye çalışılır. Her bir birey için bireyselleştirilmiş bir müdahale planı oluşturulur (Zengin Taş ve Duman, 2016). Bireyin kuruma girişini takip eden ilk 3 gün içerisinde görüşme yapılarak ihtiyaçları belirlenmeye çalışılır. Bireyin değerlendirilmesi yapılarak kuruma adaptasyonu sağlamak, ruhsal sorunların tespit edilmesi veya kendi istemesi durumunda psikososyal servise yönlendirmesi yapılabilir. Kurum süreci içerisinde bireyin geliştirilmesi, eğitilmesi, değiştirilmesi, ıslah edilerek tekrar topluma kazandırılması amacıyla çok çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Ceza infaz kurumlarının yorucu, bunaltıcı, kaygıya neden olan zor şartlarına karşı da bireyler desteklenmektedir. Bu faaliyetlerin bir yönü de ceza infaz kurumundaki bireyin ailesiyle ilgilidir. Ailelere de ulaşılır ve onlarında geliştirilmesi ve desteklenmesi hedeflenir (Kalaycı ve Turan, 2015; Özkan, 2019). Ceza infaz kurumlarında verilen adli sosyal hizmetlerin üçüncü aşaması kurumu terk ettikten sonra verilen hizmetlerdir. Bu hizmetlerin önemli bir kısmı denetimli serbestlik altında verilmektedir. Bu nedenle denetimli serbestlik aşağıda ayrı bir başlık altında açıklanmıştır.

3.2.4.2. Ceza İnfaz Kurumlarından Ayrıldıktan Sonra Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları (Denetimli Serbestlik)

Denetimli serbestlik hükümlülerin ıslah edilmesi, toplumla bütünleşmesi için geliştirilmiş bir uygulamadır ve bu açıdan sosyal hizmet anlayışına uygundur (Turhan ve Altıkat, 2012). Uygulama ile infaz edilecek cezasının belirli bir kısmı kalmış olan hükümlüye hapisane de değil toplum içinde kalarak belirli bir hizmet alanında görevlendirilmesi ve zorunlu çalıştırılması gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte ülkeden ülkeye uygulamanın şekilleri farklılaşmaktadır (Ege ve Altundağ, 2015; Mikaliunas, 2015). Türkiye’de denetimli serbestlik düzenlemesi 2005 yılında gerçekleştirilmiştir.

Yürürlükteki denetimli serbestlik mevzuatına göre hükümlüler için getirilmiş denetimli serbestlik uygulamasının gerçekleştirilebilmesi için sosyal hizmet uzmanlarının bazı görevleri bulunmaktadır. Bunlar; hükümlülerle bireysel görüşmeler yapmak, hükümlülerle grup çalışmaları yürütmek, hükümlülerin boş zamanlarının yapılandırılmasına yönelik eğitsel ve sosyal çalışmalar düzenlemek, hükümlülerin iyileştirilme süreçlerini izlemek, iyileştirme sürecinde hükümlülere ev-okul-işyeri ziyareti gerçekleştirmek ve hükümlülere danışmanlık hizmeti vermektir.

Denetimli serbestlikteki adli sosyal hizmet uygulamaları da bireysel, grup odaklı veya aile çalışmaları şeklinde yürütülebilir. Sosyal hizmet uzmanı denetimli serbestlikle ilgili faaliyetlerini yürütürken her bir hükümlü için özel olarak geliştirilmiş bir bireyselleştirilmiş iyileştirme programlarını takip etmektedir. Bu program geliştirilirken her bir hükümlünün gereksinimleri ve riskleri ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda sosyal hizmet uzmanı hükümlünün psikososyal sorunlarının çözülmesine katkı sağlayarak, salıverilme sonrasında korunmasını temin ederek, kaynak sağlayarak, bilgilendirme yaparak ve uygun şekilde yönlendirerek hükümlünün en kısa sürede tekrar topluma kazandırılabilmesi için bireysel görüşmeler yapar (Acar ve Yaman, 2016). Sosyal hizmet uzmanı denetimli serbestlik süresince hükümlüler için grup çalışmaları da yürütmektedir. Bu grup çalışmaları hayat için değişim programı, öfke kontrolü ve zararlı madde bağımlılığına müdahale türlerinde olabilmektedir. Bu grup çalışmaları ile suça ve suçluluğa karşı bir farkındalık oluşması, hükümlüde bir davranış değişikliği meydana getirmek ve hükümlünün tekrar

suça karışmasını önlemek hedeflenmektedir (Aygün Can, 2019). Denetimli serbestlik süresinde hükümlünün ailesiyle yeniden ilişki kurabilmesi, ailevi sorunlarının çözülebilmesi ve ekonomik yönlendirme yapabilmek için sosyal hizmet uzmanı aile görüşmeleri de yapmaktadır.

3.3. ADLİ SOSYAL HİZMET VE SUÇ KURAMLARI

Suç kuramları suçu ve suçluluğu açıklamayı amaçlamaktadırlar. Bu amaç için suç kuramları biyolojik, psikolojik ve sosyal pek çok etken kullanarak suç ve suçluluğun nedenlerini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Yüzlerce farklı suç kuramı olması suç ve suçluluğu açıklamak için çok geniş bir perspektif sunmaktadır. Suç kuramları mevcut durumlarına bazı aşamaları geçerek gelmişlerdir ve suç kuramlarının gelişim süreci devam etmektedir. Suç kuramlarının bu kapsamlı tarihsel süreci adli sosyal hizmetin de hem ortaya çıkışında hem de biçimlenmesinde rol oynamıştır. Ayrıca, adli sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarının niteliği ve başarısı da suç kuramlarını iyi bilmeleriyle ve bu kuramları uygulamalarında yararlanmalarıyla ilişkilidir.

Suç kuramlarının ilk ortaya çıkışı klasik kuramıyla birlikte 18. Yy'de olmuştur. 18 yy'de klasik suç kuramlarının geliştirilmeye başlanmasıyla suç ve suçluya karşı yaklaşım değişmiştir. Cezalandırmaya dayalı yaklaşımın yerini ıslah etme ve topluma kazandırma almaya başlamıştır. Bunun yansımaları hapisanelerin biçiminde ve hapisane uygulamalarında da kendisini göstermiştir. Bentham görüşlerine dayalı olarak Panopticon adı verilen gözleme dayalı ilk hapisane 1785'de açılmıştır. Bu hapisanelerde hükümlülerin gözlenmesi, terbiye edilmeleri, değiştirilmeleri hedeflenmiştir (Keçicioğlu-Basan, 2018). Bu ilk uygulama günümüzde sürdürülen hükümlülerin takip edilmesi, gözlenmesi, geliştirilmesi ve ıslah edilmesi için gerçekleştirilen uygulamaların başlangıcı olmuştur (Artuk ve Alşahin, 2016). Tüm bu gelişmeler adli sosyal hizmetin ortaya çıkışının da nedenlerini teşkil etmektedir. Bu nedenle suç kuramlarının gelişimi adli sosyal hizmetin gelişimiyle paralellik göstermektedir.

Klasik kuramla başlayan suç kuramları, suçlu dahi olsa bireye insan olarak bakmayı sağlamış, özellikle suçlu çocukların suça sürüklenen olarak suçun mağdurları olduğu anlayışını benimsemiş ve ceza adalet sistemini insancıl hale gelmesini

sağlamışlardır (Sokullu-Akıncı, 2008). Ayrıca, suç kuramlarının oluşturduğu yeni ortamda suçun mağduru olan bireye karşı da bakış değişmiştir. Böylece mağdur hakları, suçun önlenmesi, rehabilitasyon, savunuculuk gibi kavramların ortaya çıkması ve kabullenilmesi mümkün olmuştur (Değirmenci, 2008, s.55). Tüm bu süreçler adli sosyal hizmetlerin temel ilkelerinin oluşmasını sağlamıştır.

Suçlara ne kadar ağır ceza verilirse verilsin suçun önlenmesine ve tamamen ortadan kaldırılmasını sağlamadığı bilinmektedir. Üstelik, suçun sadece cezalandırıcı bir yaklaşımla ele alınması suçu engellemediği gibi artmasına bile neden olabilmektedir. Çünkü suç pek çok etkenle birlikte ortaya çıkan karmaşık bir olgudur. Bu nedenle suçun tüm boyutlarıyla ele alınması gereklidir (Öncül, 2017). Bu da ancak suç kuramlarının birlikte bir bütün olarak değerlendirmesiyle mümkündür. Diğer taraftan suç işleyenin toplumdan tecrit edilerek kapalı bir yerde tutulması yaklaşımı suçun işlenişini azaltmadığı gibi suçun mağdur ve toplum üzerindeki zararlı etkilerini ortadan kaldırmak için de yeterli olmamaktadır. Tüm bu nedenlerle içerisinde adli sosyal hizmetlerin önemli bir yer tuttuğu onarıcı adalet yaklaşımı günümüzde ağırlıklı olarak kabul görmektedir (Saruç, 2016). Onarıcı adalet yaklaşımında cezalandırmak asıl amaç değil suçlunun ıslahı ve topluma kazandırılması için bir araç olarak değerlendirilir ve ayrıca suçun altında yatan nedenler bireysel, ailesel ve çevresel boyutta değerlendirilerek suçun tekrar işlenmesine engel olunmaya çalışılmaktadır (Attepe-Özden ve İçağasioğlu-Çoban, 2015). Böylece sorunların çözülmesi ve ihtiyaçların giderilmesi hedeflenmektedir.

Suç kuramları suç ve suçluluğun biyolojik, psikolojik ve sosyal etkenlerle açıklanmasını sağlamış ve bu çabaya yönelik olarak bilimsel temelli sistematik bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suç ve suçluluğa neden olan etkenler, suçu önleme ve suçlunun rehabilitasyonu için birey, aile ve çevresi bir bütün olarak değerlendirilmeye ve bunlar arasındaki ilişkilere odaklanılmaya başlanmıştır. Sosyal hizmetin faaliyet alanı sosyal sistem olduğundan bu noktada kriminoloji ve sosyal hizmet ve özellikle sosyal hizmetin adli tarafı kesişmektedir (Brownell ve Roberts, 2002). Adli sosyal hizmet suç ve suçluluk açısından sosyal sistemin anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde kritik bir öneme sahiptir (Gönültaş, 2016: 5). Bu açıdan suç kuramları adli sosyal hizmet uygulamalarına rehberlik edecek niteliktedir.

Sosyal hizmet özel gereksinimi olan grup, birey veya ailenin rehabilite edilmesini hedeflediğinden sosyal hizmetinin faaliyet alanına evsizler, işsizler, yoksullar, engelliler, mağdur çocuklar, yaşlılar, etnik gruplar vb. girmektedir. Bu gruplar içinde bulundukları dezavantajlı durum nedeniyle bir suçun faili olabilecekleri gibi aynı zamanda ve genellikle bir suçun mağduru da olabilmektedirler (Wormer vd., 2008). Suç kuramları suçlunun neden suç işlediğini açıklamaya çalıştıkları kadar suçun mağdurunun hangi nedenlerle mağdur olduklarını da açıklamaya çalışırlar. Bu nedenle adli sosyal hizmetlerin hedef grupları olan evsizler, işsizler, yoksullar, engelliler, mağdur çocuklar, yaşlılar ve etnik grupların neden suçun mağduru olduklarını anlayabilmek ve bunlara ilişkin çözüm üretebilmek için suç kuramlarının bilinmesine gereksinim duyulmaktadır. Bireyi suç işlemeye iten nedenlerin bilinmesi ve suçun mağduru olanların mağduriyetlerinin nedenlerinin bilinmesi adli sosyal hizmet türünün belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Suç kuramları ise bireyi suçu iten nedenleri ve mağduriyeti doğuran nedenleri açıklamaya çalıştığından adli sosyal hizmet türünün belirlenmesinde adli sosyal hizmet uzmanlarına yardımcı olabilir.

Adli sosyal hizmet uzmanı bireyleri, aileyi ve grupla çalışırken tüm bakış açılarını tüm kuramları değerlendirir (Butters ve Vaughan-Eden, 2011). Bu yaklaşım adli sosyal hizmet uzmanına durumu daha iyi anlaması ve çözümlemesi için yardım eder. Adli sosyal hizmet uygulamalarında suçlu, suça sürüklenen çocuk veya suçun mağduru olabilen müracaatçıların tanınması, onların çevreleriyle olan ilişkilerinin çözülmesi ve onları suç işlemeye iten veya suçun mağduru konumuna iten etkenlerin belirlenmesi son derece önemlidir. Tüm bu sayıların etkili ve başarılı bir şekilde yapılabilmesi için suç kuramları yol gösterici olmaktadır. Örneğin, suça sürüklenen çocuklarla yürütülen faaliyetlerde biyolojik suç kuramları dikkate alınarak çocuğun biyolojik veya genetik olarak sağlıklı olup olmadığı, sağlıklı bir bedende salgılanması gereken hormonların suça sürüklenen çocukta yeterli düzeyde salgılanıp salgılanmadığı araştırılabilir (İçli, 2007). Benzer şekilde psikanalitik kuram gereğince çocuğun yetişmesi sırasında ego ve süper egosunun gelişimi için şartların oluşup oluşmadığı araştırılabilir. Ayrıcı birleşim kuramı gereğince çocuğun çevresinde suçu suç işleme tekniklerini öğrenebileceği bireylerin ve şartların olup olmadığına dikkat edilebilir. Sosyal kontrol kuramı gereği suça sürüklenen çocuğun ailesi, arkadaşları ve çevresi tarafından yeterince denetlenip denetlenmediği incelebilir. Etiketleme kuramı

gereği suça sürüklenen çocuğun her hangi bir kötü sıfat veya davranış türüyle etiketlenip etiketlenmediği sosyal hizmet uzmanına suça sürüklenen çocuğu ve koşullarını anlamak konusunda yardımcı olabilir.

SONUÇ

Sosyal hizmet, özel gereksinimleri olan bireyi veya grubu rehabilite etmek, onları geliştirmek ve sosyal işlevlerini yeniden fonksiyonel hale getirmek üzere kurumsallaşmış bir yapı içerisinde sistematik olarak sunulan hizmetlerdir. Sosyal hizmetin hedeflediği birey veya gruplar çoğunlukla yoksullar, engelliler, yaşlılar, korunmaya muhtaç çocuklar, evsizler, mülteciler, doğal afet mağdurları, suçlular, suça sürüklenmiş çocuklar ve suç mağdurlarıdır. Sosyal hizmetin faaliyet alanları giderek genişlemekte ve sosyal hizmet uygulamalarına dayalı olarak suçluların rehabilitasyonu, suç mağdurlarının güçlendirilmesi ve suçun önlenmesi çalışmaları giderek artmaktadır. Sosyal hizmetin bu yönü adli sosyal hizmet olarak isimlendirilmiş ve sosyal hizmetler altında ayrı bir disiplin olarak kabul edilmiştir. Adli sosyal hizmetin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında ceza adalet sisteminde suç ve suçluluğu açıklamaya çalışan ve temellerini suç kuramlarının oluşturduğu kriminoloji biliminin gelişmesi, buna bağlı olarak suçlularının cezalandırma eğilimi yerine ıslah etme eğilimi etkili olmuştur. Ayrıca, suç kuramlarının suç işleyen bireyin suça sürüklenmesinin biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerle açıklanarak ona mağdur gözüyle bakılması da adli sosyal hizmetin gelişimini desteklemektedir. Adli sosyal hizmet suçlunun veya suça sürüklenmiş çocuğun ıslah edilip tekrar topluma kavuşturulmasının yanında bu bireylerin ve dahi mağdurların ceza adalet sisteminin zorlu süreçlerine karşı hazırlanması ve korunmasını da hedefler. Suçlunun ve mağdurun iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve güçlendirilmesini sağlayarak sosyal işlevselliklerini artırmayı, yaşam kalitesini yükseltmeyi ve sosyal adaleti güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Özellikle ABD ve Avrupa ile karşılaştırıldığında Türkiye’deki adli sosyal hizmetlerin görece yeni yeni geliştiği söylenebilir. ABD ve Avrupa lkelerinde 19. yüzyılda adli sosyal hizmetlerin ilk örnekleri görülmüş ve buralarda 20. yüzyılda adli sosyal hizmetler çeşitlenmiş ve sayıları da artmıştır. Suça sürüklenen çocuklara yönelik olarak başlatılan ilk adli sosyal hizmet uygulamaları daha sonra tüm suçluları kapsamaya başlamış ve suçluların rehabilitasyonu ve yeniden topluma kazandırılması için çalışmalar yoğunlaşmıştır. Adli sosyal hizmetin koşullarını düzenleyen çok sayıda kanun çıkartılmıştır. Bu kapsamda çok sayıda adli sosyal hizmet uzmanı da istihdam

edilmiştir. Ayrıca, suçluların ailelerine de adli sosyal hizmetler ulaştırılmıştır. ABD’de ilk çocuk ve aile mahkemesinin tarihi 1899 ve ilk sosyal hizmet uzmanlarının istihdam tarihi ise 1930’dur.

Türkiye’de adli sosyal hizmetin henüz gelişim aşamasında olduğu söylenebilir. Bu alanda temel kanuni düzenlemelerin yapılması 2000’li yıllardan sonra olmuştur. Adli sosyal hizmet uygulamaları çocuk odaklı başlamıştır ve ağırlıklı olarak da çocuklara yönelik uygulamalar üzerinden devam etmektedir. Ayrıca, adli sosyal hizmet uygulamaları kurumsallaşma sürecini henüz tamamlayamamıştır. Adli sosyal hizmet disiplininin standartları, ilkeleri ve etik kuralları henüz yerleşmemiş ve benimsenmemiştir. Bu disiplinde istihdam edilenler açısından da yeterli mesleki kültür ve tecrübe henüz yeterince oluşmamıştır. Alanda çalışanların eğitilmesi için de kurumsallaşmış yaygın imkanlar henüz yeterli değildir. Bu anlamda adli sosyal hizmetin suçu önleme ve suçla mücadele için kullanılması açısından henüz yeterli şartların oluşmadığı söylenebilir. Ayrıca, alanda yapılan araştırmalarda adli sosyal hizmetin daha çok mağdurları korumaya ve onları iyileştirmeye odaklandığı, suçla mücadele için gerçekleştirilen çalışmaların daha geri planda kaldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte adli sosyal hizmet disiplinin gelişme aşamasında olması bu disiplinin suçun önlenmesi açısından kullanması için bir fırsatları da barındırmaktadır. Henüz gelişme ve şekillenme aşamasında olan disiplin, uygun müdahaleler ve düzenlemeler yapılması durumunda suçun önlenmesi için uygun şekilde biçimlendirilebilir. Adli sosyal hizmet uzmanları da bu amaca uygun olarak yetiştirilebilir ve yönlendirilebilir.

Adli sosyal hizmetin Türkiye’de daha da geliştirilmesi ve suçla mücadelenin etkin bir parçası olarak kullanılabilmesi için öncelikle zihinsel bir değişime ihtiyaç olduğu açıktır. Adli sosyal hizmet disiplininin tek odak noktasının suçun mağdurlarını rehabilite etmek ve güçlendirmek olmadığı, adli sosyal hizmetin suçla mücadele etmek ve suçu önlemek için de kullanılabilecek etkili bir araç olduğu anlayışı adli sosyal hizmet disiplininin paydaşlarınca benimsenmeli ve bu anlayışa uygun politikalar ve uygulamalar geliştirilmelidir.

Adli sosyal hizmetin kurumsallaşma süreci içerisinde suçla mücadele yönüne ağırlık verilmeli ve adli sosyal hizmet disiplininin çalışma ilke ve prensipleri belirlenirken suçla mücadele yönüne de vurgu yapılmalı ve bu alanda düzenlenmeler

gerçekleştirilmelidir. Mesleki etik kurallarının da suçla mücadele açısından düzenlenmesi ihmal edilmemelidir.

Bu zihinsel değişimle birlikte ceza adalet sistemi içerisinde adli sosyal hizmete karşı mevcut algının değişimi de gerekmektedir. Ceza adalet sistemi içerisinde adli sosyal hizmet çalışanlarının da ceza adalet sisteminin diğer tarafları gibi suçla mücadele için çalışmaları kabullenilmelidir. Bunun için ceza adalet sistemi paydaşlarının adli sosyal hizmetin rolü ve görevleri hakkında bilgilendirilmesi sağlanabilir.

Adli sosyal hizmetin suçla mücadele yönünün geliştirilmesi için adli sosyal hizmetin daha çok desteklenmesi ve imkanlarının artırılması gereklidir. Adli sosyal hizmetin hizmet alanları genişletilmeli ve bununla paralel olarak bütçe, imkanlar ve insan kaynağı açısından güçlendirilmelidir.

Adli sosyal hizmet çalışanlarının eğitimlerinde sosyal hizmet alanının diğer gereksinimleriyle birlikte suçla mücadele için de çalışanlar gerekli bilgi ve beceriyle donatılmalıdırlar. Adli sosyal hizmet çalışanları zorlu bir alanda zorlu görevler yapmaktadırlar. Adli sosyal hizmet çalışanlarından beklentiler de oldukça fazladır. Adli sosyal hizmet çalışanlarından ceza adalet sisteminin zorlu şartlarında, suçlu ve suça sürüklenmiş çocuklarla, suçun mağdurlarıyla ve özellikle suçtan zarar görmüş kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerle çalışması beklenmektedir. Ayrıca, bu taraflarla ceza adalet sisteminin yargıdaki, kolluktaki ve sağlık kuruluşlarındaki diğer paydaşlarıyla bir köprü vazifesi yaparak işbirliği ve koordinasyon içerisinde çalışmayı sağlaması beklenmektedir. Bu kapsamlı ve zor görevleri başarıyla yürütebilmek için adli sosyal hizmet çalışanları çok iyi eğitilmeli ve donatılmalıdır. Bu çalışanların sosyal hizmet, hukuk, psikoloji, sosyoloji, pedagoji, kriminoloji ve viktimoloji alanlarında bilgi ve beceri sahibi olmalarını sağlanmalıdır.

Adli sosyal hizmet eğitimleri ve uygulamaları suç kuramlarının rehberliğinde olmalıdır. Adli sosyal hizmet uygulamalarıyla suçla mücadele sağlayabilmek için suç kuramları ayrıntılı olarak bilinmelidir ve adli hizmet uygulamaları geliştirilirken suç kuramlarından yararlanılmalıdır. Suç kuramlarının güçlü ve zayıf tarafları bilinmeli uygulamalara uygun suç kuramları tercih edilmelidir. Kuramların açıklamakta başarılı

olduğu suç türleri bilinmelidir ve bu tür suçları açıklamak ve bu tür suçlu ve mağdurlarla çalışırken bu kuramın ilkeleri kullanılmalıdır.

Adli sosyal hizmet uygulamalarında ekolojik yaklaşım, güçlendirici yaklaşım, görev merkezli yaklaşım, krize müdahale yaklaşımı ve birey merkezli yaklaşımdan durum için uygun olan yaklaşım kullanılmalıdır. Hangi yaklaşım seçilmişse uygulamalar bu yaklaşımın gerekleri tam olarak karşılayacak şekilde planlanmalı ve icra edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, M. (1990), *İşlevselcilik*, (Çev. Nilgün Çelebi), Konya: Sebat Ofset.
- Acar, B., Yaman, Ö. M. (2015), *Akademik Alanda Üretilen Denetimli Serbestlik Çalışmaları (2005-2015)*, Türkiye'de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 8 - 10 Aralık 2015, s. 456-460.
- Acar, H. ve Çamur-Duyan, G. (2003), “Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet* 14(1), 1-19.
- Aguiller, D. C. ve Messick, J. M. (1974), *Crisis Intervention Theory and methodology*. (2nd ed.) St. Lours MO Mosby.
- Andrews, D. A., Bonta, J., & Wormith, J. S. (2006). The risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation. *Rehabilitation*, 25(1), 1-22.
- Farrington, D. P. (2003). Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues—The 2002 Sutherland Award Address. *Criminology*, 41(2).
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2023), *Bakanlık Tarihçesi*, <https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>, Erişim Tarihi: 02.03.2023.
- Aktaş-Mavili, A. (2000), “Kriz Döneminde Sosyal Refah Hizmetleri ve Hizmet Organizasyonlarının Değerlendirilmesi”, *Kriz Dergisi*, 8(2) 27.
- Akers, R. L. (1998). Social learning and social structure: A general theory of crime and deviance. Transaction Publishers.
- Alon, S. ve Berg-Warman, A. (2014), “Treatment and prevention of elder abuse and neglect: where knowledge and practice meet—a model for intervention”, *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 26, 150-171.
- Alpar, G. (2016), *Çocukla Adli Görüşme ve İletişim* (Ed.) Didem Yücel ve M. Burak Gönültaş. Adli Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Müdahale. Ankara: Nobel Yayınevi. 191-203.

- Anetzberger, G. J., Dayton, C., Miller, C. A., McGreevey, J. F. and Schimer, M. (2005), "Multidisciplinary teams in the clinical management of elder abuse", *Clinical Gerontologist*, 28(1/2), 157-171.
- Clarke, R. V., & Cornish, D. B. (1985). Modeling offenders' decisions: A framework for research and policy. In M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and justice: An annual review of research* (Vol. 6, pp. 147-185). University of Chicago Press.
- Aron, R. (1994), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Artuk M. E., Alşahin M. E. (2016), "Hapis cezalarının ve cezaevlerinin tarihi gelişimi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 297-338.
- Ashman, K. K. and Hull, G. H. (2009), *Understanding Generalist Practice*. 5th edition, Brooks/Cole: Cengage Learning.
- Ashman, K. K. ve Zastrow, C. (1990), *Understanding Human Behavior and the Social Environment*, Chicago: Nelson Hall Publishers.
- Attepe-Özden, S. ve İçağasıoğlu-Çoban, A. (2015), "Adalet Sisteminde Yeni Bir Yaklaşım: Onarıcı Adalet Uygulamaları", A. İçağasıoğlu-Çoban ve S. Attepe-Özden (Ed.), *Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Sempozyumu*, 20-22 Kasım 2014 (32-68), Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Austin, D. M., (1997), "The Profession of Social Work: In the Second Century", *Social Work in the 21 st Century*, Ed.: Michael Reisch ve Eileen Gambrill, içinde (396-407), Pine Forge Press, California.
- Wright, J. P., Tibbetts, S. G., ve Daigle, L. E. (2008). *Criminals in the making: Criminality across the life course* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Aycan, N. (1991), *Suçun Sosyolojik Açıdan Temellendirilmesi Üzerine Bir Deneme*, Doktora Tezi, İstanbul.
- Aygün Can D. (2019), *Yükümlülerde Sosyal Dışlanma ve Yaşam Tatmini: Ankara Denetimli Serbestlik Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Bal, H. (2008), *Hukuk Sosyolojisi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

- Bal, H. (2013), *Suç Sosyolojisi*, Isparta: Fakülte Kitapevi Baskı Merkezi.
- Barker, R. (1999), *The Social Work Dictionary, 4th Edition*, USA: NASW.
- Barker, R. L. (1995), *The Social Work Dictionary. 3th ed.* Washington DC: NASW.
- Barker, R. L. (2003). *The social work dictionary* (5nd ed.). Washington, DC: NASW Press.
- Barnes, C. (1991), *Disabled People in Britain and Discrimination*, London: Hurst
- Başcılar, M, Taşçı A. (2018), “İş yükü ve iş tatmini arasındaki ilişki: Sosyal hizmet uzmanları üzerine bir araştırma”, *İGUSABDER*, 4(3), 30–44.
- Başbüyük, O. ve Karakuş, Ö. (2010), “Sosyal Düzensizlik ve Toplum Destekli Güvenlik Politikaları”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 13(2), 65-97.
- Baykara-Acar, Y. (2014), *Adli Sosyal Hizmet ve Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Tarihi*, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2014: Türkiye’de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice-Hall.
- Beirne P. and Messerschmidt J. W. (2006), *Criminology*, 4. Baskı. LosAngeles, California: Roxbury.
- Benest, G. (2010), *A rights-based approach to participatory video: Toolkit*, London: InsightShare.
- Brammer, L. and McDonald, G. (1999), *The Helping Relationship, 7th Edition*, USA: Allyn & Bacon.
- Harris, M., & Fallot, R. D. (2001). Using trauma theory to design service systems. San Francisco: Jossey-Bass.
- Brownell, P. and Roberts, A. R. (2002), “A century of social work in criminal justice and correctional settings”, *Journal of Offender Rehabilitation*, 35(2), 1-17.
- Buğra, A. (2016), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İletişim Yayınları.
- Burkay, S. (2008), “Teorik Çerçeve ve Suç”, *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*,(2)4, 1-15.

- Butters, R. P. and Vaughan-Eden, V. (2011), “The ethics of practicing forensic social work”, *Journal of Forensic Social Work*, 1(1), 61-72.
- Compton, B. R. and Gallaway, B. (1979), *Social Work Process*. Homewood, III: Dorsey.
- Conklin, J. E. (1989), *Criminology*. New York: Macmillan Pub.
- Cooper, C., Manela, M., Katona, C. and Livingston, G. (2008), “Screening for elder abuse in dementia in the laser-ad study: prevalence, correlates and validation of instruments”, *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 23, 283–288.
- Corey G. (1990), *Manual for Theory and Practice of Group Counselling*. 3rd.Ed. Brooks/Cole Publishing Company Pasific Grave, California.
- Cowles, G. (1964), *Social Work in the Health Field*, New York: Haworth Press.
- Croall, H. (1998), *Crime and Society in Britain*, London: Longman Pub.
- Cummins Linda K., Sevel, Judith A. and Pedrick Laura E. (2012), *Social Work Skills for Beginning Direct Practice: Text, Workbook, and Interactive Web Based Case Studies*. Pearson.
- Çağlar, T. (2012), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Disiplini Üzerine Bir Değerlendirme”, Cılga, İ. ve B. Hatipoğlu (Ed.), *Sosyal Bilimler ve Sosyal Hizmet Üzerine Düşünceler* içinde (31-56). Ankara: SABEV Yay.
- Çelik, A. (2014), *Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çelik, D. (2014), *Çocukluk Çağı Cinsel İstismar Olgularında Mağdur İfadesinin Delil Niteliği ve İfade Geçerlilik Analizi*, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul.
- Çoban, A. İ., ve Özbesler, C. (2009), “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika Ve Hizmetler”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 31-41.
- Darçın, M. (2017), *Suç Sebeplendirme Yaklaşımları*. 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Değirmenci, O. (2008), “Ceza ve ceza muhakemesi hukukunda mağdur hakları”, *TBB Dergisi*, 77: 33-86.

- Demirbaş T. (2013), *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Denney, D., (1998), *Social Policy and Social Work*, New York: Oxford University Press Inc.
- Dilik, S. (1980), “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(01), 73-84.
- Dolu, O.(2011), *Suç Teorileri: Teori,Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Dolu, O., Sözer, M. A., Başbüyük, O., Karakuş, Ö., Geleri, A. ve Uludağ, Ş. (2012), *Kriminoloji*. (1. Baskı), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2736.
- Donovan, K. and Regehr, C. (2010), “Elder abuse: clinical, ethical, and legal considerations in social work practice”, *Clin Soc Work J*, 38, 174–182.
- Dönmezer, S. (1994), *Kriminoloji*. (8. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Duyan, V. (2016), *Sosyal Hizmet -Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri-*, Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları, Yayın No: 027.
- Duyan, V., Sayar Ö. ve Özbulut M. (2008), *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak: Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar İçin Bir Rehber*, Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Öncü Basımevi, 2008.
- Ege A., ve Altundağ Ö. (2015), *Hollanda’da denetimli serbestlik, Türkiye’de Denetimli Serbestlik*, 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2015, Sempozyum Bildiri Kitabı: 61-67.
- Eitzen, S. (1985), *Criminology: Crime and Criminal Justice*, New York: Macmillon Publishing Company.
- Erbay, E. (2019), “Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 42, 41-64.
- Ertürk, K., Şimşek, L., Songür, A. A., Gülseren, D. ve Şengül, G. (2014), “Türkiye’de Engelli Farkındalığı ve Engelli Bireylerin Adalet Web Erişilebilirlikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilgi Dünyası*, 382-385.
- Foucault, M. (2005), *Büyük Kapatılma*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Friedlander, W. A. (1966), *Sosyal Refah Hizmetlerine Başlangıç*, (Çev.: Resan Taşçıoğlu), Ankara: SSYB.
- Erükçü, G. ve Akbaş, E. (2013), “Mağdur Çocuklarla Adli Mülakat Teknikleri”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 109-207.
- Garvin, C., Gutierrez, L. ve Galinsky, M. (2004), *Handbook of Social Work With Groups* (9. Baskı), New York: The Guilford Press, 245.
- Geçtan E. (1984), *Psikanaliz ve Sonrası*, 2.Baskı, Ankara: Maya Yay.
- Genç Hayat Vakfı, (2012), *Çocukların Ev İçine Yaşadıkları Şiddet Araştırması*, İstanbul: Genç Hayat Yayınları, 79.
- Germain, C. B. and Gitterman, A. (1996), *The Life Model of Social Work Practice: Advances in Theory & Practice*, Columbia University Pres.
- Giddens, A. (2000), *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gil, D. G. (1973), *Unravelling Social Policy: Theory, Analysis, And Political Action Towards Social Equality* (P. 13), Cambridge, Massachusetts: Schenkman Publishing Company.
- Gneiting, U., Bruno-Van Vijfeijken, T. ve Schmitz, H. P. (2009), “Setting high goals: Rights and development”, *Monday Development*, 27(12), 19-20.
- Gökçe Arslan Çıfci, E. (2014), “Adli sosyal hizmetin tarihsel gelişimi”, *Adli Sosyal Hizmet içinde* (s. 2-3). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Gölbaşı, S. (2008), *Kentleşme ve Suç*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Gönül, S. (2020), “Zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet: Suriyeli kadınların evlilik deneyimleri”, K. Biehl ve D. Danış.(der.). *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’de göç araştırmaları içinde* (80-101), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender) ve Göç Araştırmaları Derneği (GAR).
- Gönültaş, D. M. (2016), “Adli sosyal hizmet adalet mekanizmasındaki yeri ve önemi”, *Adli Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Müdahale içinde* Ankara: Nobel Yayınevi.

- Gönültaş, M. B., Öztürk, M. Zeyrek-Rios, E. Y., Kanak, M. ve Demir, E. (2019), "Perceptions toward criminals scale: The reliability and validity analyses", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20(Ek Sayı 1), 41-47.
- Görmüş, A. (2007), "Türkiye’de Sosyal Diyalogun Gelişimi", *Çalışma ve Toplum*, 3(14), 115-140.
- Green, G., Thorpe, J., and Traupmann, M. (2005), "The sprawling thicket: Knowledge and specialisation in forensic social work", *Australian Social Work*, 58(2), 142-153.
- Güçlü İ. ve Akbaş, H. (2016), *Suç Sosyolojisi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Güdek, K., Yetim, A., Baş, F., ve Kılıç, A. (2016), "Ergenlik ve sosyal çalışma", *Çocuk Dergisi*, 16(3-4), 92-97.
- Halley A. A., Kopp, Austin J. M. J. (1998), *Delivering Human Services- A Learning Approach to Practice* (4th ed.), New York: Longman.
- Hatipoğlu, B. (2012), "Sosyal Bilimlerin Potansiyeli ve Sosyal Hizmet Umudu", Cılga, İ. ve B. Hatipoğlu (Ed.), *Sosyal Bilimler ve Sosyal Hizmet Üzerine Düşünceler* içinde (1-30), Ankara: SABEV Yay.
- Henry, S. and Milovanovic, D. (1996), *Constitutive Criminology- Beyond Postmodernism*, London: Sage Publications.
- Ife, J. (2008), *Human rights and social work: Towards rights-based practice*, Cambridge: University Press.
- İçağasioğlu Çoban, A. ve Bulut, I. (2016), "Cinsel İstismara Uğramış Ergen Kızlarla Grup Odaklı Sosyal Hizmet Uygulaması", *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), busbid.baskent.edu.tr/index.php/busbid/article/view/26/21.
- İçli, T. G. (2004), *Kriminoloji*, Ankara: Bizim Büro.
- İçli, T. G. (1994), *Kriminoloji*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- İçli, T. G. (1993), *Türkiye’ de Suçlular, Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, sayı: 71.

- İçli, T. G. (2013), *Kadın Suçluluğu*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- İçli, T. G. (2007), *Kriminoloji*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- İl S. (2003), “Adli sosyal hizmet”, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi*, 4(2), 141-146.
- Johnson E. H. (1974), *Crime, Correction and Society*, Homewood, Illinois: The Dorsey Pres.
- Jones N. R. (1982), *The Theory and Practice of Counselling Psychology*, (Edt.), SAGE Publications.
- Kalaycı A, Turan F. (2015), “Ceza İnfaz kurumlarında yeni psiko-sosyal destek yaklaşımları”, *Adalet Dergisi*, (51), 203.
- Karaağaç, H. ve Çalık Var, E. (2021), “Adli Psikiyatrik Alanda Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve İşlevleri”, *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi* , 0(18), 125-141. DOI: 10.46218/tshd.995837.
- Karaosmanoğlu, A. H. (2002), *İd, Ego, Süperego*. https://www.psikonet.com/id-ego-superego_nedir-125.html, Erişim Tarihi: 17.01.2023.
- Karataş, K., (1999), “Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu Gelişimi ve Nitelikleri”, *Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ed.: Nesrin G. Koşar, Veli Duyan, içinde (33-43), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 004, Ankara.
- Keçicioğlu-Basan N. (2018), *Cezaevi Güvenlik Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Kesgin, B., (2012), *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet*, (1. Baskı), İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Kızılçelik, S. (1996), *Sosyoloji Teorileri-3*, İzmir: Saray Kitapevleri.
- Kızmaz, Z. (2005), “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149-174.
- Kızmaz, Z.(2006), “Kriminolojide Yeni Yönelimler: Bütünleşik Suç Kuramları-2”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 305-335.

- Koç, B., (2017), “Tuna Vilayeti Göçmenleri ve Midhat Paşa”, *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 55-70.
- Koçtürk, N. ve Yılmaz, D. (2018), “Çocuk İstismarı ve İhmali İçin Risk Altındaki Çocukları Belirlemeye ve Mdahale Etmeye Yönelik Model/Veri Tabanı Önerisi”, *Kastamonu Education Journal*, 26(6), 1919-1927.
- Kongar, E. (1995), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kongar, E. (2007), *Sosyal Çalışmaya Giriş*, (Tıpkıbasım), Ankara: SABEV Yay.
- Koray, M. (2011), “Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Cinsiyet Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 29, 13-53.
- Koşar, N. G. (1989), *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- Kut, S. (1988), *Sosyal Hizmet Mesleği, Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*, Ankara.
- Lau, Keneth J., Eileen C. Treacy (2009), “Forensic Interviewing for Child Sexual Abuse”, 167-179, Tina Maschi, Carolyn Bradly ve Kelly Ward (Ed.), *Forensic Social Work*, New York: Springer Publishing Company.
- Lilly, J. R., Cullen, F. T. and Ball, R. A. (1989). *Criminological Theory: Context and Consequences. Studies in Crime, Law, and Justice, Vol. 5.* Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
- Lök, N. (2015), “Türkiye’de Yaşlı İstismarı ve İhmali: Sistemik Derleme”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry*, 7(2), 149-156.
- Lymbery, M. (2005), “United we stand? partnership working in health and social care and the role of social work in services for older people”, *The British Journal of Social Work*, 36(7), 1119–1134.
- Maguire, M., Morgan, R. ve Reiner, R. (2002), *The Oxford Handbook of Criminology*, Third Edition, England: Oxford University Press.

- Mağdur Hakları Daire Başkanlığı (2016), *Mağdura Yaklaşım Kılavuzu*, Ankara: Analitik Reklam Medya Matbaa.
- Marsh P. and Doel, M. (2005), *The Task Centered Book*, London: Routledge.
- Marshall, G. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev.: D. Kömürcü ve O.Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Maschi, T, Killian M. L. (2011), “The evolution of forensic social work in the united states: implications for 21st century practice”, *Journal of Forensic Social Work*, 1(1), 8–36.
- Maschi, T. And Killian, M.L. (2009), “Defining Collaborative Forensic Social Work with Divers Populations”, (Eds. T. Maschi, C. Bradly, K. Ward), *Forensic Social Work: Psychosocial and legal Issues in Diverse Practice Settings*. Springer Publishing Company: New York
- Masrhall, G. (2005), *Sosyoloji Sözlüğü*, (2. Baskı) (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mccaghy, C. H. (1976), *Deviant Behavior*, London: MacMillan Publication.
- Melvin, K. B., Gramling, L. K. ve Gardner, W. M. (1985), “A scale to measure attitudes toward prisoners”, *Criminal Justice and Behavior*, 12, 241-253.
- Merton, R. (1968), *Social Theory and Social Structure*, (1949; rev. ed. 1968) (genişletilen yeni baskı), New York: Free Press.
- Merton, R. (1973), *The Sociology of Science*, Üniversity of Chicago Press.
- Mikaliunas, R. (2015), *Litvanya’da denetimli serbestlik*, Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu, Ankara, Sempozyum Bildiri Kitabı: 83-85.
- Munson, C. (2011), Forensic social work practice standards: Definition and specification”, *Journal of Forensic Social Work*, 1(1), 37-60.
- Mutlu Z. (2017), “Aile mahkemelerinde sosyal inceleme raporu”, *Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını*, 2017 Ocak-Haziran Sayısı, 80-89.
- Nazlier-Keser, E. N. ve Tekin, S. P. (2021) “Adli Süreçle Karşılaşmamış Bireylerin Adli Süreç ve Adli Sosyal Hizmet Konusundaki Bilgi Eksiklerinin Tespit

- Edilmesi ve Geliştirilmesi” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(121), 179-199.
- Okun, B. F. (1997), *Understanding Diverse Families What Practitioner Need to Know*, New York: Guilford.
- Orellano, G. N. (2005), *The Implement of a Peer Counselling Program Using The Task Centered Model in High School*, Master Of Social Work Thesis, University of California, Riverside, USA.
- Öncül, Ö. (2017), “Psikolojinin Büyüyen ve Gelişen Yeni Bir Alt Alanı: Adli Psikoloji”, E. Şenol-Durak, M. Durak (Ed.), *Adli Psikoloji* (13-64). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özateş, Ö. S. (2010), “Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri”, *Journal of Society & Social Work*, 21(1).
- Özbay, Ö. (2004), “Yaş, Adolesan Suçları ve Sosyal Bağ Teorisi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 2004 /1.
- Özbesler, C. ve İçağasioğlu-Çoban, A. (2013), “İhmal ve İstismar Mağduru Çocuklarla Sosyal Hizmet”, (Ed.) Hakan Acar, Nilüfer Negiz ve Elvettin Akman, *Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Ankara: Maya Akademi, 139-154.
- Özdemir, U., (1999), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitimi”, *Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ed.: Nesrin G. Koşar, Veli Duyan, içinde (21-32), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No:004, Ankara.
- Özkalp, E. (2005), *Sosyolojiye Giriş*, 13. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Özkan A. B. (2019), *Hükümlülerin Sosyal Destek Algısı ile Tahliye Sonrası Gelecek Beklentilerinin İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Özkan Y., ve Kılıç E. (2014), “Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 397–412.

- Pincus, A ve Minahan, A. (1973), *Social Work Practice*, Peacock Press.
- Polat, A. (2014), *Viktimoloji*, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Polat, O. (2004), *Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.
- Regoli, R. M. and Hewitt, J. D. (1997), *Delinquency in Society*, Usa: Mcgraw-Hill.
- Reid, W. J. (1992). *Task Strategies: An Emperical Approach to Clinical Social Work*, New York: Columbia University Press.
- Reid, W. J., ve Epstein, L. (1972), *Task-Centered Casework*, USA: Columbia University Press.
- Rengasamy, S. (2010), *Evolution of SocialWelfare/Work*, Madurai Institute of Social Sciences.
- Robbins, S. P., Vaughan-Eden, V., and Maschi, T. M. (2014), “It's Not CSI: The Importance of Forensics for Social Work Education”, *Journal of Forensic Social Work*, 4(3), 171-175.
- Saleebey D. (Ed.) (1997), *The strengths perspective in social work practice*, New York: Longman.
- Saruç, S. (2016), “Onarıcı Adalet Uygulamaları ve Türkiye'de Arabuluculukta Sosyal Hizmetin Yeri”, D. Yücel, M. B. Gönültaş (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (223-235). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sayıl, I., Berkson, O. Plabıyıklıoğlu, R., Devrimci Özgüven, H., Soykan, Ç. ve Haran S. (2000), *Kriz ve Krize Müdahale*, Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, No:2.
- Schmallegger, F. (2006), *Criminology Today*. 4. Baskı, New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Sezal, İ. (2002), *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Sheafor, B.W. and Horejsi, C.J. (2015), *Sosyal Hizmet Uzmanlarına Rehberlik Eden İlkeler. Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler* (2. Baskı) (Çev.:O.Uraz), Ankara: Nika Yayınevi.

- Sheafor, B.W. and Horejsi, C.J. (2014), *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler* (Çev. D. Baran Çiftçi vd.), Ankara: Nika Yayınevi.
- Sokullu-Akıncı, F. (2008), *Viktimoloji*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Soyaslan, D. (1998), *Kriminoloji (Suç ve Ceza Bilimleri)*, (2. Baskı), Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. No:526.
- Şamar, B. ve Urhan, B. (2020), “Adli Görüşme Odalarında Suç Mağdurlarıyla Görüşme Yapan Adli Görüşmecilerin Deneyimlerinin İncelenmesi: Eskişehir Adliyesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 931-959.
- Şeker, A. (2015), *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Cep Sözlüğü*, Ankara: SABEV Yay.
- Şener, Ü. (2010), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları”, TEPAV Politika Notu, 2-22.
- Tanör, B., (1999), *Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri*, (3. Baskı), İstanbul: YKY Yayınları.
- The Center for Clinical Social Work, (2020), *Practice with Children and Their Families: A specialty of Clinical Social Work*.
- Thomas, M. and Pierson J. (2001), *Dictionary of Social Work*, 5th Edition, London: Collins Educational.
- Tokol, A. (1997), *Sosyal Politika*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Tolson, T. E., Reid, W. J. and Garvin, D. (2003), *Generalist Practice: A Task-centered Approach*, USA: Columbia University Press.
- Topçuoğlu T. Çocuk suçluluğu ve gelişimsel (risk-odaklı) suç önleme. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2014, 16(Özel Sayı 1): 217-226.
- Topuz, S. & Öz, M. (2014). Türkiye’de Sosyal Hizmet Uzmanlarının İstihdam Durumu . *Toplum ve Sosyal Hizmet* , 25 (1) , 149-158
- Toroslul, N. (1994). *Ceza Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi.

- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö. ve Koçyıldırım, G. (2009), “Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet”, *Antalya: Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 76-86.
- Tuncay, T. ve Erbay, E. (2006), “Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet Güçlendirmeye Retorikten Pratiğe”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 17(1). 53-69.
- Tunç, H. (2008), *Polisin Suç Olgusuna Bakışı ve Suça Karşı Uzmanlaşma Çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, N. (1999), *Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet*, 2. Basım, Ankara: Aydınlar Matbaası.
- Turhan, F. ve Altıkat, A. (2012), “Yeni bir ceza infaz usulü olarak denetimli serbestlik ve bu usulden yararlanma şartları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-46.
- Uçan, G., Çalım, S. İ. ve Yıldırım, Ş. (2015), “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sağlık İletişimi Alanındaki Rol ve Fonksiyonları”, *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 91-100.
- Urhal, Ö. (2009), *Küreselleşen Dünyada Güvenlik (Milli Güvenlik, Kamu Güvenliği, Örgütlü Suçlar ve Suç İstihbaratı)*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Vito, G. and Holmes, R. (1994), *Criminology: Theory, Research Policy*, California: Wadsworth Publishing.
- Vold, G., Bernard, T. and Snipes, J. (2002), *Theoretical Criminology*, 5. Baskı, New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Walklate, S. (1998), *Understanding Criminology: Current Theoretical Debates*, Buckingham-Philadelphia: Open University Press.
- Wallac, R. and Wolf, A. (2004), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çeviren Leyla Elburuz, M. Rami Ayas), İzmir.
- Weinstein, J. (1997), “And Never the Twain Shall Meet Again: The Best Interests of Children and the Adversary System”, *U. Miami L. Rev.*, 52(1), 79-175.

- Wexler, D. B. (1996), "Therapeutic jurisprudence in clinical practice", *The American journal of psychiatry*, 153(4), 453.
- Wilkins, P. (2015), *Person-Centred Therapy: 100 Keys Points* (2nd Edition), Routledge Taylor & Francis Group.
- Williams, F. and McShane, M. (2003), *Criminological Theory*. 4. Baskı, USA, NewJersey: Prentice Hall.
- Wormer, K., Roberts, A., Springer, D. W., and Brownell, P. (2008), "Forensic social work: Current and emerging developments", (Eds. B.W. White), *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare*, USA: John Wiley and Sons.
- Yalçın, M. (2020), *Kadın yoksulluğunun güçlendirme yaklaşımı odağında incelenmesi*, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Yam, F. C. (2020), "Çocuk Cinsel İstismarına Yönelik Müdahale Basamakları ve İşlevlerinin Kuramsal Olarak İncelenmesi", *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 3(5), 61-77.
- Yanardağ, U. (2019), "Amerikan Ulusal Adli Sosyal Çalışma Derneği Etik İlkeler Belgesi Türkiye’de Uygulanabilir Mi? Adli Alanda Çalışan Sosyal Çalışmacılara Dair Nitel Bir Araştırma", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 438-462. DOI: 10.33417/tsh.572242.
- Yanık, M. (2007), "Türkiye ruh sağlığı sistemi üzerine değerlendirme ve öneriler: Ruh sağlığı eylem planı önerisi", *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar Dergisi*, 1(Özel Sayı), 11-29.
- Yenisey F. (2007), "Mukayeseli Hukuk Açısından Ceza Sorumluluğu Yaşı ve Ceza Sorumluluğu Olmayan Çocuklar ve Gençler İçin Ceza Hukukunda Uygulanan Alternatif Yaptırımlar", *Adalet Bakanlığı Raporu*, Ankara, 1-12.
- Young, D. (2014), "Social workers' perspectives on effective practice in criminal justice settings", *Journal of Forensic Social Work*, 4(2), 104-122.
- Yücel, M. T. (2004), *Kriminoloji*, İstanbul: Umut Vakfı Yayınları.
- Zastrow, C. (2013), *Sosyal Hizmete Giriş*, Ankara: Nika Yay.

Zengin-Taş E. ve Duman, N. (2019), “Yetişkin Hükümlülere Yönelik Klinik Sosyal Hizmet Uygulamaları”, *Journal of Human Sciences*, 16(2), 620-634.

Zengin, E., Şahin, A. ve Özcan, S. (2012), “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları”, *Yönetim ve Ekonomi*, 19(2), 133-142.

Ziyalar, N. ve Çalıcı, C. (2016), “Çocuklarla Adli Görüşmenin Temel Prensipleri: Okul Öncesi Dönem”, (Ed.) Didem Yücel ve M. Burak Gönültaş, *Adli Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Müdahale*, Ankara: Nobel Yayınevi, 178-189.

